ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАъЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

УМУМИЙ ПЕДАГОГИКА ФАН

МАЪРУЗА МАТНИ

Гулистон-2016

О.Сувонов, С.Астанова, «Педагогика» фанидан ўқув- услубий қўлланма. Гулистон. 2016 йил. 112 бет.

Маъруза матни 140000-ўқитувчилар таёрлаш ва педагогика фани мутахассислиги таёрлаш бўйича таълим олаётган магистрларга танлов фанлари доирасида ўқитишга мўлжалланган бўлиб, унда педагогика фани предмети ва методлари ҳамда бошқа жихатларига доир маълумотлар келтирилган.

Маъруза матни мавзуларнинг назарий асосларини мукаммал ўрганиш, таҳлил қилиш, қиёсий таққослашга мўлжалланган вазифалар, айрим жиҳатларини чуқур егаллашга қаратилган топшириқлар, олган билимларни амалда татбиқ етиш йўл-йўриқлари таҳлил қилинди.

Маъруза матни Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув-методик бирласнмалари фаолиятини мувофиқласнтирувчи кенгаш томонидан (1- сонли баённома, 2016 йил 16 октябр) нашрга тавсия қилинди.

Масъул муҳаррир: профессор Е.О.Турдиқулов
Муҳаррир: профессор Ҳ. Мирҳайдаров.
Тақризчилар: к.и.х. А. Сулаймонов, доцент Х.Абдукаримов

О.Сувонов, С.Астанова, Педагогика. Учебно-методическое пособие для студентов дневного отделения. Гулистан. 2016. 112 стр.

Данное учебно-методическое пособие расскрўвает научнўе и практические основў педагогики.

В нём отраженў основнўе компонентў педагогики, её формирование и внедрения в практическую деятелност педагогов.

Отвецтвенный редактор: проф. Е.Турдикулов
Редактор: профессор Х. Мирхайдаров.
Рецезентў: доц. Сулайманов А., КПН.
ст. научнўй сотрудник УзНИИПН
доц. Х.Абдукаримов

СЎЗ БОШИ

Мустақиллик барча жабҳаларда бўлгани каби халқ таълими соҳасида ҳам катта ўзгаришлар ясади. Таълим самарадорлигини ошириш, давлат таълим стандартларининг бажарилиш сифатини таъминлаш, ҳозирда педагогиканинг олдида турган муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

«Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»ни амалга ошириш жараёни сифат босқичга кирди. Янги ўқув дастурлари, ўқув режалари, янги авлод дарсликлари, таълим стандартларига мувофиқ ҳолда таълим муассасаларига тақдим етилди. Таълим олдида турган вазифаларни ҳал етиш бевосита ўқитувчи фаолиятига боғлиқдир. Ўқитувчи ўқувчиларни билим егаллашда фаоллаштирадиган, барча учун қулай бўлган қлларни, усул ва услубларни, таълимнинг турли хил воситаларини ва вазиятларини излайди. Улардан фойдаланган ҳолда педагогик жараённинг самарадорлигини оширади. Талабаларни мустақил фикрлашга ўргатиб, ижодий изланишга, егаллаётган касбининг сирларини билиб олишга йналтиради.

Педагогика фани жамиятнинг ривожланиш қонун-қоидаларига таянган ҳолда тараққий етади. Кучли давлатдан кучли жамиятга ўтиш йўлида амалга оширилаётган ишлар миллий онг кун сайин юксалаётганидан далолат беради. Инсон онги тараққий етмас екан, ижтимоий ҳаёт жабҳаларида ҳеч бир ўзгариш сезилмайди. Ушбу қўлланмада педагогика фанидан ўтиладиган мавзулар бўйича мустақил иш топшириқлари берилган. Талаба ҳар бир мавзу бўйича янги билимларни мустақил тарзда пухта ўзлаштириш кўникмаларига ега бўлиши, керакли маълумотларни излаб топишнинг қулай усуллари ва воситаларини аниқлаши, ахборот манбаларидан унумли фойдаланиши, анъанавий ўқув ва илмий адабиётлар, меъёрий ҳужжатлар билан ишлаши, интернет тармоғидан мақсадли фойдаланиши ва берилган топшириқларнинг йечимини белгилаши, топшириқларни бажаришда тизимли ва ижодий ёндошишлари зарур. Тўпламда мавзуларнинг назарий асосларини мукаммал ўрганиш, таҳлил қилиш, қиёсий таққослашга мўлжалланган вазифалар, айрим жиҳатларини чуқур егаллашга қаратилган топшириқлар, олган билимларни амалда татбиқ етиш йўл-йўриқлари ишланган.

Тўплам талабаларнинг педагогика фанидан оладиган билимларини кўникма ва малакага айлантириш учун, педагогик касб хусусиятларидан воқиф бўлишлари ҳамда кафолатланган натижага еришишларига ҳисса қўшишга йўналтирилган.

Ушбу тўплам олий ўқув юртининг барча йўналишидаги талабалари учун мўлжалланган.

И. Педагогика фанининг мақсад ва вазифалари:

1.1. Фаннинг мақсади: жамиятнинг барча аъзоларини ижтимоий еҳтиёжга мос ҳолда тарбиялаш, шахс сифатида шакллантириш, баркамол авлодни тарбиялаш.

1.2. Фаннинг вазифалари; ўқитишнинг, таълим-тарбиянинг замонавий қонуниятлари, мазмуни, усуллари, воситаларини ўрганиш, ёшларни замонавий педагогик билимлар билан қуроллантириш, интеллектуал салоҳиятини ошириш.

1.3. Фанни ўрганишда талабалар халқимизнинг бой маънавий-маърифий меросига, фаннинг методологик асосларига таянган ҳолда иш кўрадилар.

ИИ. Фаннинг мазмуни

2.1. Ваъз мавзулари, кўриладиган масалалар ва вақт

№	**Мавзулар**	Кўриладиган масалалар	**Вақт, соат**
1.	Педагогика фанининг моҳияти,	1. Педагогика фанининг предмети, унинг мақсади ва вазифалари.	2

	унинг мақсади ва вазифалари.	2. Педагогиканинг пайдо бўлиши ва тараққиёти. 3. Педагогиканинг асосий тушунчалари. 4. Педагогиканинг методологик асослари. 5. Педагогика фанлари тизим ва бошқа фанлар билан алоқаси. 6. Педагогиканинг илмий-тадқиқот методлари.	
2.	Ўзбекистонда таълим тизимининг тараққиёти.	1. «Таълим тўғрисида»ги қонун Ўзбекистонда таълим тизимини ислоҳ қилиш ва такомиллаштиришнинг асоси сифатида . 2. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» »Таълим тўғрисида»ги қонуннинг мантиқий давоми сифатида. 3. Кадрлар тайёрлашнинг миллий модели таълим тизимини ривожлантиришнинг асосидир. 4. Узлуксиз педагогик таълим ва унинг ривожланиши. 5. Ўзбекистонда таълим тизими баркамол шахс тарбиялашнинг омилидир.	2
3.	Тарбия жараёни, қонуниятлари ва методлари.	1. Тарбия жараёни ва унинг мақсад-вазифалари. 2. Тарбия жараёнининг асосий хусусиятлари. 3. Касбий тарбия ва касбий ўз-ўзини тарбиялаш. 4. Тарбия қонуниятлари ва принсиплари. 5. Тарбия методлари.	2
4.	Тарбиянинг асосий йўналишлари.	1. Тарбиянинг асосий йўналишлари ҳақида умумий тушунча. 2. Ақлий тарбия. 3. Ахлоқий тарбия 4. Меҳнат тарбияси 5. Иқтисодий ва екологик тарбия 6. Нафосат ва жисмоний тарбия.	2
5.	Бўлажак ўқитувчининг касб тарбияси, тарбиячи ва синф раҳбарининг ўқувчилар жамоаси билан ишлаш усуллари.	1. Касб тарбияси ва унинг моҳияти. Синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладиган талаблар. 2. Мактабда тарбиявий ишларни режалаштириш ва ўтказиш тартиби. 3. Ўқувчилар жамоасини шакллантиришда синф раҳбари ва тарбиячининг роли. 4. Ўқувчилар жамоасининг тарбия жараёнидаги ўрни. 5. Ўқувчилар жамоасини ривожлантириш босқичлари.	2
6.	Дидактика ҳақида тушунча. Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойиллари.	1. Дидактиканинг тараққиёти ва асосий муаммолари. 2. Таълим жараёни моҳияти ва вазифалари. 3. Билимларни ўзлаштириш босқичлари. 4. Таълим қонуниятлари ва принсипларининг таснифи.	2
7.	Мактабда таълимнинг мазмуни ва методлари.	1. Мактабда таълимнинг мазмуни ҳақида тушунча. 2. Таълим мазмунини акс еттирувчи давлат ҳужжатлар. 3. Таълим методлари ва уларнинг таснифи. 4. Таълим методларидан самарали фойдаланиш йўллари.	2

8.	Таълимни ташкил етиш шакллари.	1. Таълимни ташкил етиш шакллари ҳақида тушунча. 2. Дарс ва унга қўйиладиган талаблар. 3. Дарс турлари ва таркибий қисмлари. 4. Таълимни ташкил етишнинг қўшимча шакллари	2
9.	Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолаш.	1. Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг аҳамияти. 2. Мактабда баҳо меъёрлари.- 3. Рейтинг тизимининг моҳияти	2
10.	Мактабни бошқариш ва унга раҳбарлик қилиш.	1. Бошқариш ҳақида тушунча 2. Таълим тизимини бошқаришда ваколатли давлат органларининг ҳуқуқлари 3. Мактабни бошқариш тизими	2
	Жами		**20**

2.2. Амалий машғулотлар мавзулари , кўриладиган масалалари, вақти

№	**Мавзу**	**Кўриладиган масалалар**	**Вақт, соат**
1.	Педагогика фанининг моҳияти, унинг мақсади ва вазифалари.	1. Педагогика фанинг яратилишидаги зарурият ва сабаблар. 2. Педагогика фанининг тадқиқот обйекти ва предметини қандай тушунасиз? 3. Педагогиканинг фан сифатида шаклланиш тарихи. 4. Педагогиканинг асосий тушунчаларни таърифланг. 5. Педагогиканинг методологик асосларини изоҳланг. 6. Педагогиканинг таркибий қисмларни айтинг. 7. Педагогиканинг ривожида бошқа фанларнинг ўрни. 8. Педагогиканинг илмий- тадқиқот методларидан самарали фойдаланиш усулларини изоҳланг.	2
2.	Ўзбекистонда таълим тизимининг тараққиёти.	Ҳозирги таълим тизимининг асосий хусусиятлари. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва »Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг қабул қилиниши ва долзарблиги. Ўзбекистон республикаси давлат сиёсатининг таълим соҳасидаги асосий тамойилларнинг моҳиятини изоҳлаш. Таълим тизми ва турларининг таркибий қисмларини таҳлил қилиш. Ўзбекистон таълим тизимининг моҳиятини очиб берувчи жадваллар тайёрлаш 6. Шахс камолотига таъсир етувчи омилларни изоҳланг.	2
3.	Тарбия жараёни, қонуниятлари ва методлари.	1. Тарбияга берилган таърифлар ва уларнинг таҳлили. 2. Тарбиянинг мақсад ва вазифаларини изоҳланг. 3. Тарбия, ўз-ўзини тарбиялаш ва қайта тарбиянинг узвий боғлиқлигини аниқлаш. 4. Касб тарбияси ва уни амалга ошириш йўллари. 5. Тарбия методлари таснифи ва самарли татбиқ етиш шартларини аниқлаш. 6. Тарбия қонуниятлари ва принсипларининг узвий боғлиқлигини тавсифлаш.	2

4.	Тарбиянинг асосий йўналишлари.	1. Тарбиянинг асосий йўналишларини узвий боғлиқликда амалга ошишини изоҳланг. 2. Айрим ўқув фанларнинг ўқувчилар ақлий тарбиясига таъсири. 3. Инсонпарварлик ва ватанпарварлик тарбиясининг бола маънавиятида такомиллашиб боришини аниқланг. 4. Тежамкорлик ва табиатга оқилона муносабатни ҳосил қилишда мактаб ва оила ҳамкорлигини ўрганиш. 5. Нафосат тарбиясининг асосий воситаларини тавсифланг. 6. Баркомол шахс шаклланишида жисмоний тарбиянинг ўрнини кўрсатиб беринг.	2
5.	Бўлажак ўқитувчининг касб тарбиясида тарбиячи ва синф раҳбарининг ўқувчилар жамоаси билан ишлаш усуллари.	1. Мактабда тарбиявий ишларни режалаштиришга қўйиладиган талабларни аниқланг. 2. Синф раҳбари ва тарбиячининг шахсий хусусиятларини изоҳланг. 3. Бир соатлик тарбиявий тадбирнинг режа-матнини тайёрланг. 4. Тарбиявий тадбирни самарали ўтказиш ва таҳлил қилиш тартибини изоҳланг. 5. Ўқувчилар жамоаси бола шахси камолотига таъсирини тавсифланг.	2
6.	Дидактика ҳақида тушунча. Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойиллари.	1. Дидактика тушунчасининг моҳиятини изоҳланг. 2. Дидактиканинг пайдо бўлиши ва тараққиёт босқичларини тавсифлаш. 3. Асосий дидактик муаммоларни аниқланг. 4. Ҳозирги давр дидактикасининг илғор ғоялари ва таълимотларини шарҳланг. 5. Таълим жараёнида ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятининг узвий боғлиқлигини таърифланг. 6. Таълим жараёнида ўқувчиларни психологик тайёрлаш шартлари. 7. Ўқувчиларнинг билим егаллашларида таълим қонуниятлари ва принсипларига амал қилиш тартибини изоҳланг. 8. Ўқувчиларнинг мустақил, онгли ва фаол билим егаллашларининг шартларини аниқланг.	2
7.	Мактабда таълимнинг мазмуни ва методлари.	1. Таълим мазмунининг такомиллашиб бориш хусусиятларини аниқланг. 2. Умумий таълим фанларининг таълимий-тарбиявий моҳиятига аниқлик киритинг. 3. ДТС асосида ўқув режаси, дастурлар ва дарсликларнинг тузилишини таҳлил қилинг. 4. Таълим методлари модернизацияси ва замонавий интерфаол методлардан фойдаланишнинг тартибини тушунтиринг.	2
8.	Таълимни ташкил етиш шакллари.	1. Таълимни ташкил етиш шакллари ҳақида тушунча. 2. Дарс ва унга қўйиладиган талаблар.	4

		3. Дарс турлари ва таркибий қисмлари.	
9.	Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолаш.	1. Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашни тарбиявий- таълимий моҳиятини ёритинг. 2. Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг ҳаққонийлиги, ишончлилиги ва обйективлигини таъминлаш йўл-йўриқлари. 3. Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш турларини қиёсий таҳлил қилинг. 4. Ўқувчилар билимни рейтинг асосида баҳолашнинг тартибини ишлаб чиқинг.	4
10.	Мактабни бошқариш ва унга раҳбарлик қилиш.	1. Таълим ва тарбия жараёнини бошқаришнинг асосий йўналишларини изоҳланг. 2. Мактабнинг ички бошқариши ҳақида тушунча беринг. 4. Мактаб директорининг ваколатларини изоҳланг. 5. Хорижий давлатларда халқ таълими тизимини ўрганинг ва таҳлил қилинг. 6. Халқ таълими муассасаларини коллегиал бошқариш тартибини ўрганинг.	2
Жами			**30**

МУСТАҚИЛ ИШ ТОПШИРИҚЛАРИ МАВЗУЛАРИ

1. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг педагогика фани ривожидаги ўрни.
2. Баркамол авлод камолоти хусусиятлари ва унга таъсир етувчи омиллар
3. Ахлоқий тарбия
4. Нафосат ва жисмоний тарбия
5. Мактабда таълимнинг мазмуни
6. Таълим методлари ва воситалари
7. Таълимни йўлга қўйишнинг шакллари
8. Педагогиканинг илмий-тадқиқот усуллари

Асосий адабиётлар:

1. Каримов И.А. Буюк келажак сари Т.1998
2. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997
3. Баркамол авлод орзуси. Т. 1999
4. Мунавваров А.К. – “Педагогика”, Т., “Ўқитувчи” 1996
5. Мавланова Р.А., Турайева О.Т., Ҳоликбердийев К.М. Педагогика, Т., Ўқитувчи, 1999
6. Турсунов И., Нишоналийев У., Педагогика курси, Т.,1992
7. С.П.Баранов, Л.Болотина,.В.А.Сластёнин, Педагогика, 1990

Қўшимча адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, Т., 1992
2. Н. Ғайбуллайев ва бошқалар, Ижтимоий ислоҳотлар ва таълим тарбия, Т., 1995
3. Абу Райхон Беруний. Руҳият ва таълим - тарбия ҳақида Т.1992 й.
4. А.Авлоний . Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. Т.,1996
5. Ўзбек педагогикаси антологияси. Т., 1999

ФАН БЎЙИЧА РЕЙТИНГ ИШЛАНМАСИ ВА БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

Т-р	***Бажариладиган иш мазмуни***	Иш сони	Балл
	И. Жорий баҳолаш (ЖБ) (55 %)55 балл		
1.	Оғзаки жавоб	12 х 1	12 балл.
2.	Ёзма топшириқ	12 х 1	12 балл.
3.	Амалий ишлар	10 х 1	10 балл.
4.	Лаборатория ишлари	6 х 1	6 балл
5.	Мустақил ишлар	5 х 5	25 балл
	ИИ. Оралиқ баҳолаш (ОБ) (30 %) 30 балл		
1.	Мўлжалланган муддатда ўтилган мавзулар юзасидан ёзма ёки тест текширувидан ўтказиш.	2 х 10 балл	20 балл.
2.	Реферат	2 х 5 балл	10 балл
	ИИИ. Якуний баҳолаш. (ЯБ) (15 %) 15 балл		
1.	Фан бўйича барча мавзуларнинг мазмунини қамраб олган ёзма топшириқ вариантлари асосида назорат текшируви ўтказиш.	1х 10	10 балл.
2.	Оғзаки сўров	1х 5	5 балл

Баҳолаш мезони: Максимал балл - 100 балл.

Ўтиш бали - 55 балл.

«Аъло» - 86 дан 100 гача (86-100%)

«Яхши» - 71 дан 85,9 гача (71-85%)

«Қониқарли» - 56 дан 70,9 гача (56-70%)

«Қониқарсиз» - 55 % дан паст.

Еслатма: 55 % дан кам балл тўплаган талабалар ЯБ га қўйилмайди. якуний назоратга кириш бали - 55 балл.

1. Жорий баҳолаш бўйича: жами 55 балл ажратилади

1.1. Оғзаки сўров 12 марта ўтказилиб, ҳар бир сўров учун 1 баллдан ажратилган. Мавзуга ажратилган материалнинг мазмунини тўлиқ ифодалаб берган талабага 1 балл, баъзи хатоларга йўл қўйса 0,7-0,9 балл, бошқа ҳолларда 0,6 баллгача берилади.

1.2. Ёзма топшириқлар ҳар бир мавзу юзасидан 12 марта баҳоланади. Ҳар бир топшириққа 1 балл берилади. Талаба қўшимча адабиётлардан, Интернет маълумотларидан фойдаланиб, ёзма топшириқни бажарса, маърузани конспектлаштирса 1 балл қўйилади. Топшириқ тўлиқ бажарилмаса 0,5-0,9 балл оралиғида, бошқа ҳолларда 0,5 баллгача қўйилади.

1.3. Амалий машғулотлар 10 марта ўтказилиб, ҳар машғулотга 1 балл берилади. Маърузада тушунтириб ўтилган назарий маълумотларни ўзлаштириб, амалда ифодалаб, бажариб кўрсата олган талабага 0,8-1 балл қўйилади. Бошқа ҳолларда бажарилиш савиясига қараб 0,7 баллгача берилади.

1.4. Лаборатория ишлари кафедрада ишлаб чиқилган намуналар асосида, аниқ мавзулардан бажарилади. Жами 6 та мавзудан бажарилган 6 та топшириқ юзасидан баҳоланади. Ҳар бир топшириққа 1 балл берилади. Тўла бажарган талабага 1 балл, тўла бажармаган талабага бажарилган иш ҳажмига нисбатан 0,8 баллгача қўйилади.

1.5. Мустақил ишлар махсус ишлаб чиқилган мустақил иш топшириқлари тўпламида кўрсатилган мавзулар юзасидан бажарилади. Жами учта мустақил иш топшириғи бажарилиб, ҳар бир топшириқ 5 баллгача мустақил ишлар тўпламида кўрсатилган бандлар бўйича баҳоланади. Агар бирор банд бажарилмаса шу бандга ажратилган балл қўйилмайди. Топшириқни тўлиқ бажарган талабага 5 балл, акс ҳолларда 1-4 балл оралиғида ишнинг ҳажми ва сифатига қараб баҳоланади.

2. Оралиқ баҳолаш бўйича: жами 30 балл ажратилади.

2.1. Мўлжалланган муддатда, мўлжалланган мавзулар юзасидан икки марта ёзма иш ўтказилиб, вариант асосида бешта саволга жавоб ёзиши талаб қилинади. Ҳар бир саволга 2 баллдан, битта ёзма ишга 10 балл берилади. Жами иккита ёзма иш учун 20 балл ажратилади.

2.2. Мустақил ишлар тўпламида келтирилган иккита мавзу юзасидан мустақил иш бажарилади. Жами иккита мустақил иш топшириғи бажарилиб, ҳар бир топшириқ 5 баллгача мустақил ишлар тўпламида кўрсатилган бандлар бўйича баҳоланади. Агар бирор банд бажарилмаса шу бандга ажратилган балл қўйилмайди. Иккита мустақил иш топшириғи учун 10 балл ажратилади.

3. Якуний баҳолаш бўйича: жами 15 балл берилади.

3.1. Якуний баҳолашда фан бўйича ўтилган барча мавзуларнинг мазмунини қамраб олган ёзма топшириқ вариантлари асосида ёзма иш ўтказилади. Вариантнинг ҳар битта саволи учун 3 баллдан, жами якуний назоратга 15 балл ажратилади. Саволнинг моҳиятини тўлиқ очиб берган, аниқ фактлар билан далиллаб берган талабага 3 балл, жавоб тўлиқ ёритилмаган бўлсада, асосий фикрлар ифодалаб берилса 2 балл, қониқарли жавоб учун 1 балл берилади. Акс ҳолларда 0,8 баллгача қўйилади. Саволга жавоб берилмаса 0 балл қўйилади. Якуний баҳолашда якуний назорат учун ажратилган балнинг 55 % ини, яъни 8 балл тўплай олмаган талаба якуний назоратдан ўтмаган ҳисобланади.

Талабанинг умумий бали ҳисобланганда яхлитлаб олинади.

МАъРУЗАЛАР КУРСИ

1-МАВЗУ: ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ ПРЕДМЕТИ, АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАРИ

Асосий саволлар:

1. Педагогика фанининг предмети, мақсад ва вазифалари.
2. Педагогиканинг фан сифатида шаклланиши.
3. Педагогиканинг асосий тушунчалари.
4. Педагогиканинг методологик асоси.
5. Педагогика фанининг тизими ва бошқа фанлар билан алоқаси.
6. Педагогиканинг илмий-тадқиқот методлари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: ижтимоий тарихий тажриба, баркамол авлод, таълим-тарбия, обйект ва предмет, педагогика, педагог; мазмун, мақсад, қонун-қоида, шакл ва усуллар, назария ва амалиёт, категория, тушунча, маълумот, таълим, тарбия, ривожланиш; методологик асос, педагогик фанлари тизими; илмий-тадқиқот усуллари ва ҳакозо. Метод, илмий-тадқиқот методи, методология, илмий кашфиёт, илмий фараз, кузатиш, суҳбат, тажриба-синов, ижодий ишларни ўрганиш, мактаб ва архив ҳужжатларини ўрганиш, анкета ва тестлар, математика-кибернетика, статистика, илмий-тадқиқот натижаси.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Педагогика фанига турлича таърифлар берилган. «Педагогика тарбия ҳақидаги фандир»-деган таъриф кўп учрайди. Сиз шу қоидага қўшиласизми ёки қўшилмайсизми? Сизнингча қандай таърифни педагогика фани учун маъқул деб санайсиз? Нима сабабдан шундай хулосага келганингизни изоҳланг.
2. Педагогика фанининг мақсади, вазифалари, ўрганиш обйекти ва предмети орасидаги боғланишни ўзига хослик томонларини аниқланг. Тасаввурингизда ҳосил бўлган тушунчаларни ўқитувчилик касбига қиёсланг. Педагогика фанининг қамрови ва кўламини ёзма таҳлил қилинг.
3. Педагогика жуда кўп асрлар давомида фалсафа фанининг бир қисми сифатида ривожланиб келган. Алоҳида фан сифатида фалсафадан ажралиб чиқишини олимлар турлича изоҳлайдилар. Айримлар Ян Амос Коменскийнинг таълимотидан кейин десалар, бошқалар К.Ушинскийдан кейин деб ҳисоблайдилар. Яна бир тоифа олимлар еса Жон Дюи таълимотини кўрсатадилар. Ҳатто шўролар тузуми даврида педагогика алоҳида фанга айланган дегувчилар ҳам бор. Сиз қайси бир таълимот ёки қайси даврга келиб педагогика ўзи алоҳида фан бўлиб тараққий етди деб ҳисоблайсиз?
4. Педагогика фанининг методологик асослари мавжуд бўлиб, унга асосланган ҳолда ривожланади, илмий тадқиқотлар олиб борилади, кашфиётлар қилинади, ҳаётга татбиқ етилади. Агар методологик асос ўзгарса, фанда қандай ўзгаришлар содир бўлади? Ёки олдингидек ўзгаришсиз ривожланиб кетаверадими?
5. Илм-фан пайдо бўлибдики, у ўсиб, ривожланиб келмоқда. Бу тараққиёт ҳар бир фаннинг ўзига хос илмий-тадқиқот методлари асосида рўёбга чиқади. Педагогика фанининг тараққиёти қандай илмий-тадқиқот методлари натижасида ривожланган деб ҳисоблайсиз? Илмий-тадқиқот методларини санаб чиқинг. Уларни аҳамиятига қараб жойлаштиринг. Бир пайтда бир неча методдан фойдаланиб тадқиқот олиб бориш мумкинми? Фикрингизни асосланг.

1 – савол бўйича дарснинг мақсади:

1. Педагогика фани ҳақида тушунча бериш.
2. Педагогиканинг предмети, мақсад ва вазифаларини тушунтириш.

3. Фанни ўрганишга нисбатан талабаларда қизиқиш ҳосил қилиш.
4. Талабаларда тарбия ижтимоий ҳаёт зарурати еканлигига ишонч ҳосил етиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Педагогика фанининг моҳиятини тушунтиради.
2. Педагогиканинг предметини тавсифлайди.
3. Педагогиканинг мақсадини изоҳлайди.
4. Педагогиканинг вазифаларини умумлаштиради.

1 – саволнинг баёни:

«Педагогика» атамаси «Пайне» – «бола» ва «агогейин» -«йетакламоқ» деган маънони билдирувчи лотинча «пайдагогос» сўзларидан пайдо бўлган. Ерамиздан олдинги ИИИ-ИВ асрларда қадимги Грецияда, қулдорнинг боласини овқатлантирадиган, сайрга олиб борувчи, табиат қўйнида ўйнатувчи тарбиячи – қуллар «педагог» деб аталган. У боланинг камолга йетишига масъул бўлган, болани мактабга йетаклаб борган ва олиб келган. Мактабда ишловчи ўқитувчиларни «дидаскалар» (дидайко – мен ўқитаман) дейишган.

Кейинчалик педагог деб махсус тайёрланган, педагогик фаолият улар учун касб бўлган кишиларни аташган.

Педагогика таълим-тарбиянинг мақсад ва вазифалари, уларнинг мазмуни, ташкил етиш шакллари ҳамда усуллари ҳақида маълумот берувчи фанга айланди. Бугунги кунда педагогика фани ўсиб келаётган ёш авлодни баркамол инсон қилиб тарбиялаш учун таълим-тарбиянинг мазмуни, умумий қонун - қоидалари ва амалга ошириш йўлларини ўрганувчи ва ўргатувчи фандир.

Киши педагогика фанини ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан пухта ўрганиши лозим, уни нафақат билиш, балки амалда қўллай олиши ҳам керак. Бунда тарбиячининг беғараз меҳнати, болаларни севиши ва уларга жон фидо айлашлари тарбия самарадорлигини таъминлайди.

Тарбиялаш ғоят нозик санъат бўлиб, унга жуда жиддий ёндошмоқ даркор. Айниқса, педагоглик ишини ўзига касб қилиб олган кишилар мазкур фанни чуқур ва пухта билишлари шарт. Акс ҳолда катта хатоларга йўл қўйишлари мумкин.

Ўзбек педагогикасининг вазифаси республикамизда яшовчи турли миллат-елатларнинг орзу-истакларига монанд таълим-тарбиянинг ҳам назарий, ҳам амалий муаммоларини миллий қадриятлар асосида тўғри ҳал етиб беришдир.

Назорат саволлар:

1. Таълим-тарбиянинг ҳаётий зарурат еканлигининг асосий сабаблари нимада? Жавобингизни изоҳаланг.
2. Қайси даврга келиб Ўзбекистонда таълим-тарбия равнақ топди? Жавобингизни изоҳланг.
3. Педагогикага берилган таърифларни таҳлил қилинг.
4. Педагогиканинг предмети деганда нимани тушунасиз? Жавобингизни изоҳланг.
5. Педагогиканинг ҳозирги шароитдаги ҳолатини аниқланг.
6. Педагогика, педагог, муаллим, устоз, мураббий, тарбиячи тушунчалари орасидаги боғлиқликни аниқланг ва жавобингизни изоҳланг.

2 – савол бўйича дарснинг мақсади: педагогиканинг фан сифатида шаклланишини талабаларга тушунтириш, талабаларда педагогика фанига нисбатан қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1. Педагогиканинг фан сифатида шаклланишини тушунтиради.
2.2. Педагогиканинг фан сифатида ривожланиш босқичларини изоҳлайди.

2.3. Педагогиканинг тараққиётига ҳисса қўшган олимларнинг таълимотларини умумлаштиради

<u>2 – саволнинг баёни</u>:

Ҳақиқатдан ҳам бола дунёга келар екан, ўз замонасининг жамият ривожланганлик даражасига кўтарилиши, олдида турган ижтимоий тарихий тажрибаларни егаллаши, ҳаётда ўз ўрнини топиши, миллий тараққиётда фаол иштирок етиши, бошқача қилиб айтганда таълим-тарбия олиши зарур. Келажак–ёшларники. Ўзбекистоннинг ҳар томонлама тараққий етиши кўп жиҳатдан ёшларга, уларнинг баркамол авлод бўлиб йетишишига боғлиқдир. Шунинг учун ҳам ёшларнинг таълим-тарбиясига давлатимиз, халқимиз, ҳар бир ота-она, ўқитувчи ва тарбиячилар жиддий еътибор беришлари лозим бўлмоқда.

Аслини айтганда, таълим-тарбия кишилик жамияти пайдо бўлганидан буён мавжуддир. Ибтидоий жамоа даврида таълим-тарбия умумнинг иши ҳисобланган. Яшаш учун зарур бўлган маҳсулотларни қўлга киритиш жараёнида ёш авлодга тўпланган кўникма ва малакалар бериб борилган: ўғил болалар жуда ерта еркаклар билан ҳар хил овларга боришар еди, қизлар озиқ-овқат тайёрлашга, идиш-товоқ, қоплар тайёрлашга ёрдам берар едилар. Тарбия бевосита меҳнат билан боғлиқ ҳолда бериб борилган.

Қулдорчилик даврига келиб қулдорнинг боласига бериладиган тарбия билан қулнинг боласига бериладиган тарбия ўртасида тафовут вужудга келди. Бу даврга келиб таълим-тарбиянинг амал топишини белгилайдиган қонун-қоидалар, урф-одатлар тизими шаклланди ва тараққий етди. Ўқитувчи-тарбиячи фаолияти билан шуғулланувчи касб егалари, мактаблар пайдо бўла бошлади.

Феодализм жамияти даврига келиб таълим-тарбия мазмуни ҳаётда алоҳида юқори даражага еришди. Деҳқончилик, чорвачилик, катта-катта йер майдонларини бошқариш кўплаб билим талаб ета бошлади. Илм-фан, маданият, санъат тараққий етди, вужудга келди. Айниқса ислом динининг кириб келиши жамиятнинг маънавий ҳаётида туб ўзгариш ясади. Бу орада ўзбек халқ педагогикаси шаклланди ва ўз тарбиявий вазифасини ўтади. Ўша давр таълим-тарбияси таъсири остида Марказий Осиёда ал-Хоразмий, Беруний, ал-Фаробий, Ибн Сино, ал-Бухорий каби кўплаб алломалар йетишиб чиқдиларки, уларни айтиб адо қилиб бўлмайди.

Қизил империя даврида таълим-тарбия мазмуни ҳаётимизда ўзига хос характерга ега бўлди. Бу даврда биз енг муҳими миллий мафкура, маънавий қадрият, урф-одатларимиздан узилиб қолдик. 70 йиллик мутелик оқибатида таълим-тарбиядаги миллийликка путур йетди.

Бугунги кунга келиб еса барча қадриятларимиз, маънавий қадриятларимиз, урф-одатларимиз, миллий таълимий-тарбиявий тажрибаларимиз қайта тикланди. Мустақил Ўзбекистоннинг асосий мақсадларидан бири–ёш авлодни ҳар томонлама йетук, баркамол инсон қилиб тарбиялаш, уларни замонавий билимлар билан қуроллантириш, ривожланган демократик давлатлар даражасида рақобатбардош кадрларни ҳаётга тайёрлашдан иборатдир.

Хулоса қилиб айтганда, таълим ва тарбия ҳаётнинг ажралмас бир қисми, у ижтимоий- тарихий зарурат сифатида пайдо бўлган, бор ва бўлади.

Назорат саволлар:

1. Педагогика фанининг предмети нима?
2. «Педагогика» сўзининг илк маноси?
3. Бугунги кунда педагогика нималарни ўрганувчи фан?
4. Дастлабки педагогик ғоялар нималарда ифодаланган?
5. Педагогиканинг фан сифатидаги тараққиётини даврлаштиринг.
6. Халқ оғзаки ижоди намуналарининг қайсиларида педагогик ғоялар кучли акс етган? Намуналар келтиринг.

3–савол бўйича дарснинг мақсади: талабаларни педагогиканинг асосий категориялари билан яқиндан таништириш, уларни бир-биридан фарқлашга ўргатиш, талабаларни ўқитувчилик касбига бўлган қизиқишини ошириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Категориялар ҳақида умумий тасаввурларини баён етадилар.
2. Педагогиканинг асосий категорияларини санаб ўтадилар.
3. Асосий категорияларни бир-биридан фарқлайдилар.
4. Асосий категорияларни тавсифлайди.

3– саволнинг баёни:

Педагогиканинг асосий категорияларига “таълим”, “тарбия”, “маълумот”, “ривожлантириш” каби тушунчалар киради, улар бир-бирини тўлдиради. Булардан ташқари, “ўқувчи”, “ўқитувчи”, “усул”, “қоида”, “жамоа”, “интизом”, “ирсият”, “муҳит”, “директор” ва ҳакозо каби тушунчалар мавжудки, булар ҳақида алоҳида мавзуларда сўз юритамиз.

Маълумот – бу инсоният тўплаган илмий ва маданий қадриятлар тизимини ўзлаштириш натижасидир. У асосан режали таълим-тарбия ва бошқа йўллар билан олинади. Маълумот тўлиқ олиб бўлингач кишига тегишли ҳужжат берилади: гувоҳнома, диплом, сертификат ва ҳакозо.

Таълим – бу махсус тайёрланган киши раҳбарлигида амалга ошириладиган маълумот бериш жараёнидир. Бу жараёнда ўқувчиларда билим, кўникма ва малакалар шакллантирилади, уларнинг қобилиятлари ривожлантирилади.

Тарбия – бу миллий ва умумбашарий қадриятлар асосида ўсиб келаётган ёш авлодда шахсий сифат ва инсоний фазилатларни шакллантириш жараёнидир.

Ривожланиш – бу шахснинг жисмоний ва маънавий камолга йетишида кетма-кет ҳаракати, қуйидан юқорига, оддийдан мураккабга ўтиб боришидир.

Назорат саволлар:

1. Категория деганда нимани тушунасиз? Жавобингизни изоҳланг.
2. Педагогиканинг асосий категорияларига нималар киради?
3. Фаннинг асосий тушунчалари нимани ифодалайди?
4. Педагогик тушунчаларнинг рўйхатини тузинг. Унга асосланиб ўқитувчилик касби ҳақидаги фикр-мулоҳазаларингизни ёзма баён етинг.

4 – савол бўйича дарснинг мақсади: методологиянинг моҳияти ва фан учун аҳамиятини тушунтириш, билим асосларини чуқур эгаллашга қизиқиш ҳосил қилиш, илмий-назарий билимлар асосида методологик маданиятни егаллашга йўналтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Фаннинг методологик асоси ҳақидаги тушунчаларнинг моҳиятини сўзлаб беради.
2. Педагогика фани учун методологик асос бўладиган таълимотларни тавсифлайди.
3. Педагогика фанининг тараққиётида методологиянинг аҳамиятини асослайди.

4- саволнинг баёни.

Инсон ақл –заковати билан яратилган барча фанлар маълум бир таълимотларга суянади. Фан учун илмий-назарий асос, таянч бўладиган таълимот шу фаннинг методологик асоси ҳисобланади. Бошқа фанлар сингари педагогика фани ҳам пайдо бўлибдики, ҳар доим ўзининг методологик асосига амал қилиб келади. Педагогиканинг назарий куртаклари фалсафанинг негизида пайдо бўлган. Баъзи бир фалсафий фикрлар қулдорлик жамиятидаёқ ривожланган. Шу сабабли педагогиканинг методологик асосини фалсафа ташкил етади. Профессор Қ.Йўлдошевнинг таъкидлашича, ўзбек миллий педагогикаси учун ислом фалсафаси методологик асос вазифасини ўтайди.

Ҳозирги шароитда педагогика учун «Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ҳам илмий-назарий асос бўла олади.

Назорат саволлар:

1. Методология қандай таълимот?

2. Педагогика қайси фан таркибида шаклланган?

3. Педагогиканинг методологик асосларидан бирини изоҳланг.

4. Фаннинг тараққиётида методологик асоснинг аҳамиятини таҳлил қилинг.

5. Илмий-тадқиқодлар олиб боришда методологиянинг аҳамиятини тушунтиринг.

6. Таълим жараёнида методологиянинг аҳамиятини тушунтиринг.

5- савол бўйича дарснинг мақсади: педагогика фанлар тизимига кирувчи соҳалар ва педагогика билан мустаҳкам алоқада бўладиган фанлар тўғрисида талабларга тушунча бериш, талабаларнинг дунёқарашини бойитиш, жамиятдаги турли тоифа кишиларининг қадрини ҳис қилишга ўргатиш.

Идентив ўқув мақсадлар:

1.Педагогиканинг қайси фанлар билан алоқаси борлигини санаб ўтадилар.

2. Педагогиканинг методологик асосини ташкил етувчи фанга изоҳ берадилар.

3. Педагогика фанини тармоқларга ажратадилар.

4. Педагогика фанининг мавзу баҳсларига аниқлик киритадилар.

5 – саволнинг баёни:

Педагогика фани фалсафа, тарих, иқтисод, психология, социология, етика ва естетика каби фанлар билан доим алоқадордир. Ўқитувчи – тарбиячи бу фанларни билмай туриб иш кўриши мумкин емас. Фалсафа педагогиканинг методологик асосини ташкил етади. Етика, естетика фанлари еса педагогиканинг тарбия назарияси бўлими бўйича маълумот беради.

Тарих, психология, социология каби фанларни ҳам ўқитувчи билмаслиги мумкин емас. Педагогика фани болалар анатомияси, физиологияси, мактаб гигийенаси ва педиатрия каби фанлар билан ҳам мустаҳкам алоқада чамбарчас боғлиқ.

Педагогика фани обйекти аста секин кенгайиб бормоқда, натижада унинг тармоқлари бир неча гуруҳларга ажратилмоқда. Улар педагогика фанлари тизими деб аталади.

Ҳозирги вақтда педагогика бир нечта тармоқларга бўлинган.

1. Мактабгача таълим педагогикаси - мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялаш муаммолари билан шуғулланади;

2. Мактаб педагогикаси - мактаб ёшдаги ўқувчиларни тарбиялаш ва ўқитиш ҳақида баҳс юритади

3. Касб-ҳунар таълими педагогикаси

4. Олий таълим педагогикаси - талабаларга касбий таълим ва тарбия бериш муаммолари билан шуғулланади

5. Ҳарбий педагогика

6. Педагогика тарихи

7. Фанларни ўқитиш методикаси

8. Оила педагогикаси

9. Махсус педагогика.

Педагогика фақат соғлом ўқувчилар таълим-тарбияси билангина емас, балки камолотда қусури бор болалар таълим-тарбиясини ҳам ўрганади. Бундай тармоқларни **махсус педагогика** деб юритилади.

1. Махсус педагогика тузилишига: олигофрено-педагогика (ақлий жиҳатдан орқада қолган болаларга таълим-тарбия бериш); “тифло-педагогика” (кўр болаларни

тарбиялаш); сурдо-педагогика (кар-соқов болаларни тарбиялаш)да гогопедия каби фанлар киради.

Назорат саволлар:

1. Педагогика қандай фанлар билан яқин алоқада ривожланади?
2. Фалсафа – педагогиканинг методологик асоси еканлигини изоҳлаб беринг.
3. Педагогика фани тармоқларига нималар киради?
4. Мактаб ўқувчиларига таълим-тарбия бериш билан шуғулланувчи педагогика ҳақида тушунча беринг.
5. Олигофрено педагогикаси қандай қусури бўлган ўқувчилар таълим – тарбияси билан шуғулланади?
6. Педагогика фанлари тизимининг ёшларга таълим-тарбия беришдаги аҳамиятини тавсифланг.
7. Педагогика қандай фанлар билан боғланган? Жавобингизни изоҳланг.
8. Педагогика фани тармоқларига нималар киради?

6-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга фаннинг ривожланишида илмий-тадқиқот методларининг аҳамияти ҳақида маълумот бериш.

Педагогик тадқиқот методларининг ўзига хос хусусиятларини тушунтириш.

Илмий педагогик тадқиқотлар олиб боришга қизиқишлар ҳосил қилиш. Мустақил иш, реферат ва курс иши ёзишда айрим педагогик тадқиқот методларидан фойдаланишга ўргатиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. *Метод тушунчасининг моҳиятини айтиб беради.*
2. *Педагогик илмий-тадқиқот методларини таҳлил қилади.*
3. *Айрим илмий-тадқиқот методларини татбиқ етади.*

6 – саволнинг баёни:

Инсонлар ҳаёт фаолиятлари давомида хилма-хил вазифаларни бажаради. Нима билан шуғулланмасин, уни маълум бир усуллар, йўллар орқали амалга оширади.

Қадимги Юнонистонда ҳар қандай ишни бажаришнинг йўл ва усулларини метод деб атаганлар. Метод маълум бир фаолият тўрини бажаришнинг йўл ва усулларини англатади.

Илм-фан пайдо бўлибдики, у ўсиб, ривожланиб келмоқда. Бу тараққиёт ҳар бир фаннинг ўзига хос илмий-тадқиқот методлари асосида рўёбга чиқади.

Илмий-тадқиқот методлари маълум даражада фаннинг методологик асосларига ҳам боғлиқ бўлади.

Педагогика ўз мазмунини бойитиш ва янгилаш мақсадида мавжуд педагогик ҳодиса ва жараёнларни унинг мақсади ва вазифаларига мувофиқ келадиган усуллар билан ўрганади. Шу маънода педагогиканинг илмий-тадқиқот усуллари деганимизда ёш авлодни тарбиялаш, билимли қилиш ва ўқитишнинг реал жараёнларига хос бўлган ички алоқа ва муносабатларни текшириш, билиш йўллари, услублари ва воситалари мажмуини тушунамиз.

Педагогика ўқитиш, билим бериш, тарбиялаш жараёнларини ва уларнинг моҳиятини қуйидагича ўрганишни маъкуллайди:

1) *Уларнинг умумий алоқаси бир-бирини тақозо етиши ва ўзаро таъсир жараёнида болаларни ўқитиш ва тарбиялаш, фан, маданият, ахлоқ ва санъат, таълим ва тарбиянинг қайерда амалга оширилишидан қатъий назар, узвий боғланишда бўлиши;*
2) *Уларнинг тараққий етиш жараёнида вужудга келадиган ўқитиш ва тарбиялаш вазифалари, шакллари, усулларининг ўзгариши, амалга оширишнинг мураккаблиги, ҳамма болаларни бир хил андозада ўқитиш, тарбиялаш мумкин емаслиги;*
3) *Болаларнинг ўсишида уларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш, ақлий ва хулқий фаолият, сўз ва иш бирлиги мезонларига таяниш;*

4) *Болалар камолотига таъсир етувчи анъана, урф-одатлар, улар ўртасидаги тафовутларни билиш, аниқлаш асосида яхши билан ёмон, ескилик билан янгилик, жамоа ўртасида юз берадиган низоларни ҳисобга олиш, ўзаро танқид, ва ҳ.к.*
5) *Фалсафий категориялар – ҳодиса ва моҳият, сабаб ва натижа, зарурат ва тасодиф, мазмун ва шакл, имконият ва ҳаққоният, тарихий ва мантиқий, умумий ва хусусий кабиларни билиш ва уларни педагогика фани тараққиёти нуқтаи назаридан талқин қила олиш ва ҳ.к.*

Назорат саволлар:

1. Метод тушунчасининг моҳиятини очиб беринг.
2. Илмий-тадқиқот методларининг фан тараққиётидаги аҳамиятини таҳлил қилинг.
3. Педагогик илмий-тадқиқот методларининг таълим ва тарбия методларидан фарқини ажратиб беринг.
4. Педагогик илмий-тадқиқотларнинг мақсад-вазифаларидан келиб чиққан ҳолда қўлланиладиган методлар тизимини сўзлаб беринг.
5. Ўқувчи шахсини ўрганиш учун сўровнома (анкета) тайёрланг ва уни ўз мактабингизда тўлдириб натижаларини умумлаштиринг.

Мустақил иш топшириқлари:

1. Турли ижтимоий даврларда таълим-тарбия мазмуни қандай бўлганини тавсифланг.
2. Педагогика фанининг обйекти ва предметига аниқлик киритинг.
3. Педагогиканинг асосий категорияларидаги узвий алоқадорликни асослаб беринг.
4. Педагогиканинг турли тармоқларига тавсиф беринг.
5. Педагогиканинг илмий-тадқиқот усулларини таълим-тарбия жараёнида қўллаб кўринг.

Мавзу бўйича илмий хулосалар:

1. Педагогика фанининг предмети, мақсад ва вазифалари таълим -тарбия тушунча беради.
2. педагогиканинг фан сифатида шаклланиши ҳақида буюк аломаларининг илмий асарлари изоҳ беради.
3. Педагогиканинг асосий тушунчалари маълумот, таълим, тарбия, ривожланиш ҳақида тушунча беради.
4. Педагогика фан илмий-назарий асоси шу метод ҳисоблади.
5. Педагогика фанининг тизими ва бошқа фанлар билан алоқаси ҳақида тушунча беради.
6. Педагогиканинг илмий-тадқиқот методлари орқали тушунча беради.

Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Миллий ва умуминсоний тарбия технологиясининг илмий ва амалий асосларини ишлаб чиқиш.
2. Оила педагогикасининг илмий ва назарий асосларини ишлаб чиқиш.
3. Педагогика фанининг ривожига ҳисса қўшган шарқ алломаларининг таълимотларини илмий таҳлил етиш.
4. Талабаларда педагогик илмий-тадқиқот методларидан фойдаланиш кўникмасини шакллантиришнинг илмий асосларини яратиш.

2- Мавзу : Ўзбекистонда таълим тизимининг тараққиёти.

Асосий саволлар

1. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурнинг қабул қилиниши ва долзарблиги.
2. «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг мазмуни.

3. Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг мантиқий давоми сифатида.
4. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қиймати.
5. Ўзбекистонда таълим тизими баркамол шахс тарбиялашнинг омилидир.

Таянч ибора ва тушунчалар

« Таълим тўғрисида»ги қонун, Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури, узлуксиз таълим тизими, таълим турлари, ижтимоий ҳимоялаш, таълим стандартлари, академик лицей, касб-ҳунар коллежи, ҳуқуқий мақом, атестация, аккредитация, нодавлат таълим муассасаси, бакалавриат, магистратура, аспирантура, доктарантура, давлат гранти, Республика бюджети, маҳаллий бюджет, бюджетдан ташқари жамғарма, таълимни тараққий еттириш фонди, миллий модел, шахс, давлат ва жамият, умумий ва ўрта таълим, интеллектуал ривожланиш, диссертация, фан номзоди, фан доктори, малака ошириш, мониторинг, ташкилот, молиялаш, яхлит ахборот макони, ахборот технологияси, маркетинг.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Ўзбекистон миллий истиқлолга еришгандан кейин 1992 йил июл ойида биринчи «Таълим тўғрисида»ги қонун қабул қилинди. Бу қонун 1997 йилга келиб талабга жавоб бермай қолди. Нима сабабдан қонун шунчалик тез «ескирди»? Узоқ муддатга мўлжаллаб ишлаб чиқилса бўлмасмиди?.
2. 1997 йил августида «Таълим тўғрисида»ги янги қонун қабул қилинди. Қонун билан бирга «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ҳам ишлаб чиқилди. Бу икки ҳужжатни ишлаб чиқилишида қандай маъно бор. Сизнингча бу ҳужжатлар Ўзбекистонда таълим тараққиётига қандай таъсир кўрсатади, педагогика ривожигачи?
3. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида кадрлар тайёрлаш миллий модели ишлаб чиқилган. Унда - шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш узвий боғлиқликда фаолият юритиши қайд етилган. Миллий моделнинг бу 5 компонентлари орасидаги боғланишни изоҳланг. Чизма ҳолига келтиринг. Агар аҳамиятига кўра қайта жойлаштиринг дейилса қандай тартибда жойлаштирган бўлар едингиз?.
4. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури саккиз йилдан бери ҳаётга татбиқ етиб келинмоқда. Еришилган натижалар жуда юқори. Янада самарали бўлиши учун таълим соҳасида қандай ўзгаришлар қилишни маъқуллаган бўлар едингиз?

5. Баркамол шахс камол топишига ва ривожланишига таъсир етувчи омилларни солиштиринг ва улар ўртасида боғлиқлик, фарқ ва ўхшашликни аниқланг. Сизнинг назарингизда қайси омилнинг таъсири шахс камолотига кучлироқ бўлади, бирор омилни кучлироқ дейиш мумкинми?

1- савол бўйича дарснинг мақсади: «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг қабул қилиниши ва долзарблигини талабаларга тушунтириш, уларни мукаммал ўрганишга қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлар:

1.«Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурнинг қабул қилиниши ва долзарблигини тушунтиради.

2.« Таълим тўғрисида»ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурнинг қабул қилиниши ва долзарблигини асослаб беради.

1- савол баёни

Ўзбекистон Республикаси мустақилликни қўлга киритгандан сўнг жамият тараққиётида қонун устуворлигига алоҳида еътибор бера бошланди. Демократия ва инсонпарварлик тамойилларига ҳар томонлама мос бўлган Конституция ишлаб чиқилди ва қабул қилинди. Унга суянган ҳолда 1997 йилнинг августида Олий Мажлиснинг ИХ сессиясида «Таълим тўғрисида»ги ва Кадрлар тайёрлаш бўйича миллий дастур қабул қилинди.

Бу ҳужжатлар бир қараганда мамлакатимизда маориф ишларини тартибга солиш, маълум бир муддат давомида унинг ривожланишини таъминлаш мақсадига қаратилгандек туюлади. Аслида еса уларнинг моҳиятига чуқур ижтимоий-сиёсий, маънавий, маърифий мақсад ва вазифалар киритилган бўлиб, яқин келажакда Ўзбекистон Республикаси тараққиётининг ўзига хос модели ишлаб чиқилган.

Мазкур қонунларнинг ҳаётга татбиқ етилиши халқ хўжалигининг барча соҳаларини янги тараққиёт босқичига кўтариш учун хизмат қилади. Чунки бу қонунлар жамиятнинг ҳар бир аъзосига қобилияти, қизиқиш ва интилишларига мос бўлган таълим–тарбия бериш, шахсий сифатларни тўла таркиб топтириш ҳамда намоён етиш имконини яратади. Узлуксиз таълим тизими барча кишиларга мос бўлган таълимни олиши, касб егаллаши, уни такомиллаштириб боришларига тўла шароит яратишга мўлжалланган.

Назорат саволлар:

1.« Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастур»и нечанчи йил ва қайерда қабул қилинди?

2. « Таълим тўғрисида»ги ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» қонунларининг ҳаётга татбиқ етилиши қандай аҳамиятга ега?

3. «Таълим тўғрисида»ги ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури қонунларнинг моҳиятини тушунтиринг.

4. «Таълим тўғрисида»ги ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг моҳиятини изоҳланг.

***2-савол бўйича дарснинг мақсади*:** «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг мазмунини талабаларга тушунтириш, қонунни мукаммал ўрганишга қизиқиш уйғотиш, «Таълим тўғрисида»ги қонундаги бўлим ва моддаларни таҳлил қилиш .

Идентив ўқув мақсадлари :

1. «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг мазмунини айтиб беради
2. «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг мазмунини асослаб беради.
3. «Таълим тўғрисида»ги қонунни таҳлил қилади.

2- савол баёни

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси 1 - чақириқ 9 сессиясида 1997 йил 29 августида тасдиқланган қонун 5 бўлим, 34 моддадан иборат.

1. **Умумий қоидалар.**
2. **Таълим тизими ва турлари.**
3. **Таълим жараёни иштирокчиларини ижтимоий ҳимоя қилиш.**
4. **Таълим тизимини бошқариш.**
5. **Якунловчи қоидалар.**

1. **Умумий қоидалар:** Бу бўлимда мазкур қонуннинг мақсади, қонун ҳужжатлари, халқаро шартномага амал қилиш йўллари, давлат сиёсатининг таълим соҳасидаги асосий тамойиллари принсиплари), маълумот олиш ҳуқуқлари, педагогик фаолият юритиш ҳуқуқи, таълимий муассасаларнинг ҳуқуқий мақомлари, давлатнинг таълим тўғрисидаги стандартлари ва таълимни қандай тилда олиш каби ҳолатлар кўрсатилган.

2. Таълим тизими ва турлари: Ўзбекистонда таълим тизими давлат ва нодавлат таълим муассасаларини ўз ичига олади. Давлат таълим стандартлари асосида таълим дастурларини амалга оширувчи, илмий педагогик муассасалар ва бошқариш ташкилотлари ҳамда уларнинг жойлардаги бўлинмаларидан иборат бўлади.

- Ўзбекистонда таълим тизими яхлит ва узлуксиздир.
- Таълимнинг қуйидаги турлари мавжуд:
- мактабгача таълим: (6-7 ёшгача);
- ўрта умумий таълим: (бошланғич 1-4,ўрта умумий1-9 синф);
- ўрта махсус касб таълими: (3 йиллик академик лицей, касб ҳунар коллежи);
- олий таълим (бакалавр 4 йил, магистратура-2 йил);
- олий ўқув юртидан кейинги таълим (аспирантура, доктарантура, адъюнктура, илмий тадқиқотчи);
-кадрлар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш;
-мактабдан ташқари таълим.(ёшлар ижодий саройлари, уйлари, клублар, марказлар, жисмоний тарбия ва спорт мактаблари, студиялар, кутубхоналар, соғломлаштириш оромгоҳлари); Булардан ташқари оила таълими ва мустақил таълим шакллари ҳам давлат томонидан қўллаб қувватланади.

Аккредитациядан ўтган таълим муассасаларини битирганлар учун давлат тартибидаги ҳужжатлар берилади. (гувоҳнома, диплом, сертификат, ёрлиқ)

3. Таълим жараёни иштирокчиларини ижтимоий ҳимоялаш:

Ўқувчиларни ижтимоий ҳимоялаш мақсадида имтиёзларини белгиловчи махсус қонуний ҳужжатлар билан бир қаторда, нафақа, ётоқхоналар бериш мўлжалланган.

Таълим соҳасидаги хизматчилар қуйидагича ҳимояланади:

Қисқартирилган иш вақти, ўқув йили сўнгида узайтирилган меҳнат таътили, қонун асосидаги имтиёзлар (енергия воситаларига 50% ҳақ тўлаш, турар жойларни хусусийлаштириш ва ҳ.к.) хизматчини рағбатлантириш учун имконият даражасида қўшимча иш ҳақи тўлаш мумкин.

Йетим ва қаровсиз қолган болалар тўла давлат ҳисобидан таълим тарбия олиш ҳуқуқига эгадирлар.

Жисмоний ва руҳий камолоти издан чиққан ёшларни тарбиялаш учун махсус ўқув муассасалари ташкил етилади. Уларга қабул қилиш ва қайтариш махсус руҳий тиббий педагогик комиссия томонидан йўлга қўйилади. Махсус ўқув муассасалари қисман ёки тўла давлат таъминотида бўлади.

4.Таълим тизимини бошқариш: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси таълим соҳасидаги яхлит давлат сиёсатини амалга оширади. Таълимга раҳбарлик қилувчи давлат ташкилотларини бошқаради. Таълимни ривожлантиришнинг дастурларини ишлаб чиқади ва амалга татбиқ етади. Таълим муассасаларини очиш, ўзгартириш ва ёпишнинг тартибини ишлаб чиқади ва бажаради.

5.Якуний қоидалар: Ота-оналар ёки қонун бўйича вакилларининг вазифалари таълимни маблағ билан таъминлаш республика ва маҳаллий бюджет (сармоя) ҳамда бюджетдан ташқари жамғармалар асосида бўлади. Таълимни тараққий еттириш фонди ихтиёрий тўловлар аро (юридик ва жисмоний шахсларнинг) асосида бўлади. Таълим муассасалари халқаро ҳамкорлик имкониятларига ега бўлиб, тўғридан–тўғри таълимий муаммоларни

ҳал етиш бўйича алоқалар ўрнатиш мумкин. Қонунга мос ҳолда биргаликда муассасалар очиш ҳуқуқи берилган. Таълим қонунини бузган шахслар жавобгарликка тортилади.

<u>Назорат саволлар:</u>

1. « Таълим тўғрисида» ги қонун неча бўлим ва моддадан иборат?
2. Таълим турларини аниқланг ва тушунтиринг.
3. Олий таълим босқичлари ҳақида тушунча беринг.
4. Таълим тизими қандай бошқарилади?
5. Ота–оналар ёки қонун бўйича вакилларнинг вазифаларини ёзма равишда изоҳлаб беринг.
6. «Таълим тўғрисида» ги қонунда белгилаб қўйилган таълим тизимини яхлит ва узлуксизлигини асослаб беринг.

<u>3- савол бўйича дарснинг мақсади:</u> Кадрлар тайёрлаш миллий дастури «Таълим тўғрисида»ги қонунинг мантиқий давоми сифатида еканлигини талабаларга тушунтириш, давлатимизнинг таълим соҳасига оид қонунларини ўрганишга қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури «Таълим тўғрисида»ги қонунинг мантиқий давоми сифатида еканлигини тушунтиради.

2. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг мантиқий давоми сифатида еканлигини асослайди.

3. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг бугунги таълим тизимидаги ўрнини изоҳлайди.

<u>3- савол баёни</u>

Миллий дастурнинг мақсади – таълим соҳасида тубдан ислоҳ қилиш, уни ўтмишдан қолган мафкуравий қарашлар ва сарқитлардан тўла халос етиш, ривожланган демократик давлатлар даражасида юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрлар тайёрлаш (дастури) миллий тизимини яратишдир.

Ушбу мақсадни рўёбга чиқариш қуйидаги вазифалар ҳал етилишини назарда тутади.

Миллий дастурининг мақсад ва вазифалари босқичма-босқич рўёбга чиқарилади.

Биринчи босқич: (1997- 2001 й.й.) -мавжуд кадрлар тайёрлаш тизимининг ижобий салоҳиятини сақлаб қолиш асосида ушбу тизимни ислоҳ қилиш ва ривожлантириш учун ҳуқуқий, кадрлар жиҳатидан, илмий-услубий, молиявий, моддий шарт-шароитлар яратиш.

Иккинчи босқич (2001-2005 й.й.) –миллий дастурни тўлиқ рўёбга чиқариш, меҳнат бозорининг ривожланиши ва реал иқтисодий ижтимоий шароитларни ҳисобга олган ҳолда унга аниқликлар киритиш. Мажбурий умумий, ўрта ва ўрта махсус, касб ҳунар таълимига, шунингдек ўқувчиларнинг қобилиятлари ва имкониятларига қараб, табақалаштирилган таълимга ўтиш тўлиқ амалга оширилади.

Учинчи босқич. (2005-ва ундан кейинги йиллар) – тўпланган тажрибани таҳлил етиш ва умумлаштириш асосида, мамлакатни ижтимоий иқтисодий ривожлантириш истиқболларига мувофиқ кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ва янада ривожлантириш.

Кадрлар тайёрлашнинг миллий моделини асосий таркибий қисмлари қуйидагилардан иборат:

Шахс-кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субйекти ва обйекти таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчиси:

Давлат ва жамият-таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрлар тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг кафиллари:

Узлуксиз таълим-малакали рақобатдаги кадрлар тайёрлашнинг асоси бўлиб, таълимнинг барча турларини, давлат таълим стандартларини, кадрлар тайёрлаш тизимининг тузилмаси ва унинг фаолият кўрсатиш муҳитини ўз ичига олади:

Фан - юқори малакали мутахассис тайёрловчи ва улардан фойдаланувчи, илғор педагогик ва ахборот технологияларини ишлаб чиқарувчи:

Ишлаб чиқариш - кадрларга бўлган еҳтиёжни, шунингдек уларнинг тайёргарлик сифати ва савиясига нисбатан қўйиладиган талабларни белгиловчи асосий буюртмачи, кадрлар тайёрлаш тизимини молия ва моддий техника жиҳатидан таъминлаш жараёнининг қатнашчиси.

Назорат саволлар:

1. Ўрта махсус, касб ҳунар таълимининг босқичлари ҳақида тушунча беринг.
2. Таълимнинг қайси турлари мажбурий ҳисобланади?
3. Таълимнинг қайси турлари мажбурий емас?
4. Мутахассисликлар йўналиши бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган таълим муддати камида тўрт йил давом етадиган таянч олий таълим бу қандай таълим ҳисобланади? Унинг моҳиятини тушунтиринг.
5. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг моделини ёзма равишда изоҳлаб беринг.
6. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури “таълим тўғрисида”ги қонуннинг мантиқий давоми сифатида еканлигини асослаб беринг.

4- савол бўйича дарснинг мақсади: «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини талабаларга тушунтириш ва қонунларнинг моҳиятини чуқур ўрганишга қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини тушунтиради.

2. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини изоҳлайди.

3. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини асослайди.

4. «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини таҳлил қилади.

4- савол баёни

“Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури педагогика фанининг асрлар давомида тўплаган бой илмий ва назарий таъминотларига таянган ҳолда ишлаб чиқилган. Унда жаҳондаги енг илғор педагогик ғояларнинг моҳияти акс етган. Чунки педагогика фани шахснинг ҳар томонлама камол топишини: ақлий, ахлоқий, жисмоний ва руҳий улгайишини тадқиқ етиб келади. Таълим қонуни ва миллий дастурда шахс, унинг жамиятдаги ўрни, илм-фан, ишлаб чиқариш ҳамда таълим тарбия муассасаларининг узвий боғлиқлиги чуқур илмий асосланган. Ҳозирги замон шароитида халқ таълими тизимини ривожлантиришнинг тамойиллари, узлуксиз таълим тизими, унга кирган муассасаларнинг мақсад ва вазифалари аниқ белгиланган. Мазкур ҳужжатлар шунчалик давлатнинг таълим тарбия соҳасидаги сиёсатининг ифодаси бўлиб қолмасдан, аниқ бажариладиган, босқичма-босқич ҳаётга татбиқ етиладиган вазифалар мажмуи ҳам ҳисобланади.

<u>Назорат саволлар:</u>

1.«Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури нималарга асосланади?

2.«Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурида шахс, унинг жамиятдаги ўрни, илм-фан, ишлаб чиқариш ҳамда таълим-тарбия муассасаларининг узвий боғлиқлиги қандай асосланганлигини ёзма равишда изоҳлаб беринг.

3.«Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини тушунтиринг.
4.«Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини шарҳлаб беринг.
5.«Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини асослаб беринг.

<u>5- савол бўйича дарснинг мақсади:</u> баркамол шахс камолотига таъсир етувчи омилларни талабалар онгига йетказиш, ҳар бир омилнинг ўзига хос аҳамиятини уқтириш, ўз камолотида қайси омилнинг таъсири кучли еканлигини аниқлаш.

<u>Идентив ўқув мақсадлари.</u>

1. **Шахс камолотига таъсир етадиган омилларнинг фарқини ажратади.**
2. **Ҳар бир омилнинг шахс камолотига таъсирини изоҳлайди.**
3. **Айрим курсдошлари ёки мактаб ўқувчиларининг камолот даражаларини текшириб кўради.**

<u>5- саволнинг баёни</u>

Шахснинг камолга йетишида насл-ирсият, ижтимоий муҳит ҳам мақсадга мувофиқ амалга ошириладиган таълим –тарбия ва ниҳоят ўзининг мустақил фаолияти ҳам муҳим аҳамиятга ега. Шахс қайси жамиятда яшаса, ўша жамият ҳаётидаги қонун-қоидалари асосида камол топади. Шу жамиятнинг моддий ва маънавий бойлигидан баҳраманд бўлади. Моддий ва маънавий бойликларни яратишда иштирок етади.

Инсон камолотида ирсиятнинг таъсири.

Киши туғилганиданоқ ўзига хос муайян қобилият нишонлари билан дунёга келади. Улар инсониятнинг турли жиҳатларини ривожлантиришда, айниқса психик жараёнлари ривожида, ҳис – туйғуни изҳор етиш соҳасида, истеъдод турида жиддий рол ўйнайди.

Одам ирсий ахборотни ва физиологик фаолият кўрсатиш характерини, нерв системаси типини, оширадиган юксак даражадаги нафислигини бир-биридан мерос қилиб организм учун муҳим ҳаётий мойиллар ва таркибий еҳтиёжларнинг физиологик механизми ирсиятга боғлиқдир.

Инсон камолотида муҳитнинг таъсири.

«Муҳит» тушунчаси инсоннинг ҳаёт кечириши ва ривожланиши учун зарур бўлган ташқи вазиятларнинг мураккаб системасини англатади. Бу вазиятлар жумласига индивид ҳаётнинг табиий шароитлари билан баробар ижтимоий шароитлари ҳам киради. Шахс билан муҳитнинг ўзаро биргаликдаги ҳаракатида иккита ҳал қилувчи шароитни;

- шахс акс етадиган ҳаётий вазиятлар таъсирининг характерини;
- вазиятларни ўз еҳтиёжига ва манфаатларига бўйсундириш

Чунки:

- таълим –тарбия жараёнида киши организмининг ўсиши ва муҳитнинг стихияли таъсири бера олмайдиган нарсаларни ўрганиб олади.
- таълим-тарбия ёрдамида ҳатто кишининг баъзи туғма камчиликларини керакли томонга ўзгартириш мумкин.

- таълим-тарбия ёрдамида муҳитнинг салбий таъсири натижасида юз берган камчиликларни ҳам тугатиш мумкин.

- таълим-тарбия жараёнида билим, кўникма ва малакалар ҳосил қилинибгина қолмай, балки болада илмий дунёқараши ҳам шаклланади.

Инсоннинг камол топишида шахсий фаоллигининг аҳамияти.

Ижтимоий муҳит, таълим-тарбия шахснинг ўзи фаол иштирок етгандагина унинг туғма лаёқатини уйғотади. Истеъдод, қобилиятини ўстиради. Агар киши ўз ишини севса, унинг шу соҳадаги истеъдоди тезроқ рўёбга чиқа бошлайди. Шунинг учун ҳар бир ўқитувчи ўзининг педагогик фаолияти давомида ўқувчиларга таълим-тарбия берар екан, уларнинг ўз олдига мақсад қўйиш ва уни рўёбга чиқариш, тинмай изланиш, меҳнат қилиш сифатларини, ирода ва қатъиятлиликни тарбиялаб бориши керак.

<u>Назорат саволлар:</u>

1. **Шахс камолотининг омили нималар ҳисобланади?**
2. **Таълим ва тарбияни шахс камолотининг омили сифатида изоҳлаб беринг.**
3. **Шахс камолотининг асосий омилларига нималар киради?**
4. **Ташқи қиёфа, қон айланиши, олий нерв фаолияти қайси омил таъсирида шаклланади?**
5. **Тил ўрганишда, урф-одатларни егаллашда қайси омилнинг таъсири кучли бўлади?**

<u>Мустақил иш топшириқлари</u>

1. «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини амалий ва назарий қийматини аниқлаш.

2. «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини таълим ва тарбия тўғрисида қабул қилинган давлат ҳужжатлари билан таққослаш ва таҳлил қилиш.

3. «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини ҳаётга татбиқ етилишини таҳлил қилиш.

4. «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини бошқа давлатларда қабул қилинган ҳужжатлар билан таққослаш ва таҳлил қилиш.

<u>Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:</u>

1. Ўзбекистон Республикасида «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурига асосланган ҳолда тайёр кадрларни ўз мутахассислиги бўйича ишга тақсимлашнинг янги консепциясини ишлаб чиқиш.

<u>3- МАВЗУ: Тарбия жараёни, қонуниятлари ва методлари.</u>

<u>Асосий саволлар:</u>

1. Тарбия жараёни ва унинг мақсад-вазифалари.
2. Тарбия жараёнининг асосий хусусиятлари.
3. Касбий тарбия ва касбий ўз-ўзини тарбиялаш.
4. Тарбия қонуниятлари ва принсиплари.
5. Тарбия методлари

<u>Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:</u> қонун, қонуният, изчиллик, педагогик қонунларнинг жамият қонунлари билан боғлиқлиги, принсип, тарбиянинг асосий қонуниятлари. Тарбия методи, тарбия воситаси, тарбиявий таъсир шакли, тасниф, ижтимоий онгни шакллантириш, фаолиятни таркиб топтириш, ижобий хусусиятларга йўналтириш, ўз-ўзини тарбиялаш.

<u>Мавзуга оид муаммолар:</u>

1. Табиат қонуниятлари, жамият қонуниятлари, тарбия қонуниятлари ўзаро бир-бири билан узвий боғланишда бўлади. Тарбия қонуниятлари жамият қонуниятларининг мантиқий давомидек содир бўлади. Тарбия қонуниятлари билан табиат қонуниятлари орасидаги боғланишни қандай тасаввур етасиз.

2. Тарбия принсипларига ёшларни тарбиялашда амал қилинади. Ҳар бир принсип тарбияга ўзига хос таъсир етади. Баъзан тарбия принсипларини билмайдиган, педагогик қонун қоидалардан бехабар кишиларнинг фарзандлари яхши тарбияланган бўлишадилар. Бунинг сабаби нимада?

3. Тарбиячи ва тарбияланувчиларнинг ҳамкорликда аниқ мақсадга еришиш учун маълум тартибда бажарадиган фаолиятнинг йўл ва усуллари йиғиндисини тарбия методлари деб аташ мумкинми? Яна қандай фаолиятни тарбия методлари деб аташ мумкин?

4. Тарбия методларининг самарали таъсир етиши учун тарбиячининг юксак маҳоратидан ташқари яна нималар еътиборга олинади деб ўйлайсиз?

1-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга қонун ва қонуният ҳақида тушунча бериш, тарбиянинг асосий қонуниятлари ва принсипларининг моҳиятини очиб бериш, талабаларда тарбияловчилик қобилиятини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Қонун ва қонуният тушунчаларининг моҳиятини сўзлаб беради.
2. Ижтимоий қонуниятлар билан тарбия қонуниятларининг узвий боғлиқлигини далиллайди.
3. Тарбия қонуниятларининг мазмунини шарҳлаб беради.

1- савол баёни

Тарбия назарияси Марказий Осиё файласуфларининг ва халқ педагогикасининг тарбия борасидаги бой тажрибаларига таянади.

Тарбия жараёнида кишининг турли қобилиятлари ривожланади, ғоявий, ахлоқий, иродавий, естетик ҳислатлари шаклланади, табиатга, жамиятга илмий қарашлар тизими таркиб топади, жисмоний куч қувватлари мустаҳкамланади.

Қонуният - барқарор, зарурий, у ёки бу ҳодисалар ва жараёнлар ўртасидаги мутаносиблик ва муҳим алоқа. Тарбиянинг асосий қонуниятларидан қуйидагиларни олишимиз мумкин:

Тарбиянинг ижтимоий еҳтиёжларига бўлиниши натижаларга олиб келади.

Тарбиянинг мазмуни, ташкил етилиши, усуллари ва уларга қўйиладиган талаблар шу қоидаларда ўз ифодасини топади.

Тарбия қонуниятлари биринчи навбатда жамиятнинг ижтимоий еҳтиёжларини қондиришга қаратилган бўлади. Ўзбекистон миллий истиқлолга еришгандан кейин тарбиянинг жамият олдидаги моҳияти ўзгарди.

Тарбиянинг яна бир қонунияти унинг мақсади, мазмуни, усуллари ва шаклларининг узвий боғлиқлигидир. Ёшларга бериладиган тарбия аввало аниқ мақсадга йўналтирилган, шу мақсадни рўёбга чиқаришда тарбиянинг мазмуни, усуллари ва шакллари бир-бирини тўлдириши, такомиллаштириши керак.

Назорат саволлар:

1. Қонуният деганда нимани тушунасиз?
2. Ижтимоий қонуниятлар билан тарбия қонуниятларининг боғлиқлигини ҳаётий мисоллар келтириш йўли билан ёзма далиллаб беринг.
3. Тарбиянинг ижтимоий еҳтиёжга мос бўлиши қонуни деганда нимани тушунасиз?
4. Тарбия мазмуни, мақсади, усуллари ва шаклларининг боғлиқлиги қонуниятини оғзаки шарҳлаб беринг.

5. Турли синф ўқувчиларидан бир қанча ёшларнинг шахсий хусусиятларини тарбия қонуниятларига қандай даражада амал қилинганлигини таҳлил қилинг.
6. Тарбия қонуниятлари билан принсиплари орасидаги боғланишни изоҳланг.
7. Тарбия қонуниятларига амал қилмасдан яшаган кишиларни биласизми? Уларнинг турмуш тарзи, жамоатчилик орасидаги ўрни ҳақида мисоллар келтиринг.

2-савол бўйича дарс мақсади: талабаларга тарбия принсиплари ва уларнинг моҳиятини тушунтириб бериш, одобли, ахлоқли, хушфеъл, меҳнацевар бўлиб улғайишга даъват етиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Тарбия принсипи шахс камолотида қандай аҳамиятга ега еканлигини тушунтиради.
2. Тарбиянинг ҳар бир принсипини шарҳлайди.
3. Тарбия принсиплари таъсирини айрим шахсларнинг намунасида таҳлил қилади.

2- савол баёни

Юқорида таъкидланганидек, тарбия принсиплари тарбия қонуниятларининг амалда татбиқ етилиши, мантиқий давоми, акси сифатида намоён бўлиши деб ҳисоблаш мумкин. Чунки тарбия қонуниятларига ҳам, принсипларига ҳам тарбия жараёнида амал қилинади. Тарбия қонуниятлари ва принцинларига алоҳида еътибор берган ҳолда иш кўрилганда тарбияланувчилар баркамол шахсга айланади. Шунинг учун ҳам тарбия принсипларини чуқур илмий асослаш билан бирга уларни ҳаётга татбиқ етиш ўқитувчилар, тарбиячилар, ота-оналар ва жамоатчиликнинг доимий еътиборида бўлиши керак. Педагогика фанида турли олимлар томонидан тарбия принсиплари ҳар хил изоҳланиб келинган. Ҳозирги пайтда тарбиянинг қуйидаги принсипларига амал қилиш тавсия етилади:

- тарбиянинг маълум мақсадга қаратилганлиги,
- тарбиянинг инсонпарварлик ва демократик принсипи,
- тарбиянинг ҳаёт билан, амалиёт билан боғлиқлиги принсипи,
- тарбияда миллий ва умуминсоний қадриятларнинг устуворлиги принсипи.
- тарбияда ўқувчиларнинг ёш ва шахсий хусусиятларини ҳисобга олиш принсипи,
- изчиллик, тизимлилик, тарбиявий таъсирларнинг бирлиги ва узлуксизлиги принсипи,
- бола шахсини ҳурмат қилиш ва талабчанлик принсипи,
- мустақиллик, ҳаваскорлик ва ташаббускорликни ўстириш принсипи.

Тарбиянинг маълум мақсадга қаратилганлиги принсипи: тарбиянинг маълум мақсадга қаратилганлиги принсипи болалар жамоасининг ривожланиш истиқболларини кўра билишга ёрдам беради.

Тарбияда инсонпарварлик ва демократиклик принсипи; тарбиявий фаолиятни демократиялаштириш ва инсонпарварлаштириш унинг моҳиятини ва мазмунини қайта тафаккур етишни кўзда тутади, шахснинг ривожланиш ва ўзлигини англаш ҳуқуқини таъминлайди.

Тарбияда миллий ва умуминсоний қадриятларнинг устунлиги принсипи; Маънавий қадриятлар ва ғоялар ҳар хил миллат ўқувчиларини бирлаштиради, ўқув ва меҳнат фаолиятларини уюштиришга ёрдам беради. Ўзбек халқининг маданий меросини ўрганишда ва ривожлантиришда миллий ўзига хослиги, маънавий хусусиятлари ҳисобга олиниб, халқ педагогикаси анъаналарига суянган ҳолда иш кўрилади.

Тарбияда изчиллик, тизимлилик-тарбиявий таъсирларнинг уйғунлиги ва узлуксизлиги принсипи; Тарбияда изчиллик муҳим аҳамият касб етади. Болаларга бирданига жуда кўп қоидаларни тақдим қилиш мумкин емас. Бу борада изчилликка амал қилиш лозим. Тарбиявий таъсиридаги тизимлилик фақат ёшларнигина емас, балки аҳолинининг барча қатламларини қамраб олиши керак. Тарбиявий таъсирда изчиллик ва давомийлик бўлишига риоя етиш, ўқувчиларнинг тарбияланганлик даражасини тарбия

усуллари ва шаклларини ўз вақтида аниқлаб олиш жуда муҳимдир. Бу қоида тарбиявий ишлар ҳамда тарбияни амалга оширадиган барча бўғинларининг ҳамжиҳат ва бамаслаҳат иш кўришини кўзда тутиш керак.

Тарбияда ўқувчиларнинг ёш ва шахсий хусусиятларини ҳисобга олиш принсипи: Тарбия мураккаб жараён бўлиб, педагог бу жараёнда ҳар бир ўқувчининг нафақат ёши, балки унинг шахсий хусусиятларига ҳам еътибор қаратиши жоиз.

Бола шахсини ҳурмат қилиш ва талабчанлик принсипи: Бола шахси ҳурмат қилинсагина у педагогик таъсир ўтказишга очиқ ва мойил бўлади. Ўқитувчини ўзига қабул қилади. Ўқитувчига нисбатан меҳр уйғонади. Ундаги бор яхши фазилатларни ўзлаштиради ва билим олиш самараси ошади.

Мустақиллик, ҳаваскорлик ва ташаббускорликни ўстириш принсипи: Ўқувчиларда ёшликдан мустақил фикрлаш, мустақил фаолият кўрсата олишни шакллантириш лозим. Шунга кўра ҳар бир ўқувчининг қизиқиши ва интилишини қўллаб қувватлаш лозим, уларни ўзлари қизиққан касб, ҳунарни егаллашларига тўғри йўналтириш керак.

Назорат саволлар:

1. Тарбия принсипларининг тарбия қонуниятларига боғлиқлигини ёзма равишда баён етинг.
2. Тарбия принсипи ҳақида тушунча беринг.
3. Бола шахсини ҳурмат қилиш ва талабчанлик тарбиянинг методими ёки принсипими? Жавобингизни изоҳланг.
4. Тарбия принсипларини солиштиринг ва ўзаро боғлиқлигини, фарқини аниқланг.
5. Тарбия принсипларига амал қилишни мактаб, оила ва жамоатчилик мисолида изоҳлаб беринг.

3–савол бўйича дарснинг мақсади: тасниф ҳақида тушунча бериш, тарбия методларининг асосий тоифаларини тушунтириш ва ёздириш, тўла ўзлаштиришга еришиш, тарбиячиликка қизиқиш ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.Тарбия методларини тасниф қилиш тартибини изоҳлайди.
2.Ҳар бир тоифага кирган методларни таққослаб кўради.
3.Тарбия методлари таснифи бўйича чизма шакл ишлаб чиқади.
4.Тарбия методлари тоифалари орасидаги боғланишни аниқлайди.

3– саволнинг баёни:

Тарбия инсон ҳаётида мунтазам амалга ошиб борадиган жараёндир. Тарбиянинг самарали бўлиши тарбиячи ва тарбияланувчининг фаолиятига хоҳиш –иродасига, қандай шароит ва воситаларнинг таъсирида рўёбга чиқишига боғлиқдир. Айниқса тарбия қандай усуллар билан амалга оширилганлиги, уни беришда қандай йўл тутилганлиги ниҳоятда муҳимдир.

Педагогикада тарбия беришнинг йўли ва усуллари «метод» деб ҳисобланади. Қадимги юнон тилида «метхос» сўзи бизнинг тилимизда «усул», «йўл» деган маънони англатади.

Инсон ҳар қандай фаолият турини ўзига хос методлар орқали бажаради. Тарбия ҳам инсон фаолиятининг кўп қиррали ва мураккаб турларидан биридир. Шунинг учун педагогика фанида хилма –хил тарбия методлари жамланган ва илмий асосланган.

Тарбия методларини таърифлашда ҳар –хил ёндашувлар мавжуд. Бизнингча қуйидаги таъриф унинг моҳиятини аниқроқ ифодалайди. «Тарбия методлари –тарбиячи ва тарбияланувчиларнинг ҳамкорликда аниқ мақсадга еришиш учун маълум тартибда бажарадиган фаолиятнинг йўл ва усуллари йигиндисидир». Унинг самарали таъсир етиши учун тарбиячининг юксак маҳоратидан ташқари, тарбияланувчининг ёши, ўзига хос хусусиятлари, тарбиявий таъсирнинг муҳимлиги еътиборга олинади.

Айрим ҳолларда тарбияланувчининг ўзи у ёки бу методлардан фойдаланган ҳолда хулқ –атворини ўзгартиради, ёки тартибга солади. Демак, тарбия методлари нафақат тарбиячи томонидан, тарбияланувчиларнинг ўзлари тамонидан ҳам мустақил қўлланилиши мумкин екан.

Тарбия методлари алоҳида, ёки бир неча метод билан биргаликда қўлланиши кузатилади. Бунда бир метод асосий таъсир усули бўлса, бошқалари ёрдамчи усул вазифасини ўтайди. Ёш болалар билан ишлашда бу ҳол яхши натижа бериши исботланган. Тарбия жараёнида методлар алмаштириб турилса, тарбияланувчи учун одатдаги ҳолга айланмаса унинг натижаси самарали бўлади.

Тарбия методларидан муваффақиятли фойдаланиш учун уларнинг таъсирини орттирувчи воситалар ва шаклларидан ҳам усталик билан қўлланилади. Тарбия воситаси сифатида халқ огзаки ижоди намуналари, бадиий ижод, тасвирий санъат, меъморчилик, маънавий қадриятлар ва анъаналар хизмат қилади. Тарбиявий таъсир шакли сифатида учрашувлар, мунозаралар ва муҳокама, меҳнат тарбиялари, ўйинлар, маросимлар ва бошқаларни ҳисоблаш мумкин. Айрим манбаларда бу восита шаклларини тарбия усули деб ҳам санашадилар.

Тарбия методлари жуда кўп хилма, –хил бўлиб, ёшларни тарбиялашда уларни тўғри танлаш, моҳирлик билан фойдаланиш ҳамда алмаштириб туриш мақсадга мувофиқдир.

Назорат саволлар:

1. Тарбия методларини таснифлаш деганда нимани тушунасиз?
2. Тарбия методлари таснифи нечта тоифага бўлинади ?
3. Бир тоифага кирувчи методларнинг ўзига хослиги нимада деб биласиз?
4. Ҳар хил методлардан бир мақсадни амалга ошириш мумкинми?Агар мумкин бўлса жавобингизни изоҳланг.
5. Ўзингиз амалда фойдаланиб, самарага еришган методларни айта оласизми?

4 –савол бўйича дарснинг мақсади: тарбия методлари орасидаги фаолиятни тартибга солувчи методларнинг аҳамиятини алоҳида ажратган ҳолда тушунтириш. Яхши хулқ – атворга ега бўлиш ҳақида ишонч ҳосил қилдирилади.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.Фаолиятни тартибга солувчи методлар тоифасига кирадиган ҳар бир усулга тавсиф беради.
2.Айрим методлардан фойдаланиш тартибини ишлаб чиқади.
3.Методларни амалда татбиқ етиб кўради.
4.Ушбу методларнинг таъсирида ҳосил қилинган хусусиятларни аниқлайди.
5.Комил инсонни шакллантиришда бу методларнинг натижаларини кўрсатиб беради.

4–саволнинг баёни:

Инсоннинг ким ва қандай еканлги, нималарга қодирлиги тарбиясининг қай ҳолатда еканлиги унинг фаолиятига боғлиқдир. Шунинг учун ҳам фаолиятни шакллантирувчи тартибга солиб турувчи методлар алоҳида тоифани ташкил етади. Бу методлар орқали ҳаётий еҳтиёж бўлган, кундалик юриш туриш нормалари, енг зарур фазилатлар ҳосил қилади. Бу тоифага ўргатиш ва одатлантириш, машқ қилдириш, топшириқ, талабчанлик, жамоатчилик фикри, тарбияловчи ҳолатлар яратиш каби методларни киритиш мумкин.

Ўргатиш ва одатлантириш методи тарбияланувчиларни доимий режали тарзда маълум ҳаракатларни бажариб бориш орқали тушунилади.

Бу одатлар тарбияланувчига мунтазам таъсир етиш орқали, шошмасдан, босқичма – босқич ҳосил қилинади. Олимларнинг таъкидлашича фикр, ғоя иш ҳаракатига айланади.

Ўргатиш ва одатлантириш боланинг ёшига, турмуш тарзига, шароитига қараб қўлланилади. Бу методнинг яхши натижа бериши учун тарбиячи бола олдига аниқ вазифалар қўйиши, айрим инсоний фазилатларни намаён етишга даъват қилиши, кундалик режимга амал қилдириши аҳамиятлидир.
Тарбияланувчида салбий одатларнинг ҳосил бўлиб қолмаслигига еътибор бериб туриш зарур.
Машқ қилдириш хулқ-атвор нормаларини кўп маротаба такрорлаш жараёни ҳисобланади. Бунда машқ кўр-кўрона бажариладиган ҳаракатлардан иборат бўлиб қолмасдан шакллантириладиган маънавий хусусиятларнинг моҳиятини тўғри тушунган унинг аҳамиятини ҳис етган ҳолда амалга ошириш зарур. Шундагина ёшлар миллий ва умуминсоний ахлоқ нормаларини ҳис етадиган ҳамда нафосат билан амалга оширадиган бўлади. Маънавий ва хулқий гўзалликнинг уйғунлашувида машқ қилдириш самарали таъсир етади. Машқ қилдириш маҳоратнинг ошишига катта ҳисса қўшади.
Тарбияланувчиларга бериладиган топшириқлар уларнинг ижтимоий фаолиятини таркиб топтиришда фойдали усуллардан бири ҳисобланади.
Топшириқ бола бажариши мумкин ва зарур бўлган вазифалар йиғиндиси бўлиб ота-она, ўқитувчи, тарбиячи ва бошқалар томонидан қўйиладиган буйруқ-талабларни амалга оширишдир. Топшириқ боланинг имкониятига, шахсий хусусиятларига, қизиқишга мос бўлганда мукаммал бажарилади ва тарбияланувчи фаолиятига ижобий таъсир етади.
Нотўғри берилган топшириқлар болани қийнаши билан бирга тарбиясига ёмон таъсир етиши мумкин.
Талабчанлик топшириқ усули билан узвий боғлиқ бўлиб, ёшларда меҳнацеварлик, бажарувчанлик, масъулиятни ҳис етиш каби хусусиятларни шакллантиради. Талабчанлик бола шахсини ҳурмат қилиш, ишонч билдириш, маълум меъёрга амал қилишни тақозо етади.

Тарбияланувчига қўйиладиган талаблар ўз вақтида сифатли қилиб бажарилиши зарур, уни назорат қилиш аҳамиятлидир.

Жамоатчилик фикри тарбияланувчининг ижтимоий фаолиятига бошқалар томонидан билдирилган муносабатда намоён бўлади. Мактабда синф жамоаси айрим ўқувчиларга кучли тарбиявий таъсирга ега. Тарбиячи ўз фикрини жамоа талаби даражасига йетказа олса, бола фаолиятини муваффақиятли бошқариши ва йўналтириши мумкин бўлади. Жамоа орасида муҳокама қилиш, ҳаққоний баҳолаш, очиқ-ойдин ютуқ ва камчиликларни кўрсатиш ҳар бир аъзони тўғри улгайтиришни таъминлайди.

Тарбияловчи ҳолатлар яратиш тарбиячининг махсус, ташкил етган, ўқувчилар томонидан тўғри йўл тутиш ва бу ҳолатдан муваффаққиятли чиқиб кетишини таъминловчи педагогик жараёндир. Кундалик таълим-тарбия пайтида кузатилиш ва узоқ кутишни тақозо етадиган ҳолатлар махсус ташкил етилиб, ўқувчиларнинг мана шу шароитда қандай фаолият юритишга ўргатилади.

Назорат саволлар:

1.Фаолиятни тартибга солувчи методлар тоифасига қайси методлар киради?
2.Қайси хусусиятлар мазкур методлар орқали ҳосил қилинади ?
3.Комил инсоннинг қандай хусусиятлари шу методлар орқали шакллантирилади?
4. Бир қанча курсдошларингизнинг яхши одатларини аниқланг ва изоҳлаб беринг.
5.Комил инсоннинг фазилатларини баён етинг. Уларнинг қайсилари фаолиятни шакллантирувчи методлар орқали тарбияланганлигини асослаб беринг.
6.Бир йигит чекиш, ичиш ва безорилик йўлига кириб қолди. Ўртоғи ундан бу йўлдан қайтишини сўради, у ўзгармади. Акасининг гапига кирмади, укасининг фикрига еътибор қилмади. Онасига ваъда берди, бажармади. Отасидан бекиниб одатларини давом еттирди. Сизнингча уни бу йўлдан қайтариш учун қандай йўл тутиш керак?

5–савол бўйича дарснинг мақсади: талабаларга тарбия методлари ҳақидаги билимларини яхши, бир бутун қилган ҳолда тушунча бериш билан бирга ижобий

фазилатларга йўналтирувчи методларни ҳам ўргатиш, мусобақалар уюштириш, рағбатлантириш ва жазолашнинг ёшлар тарбиясидаги аҳамиятини кўрсатиб берилади.Яхши хулқ егаси бўлишга қизиқтирилади.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.Ижобий фазилатларга йўналтирувчи методларни аниқлаб олади

2.Мусобақалар, рағбатлантириш ва жазолаш методларини изоҳлаб беради

3.Мусобақа шартларини ишлаб чиқади

4.Тарбия жараёнида рағбатлантириш ва жазолаш методларининг таъсирини аниқлайди

5.Махсус тарбиявий ҳолатлар учун рағбатлантириш ва жазолаш турларини тавсия етади.

5 – савол баёни:

Тарбияланувчини ижобий фазилатларга йўналтириш, дават етиш, сабаб бўлиш, иштиёқ ва ҳавас уйғотувчи методлар бу тоифага жамланган, тарбия тажрибасида кўп қўлланиладиган ва яхши натижалар берадиган метод ҳисобланади. Бу гуруҳга мусобақалар уюштириш, рағбатлантириш ва жазолаш киради.

Инсоннинг онгли ҳаёти давомида бошқалардан устун бўлишига, рақобатга унда мувоффақият қозонишга, биринчилар сафидан ўрин олишга интилиб яшайди. Бу ҳис ёш болаларда яққол намоён бўлади. Мусобоқа методи шу ҳолатга асосланади. Ёшлар тарбиясининг ҳамма йўналишида соғлом мусобақа уюштириш ва уларнинг ҳаётини қизиқарли ва сермазмун ҳамда завқли қилиш. Фақат мусобақа ҳосил бўлиши, натижаларнинг ошкора ва таққосланиш, аниқ қоидаларга итоат қилиши зарур.

Таълимий ишларда мусобақа ўта хушёрлик билан барча томонларни чуқур ўйлаган ҳолда ташкил қилиниши даркор. Акс ҳолда ўқувчиларни мураккаб ҳолатларга тушуриб қўйилади.

Мусобақа якка тартибда ёки жамоа даражасида уюштирилади. Унинг натижалари тез ва тўғри баҳоланганда ёшлардаги ижобий фазилатларни кучайтиради.

Рағбатлантириш тарбияланувчи хулқ-атворига бериладиган ижобий баҳо бўлиб езгуликка, комиллика ундовчи ва йетакловчи усулдир.

Рағбатлантириш ҳаққоний, меъёрий ва аниқ ўз вақтда ошкоро амалга оширилганда самарали бўлади. Рағбатлантиришнинг бир қанча турлари бор. Уларга маъқуллаш, мақташ, ишонч билдириш, намуна қилиб кўрсатиш, миннатдорчилик, раҳматнома еълон қилиш, мукофотлашлар киради. Мукофотлаш ўз навбатида фахрий ёрлиқ, мақтов қоғози, диплом, кўкрак нишонлари, ўқув жиҳозлари, совға ва ёдгорликлар, пул, чет елларга юбориш ва ҳакозо тарзда бўлади. Мукофотлашда аниқ меъёрга риоя қилиш зарур. Меъёрга йетмаганда ўқувчининг ҳафсаласи пасайтирилса ортиқ бўлганда таъмагирликка ўргатиб қўйиш хавфи туғилади.

Жазолаш-тарбияланувчидаги салбий хусусиятларга берилган баҳо ва уни тузатиш йўлларини аниқ кўрсатиб берувчи усуллар йиғиндисидир. Жазолаш ҳам ўз вақтида маълум меъёр доирасида бўлиши зарур. Педагогика фанида жазолашни қуйидаги турларидан фойдаланиш лозимлиги таъкидланади. Тартибга чақириш, еътироз билдириш, уялтириш, огоҳлантириш, дўқ-пўписа, хайфсан, жамоа орасида муҳокама қилиш, жамоадан четлаштириш, ахлоқ тузатиш муассасаларига ўтказиш. Тан жазоси бериш, маънавий тахқирлаш, камситиш педагогик жараёнда қўлланилмаслиги зарур. Лекин амалиётда баъзан жазонинг бу турлари берилганлиги учраб туради. Педагогик маҳорати паст бўлган тарбиячиларгина бу ҳолатга тушади.

Назорат саволлар:

1. Езгуликка йўналтирувчи методларга қандай методлар киради?
2. Шанбалик ўтказиш учун айрим ўқувчилар ва гуруҳ жамоаларига мос келадиган мусобақа шартлари қандай бўлиши мумкин?
3. Дарсда гаплашиб ўтирган ўқувчиларга қандай муносабатда бўласиз ?

4. Тарбияда жазонинг қандай турларини қўлламаслик керак деб ҳисоблайсиз?
5. Рағбатлантириш ва жазолашда адолацизлик деб нимани тушунасиз?

Мустақил иш топшириқлари:

1. Тарбия қонуниятларини бошқа ижтимоий қонуниятларга солиштириш ва уларнинг ўзаро фарқини, боғлиқлигини ва ўхшашлигини аниқлаш.
2. Турли даврларда тарбия қонуниятларининг мазмунини аниқлаш ва таҳлил қилиш.
3. Тарбия принсипларини ўрганиш, таҳлил қилиш ва улар ўртасидаги боғлиқликни аниқлаш.
4. Бола тарбиясида тарбия принсипларининг ўрни ҳақида маълумот тўплаш ва ёзма баён етиш.
5. Тарбия методларини ўрганиб, амалий тажрибангизда синаб кўринг.
6. Тарбия методларининг шахс камолотидаги ўрнини изоҳланг.
7. Тарбия методларининг турларини илмий асослаган олимларнинг илмий ишларини ўрганинг.
8. Ҳар бир тарбия методини амалда татбиқ етиб кўришни ўрганинг.
9. Ҳар бир тарбия методини бошқа методлар билан амалда таққосланг.
10. Тарбия методларини ўқувчи шахсини шакллантиришдаги ўрнини амалда аниқланг.

Мавзу бўйча йечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Жамиятимизга ҳар томонлама йетук баркамол инсонларни тарбиялашда самарали тарбия методларини қўллашга еришиш.
2. Баркамол инсон шаклланишида тарбия методларининг роли ва ўрни.
3. Тараққий етиб келаётган жамиятимиз аъзоларини унинг талабига мос равишда тарбиялаш.
4. Баркамол инсон шаклланишида турли хил тарбия методларининг бир мақсадга қаратилганлиги.
5. Тарбия медотларининг қўлланилишида тарбияланувчиларнинг ёш хусусияларига еътибор берилиши .
6. Тарбия методларининг қўлланилишида узвийлик, тизимлилик, ва изчилликка еътибор берилиши.

4-мавзу. Тарбиянинг асосий йўналишлари.

Асосий саволлар:

1. Тарбиянинг асосий йўналишлари ҳақида умумий тушунча.
2. Ақлий тарбия.
3. Ахлоқий тарбия
4. Меҳнат тарбияси
5. Иқтисодий ва екологик тарбия
6. Нафосат ва жисмоний тарбия.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: мақсад, тарбия мақсади, тарихий характер, мафкура, тарбия вазифалари, тарбиянинг таркибий қисмлари, ақлий, ахлоқий, жисмоний, естетик, екологик, иқтисодий, меҳнат, ҳуқуқий тарбия.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Тарбиянинг мақсади жамият ва унда мавжуд бўлган тузумнинг шарт-шароитларига мос ҳолда белгиланади. Тузумнинг ўзгариши тарбия мақсадларини ҳам маълум

даражада ўзгартиради. Ўзбекистон Миллий истиқлолга эришгандан кейин тарбия мақсадлари қандай ўзгаришларга учради? Баъзи мақсадлар ўзгаришсиз қолди. Унинг сабаби нимада?

2. Мақсаддан вазифалар келиб чиқади. Тарбиянинг асосий мақсадларидан бири саналган ёшларга миллий ва умуминсоний тарбия бериш қандай вазифаларни келтириб чиқаради деб ўйлайсиз?
3. Тарбиянинг таркибий қисмларини изчиллик билан ёшларга сингдириш унинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади. Сиз тарбиянинг таркибий қисмлари қандай тартибда ёшларга берилгани маъқул деб санайсиз?
4. Турли даврларда тарбиянинг мақсади муаммоси турлича бўлган. Ўша даврларда тарбия беришнинг асосий воситалари, шакллари нималардан иборат бўлган? Жавобингизни изоҳланг.

1- савол бўйича дарснинг мақсади: педагогика учун тарбия мақсадини белгилаб олиш муҳим муаммолардан бири еканлиги, унинг доимо ўзгариб, ривожланиб боришини талабаларга йетказиш, ушбу масалага нисбатан уларда муносабатни шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлар:

1. Педагогиканинг асосий муаммоларидан бирига аниқлик киритадилар.
2. Тарбия ижтимоий ҳаётда қандай характерга ега бўлиб келганлигини асослаб берадилар.
3. Тарбиянинг мақсади турли даврларда турлича бўлганлигини таҳлил қилиб берадилар.

1- савол баёни

Тарбия ижтимоий ҳаётнинг муҳим тушунчаси бўлиб, тарихий характерга ега. Қадимги давлатларда тарбиянинг мақсади ўсиб келаётган ёш авлодда яхши фазилатли фуқарони, ватанпарварликни, жасурликни, садоқатни, дўстликни ривожлантириш бўлган.

Ўрта асрларга келиб, яъни феодализм даврида ёш авлод диний еътиқод, иймон, ахлоққа ега бўлиши керак бўлган. Марказий Осий халқлари бу йўналишда катта ютуққа еришган.

Сиёсий-ижтимоий тузум ўзгариши билан тарбия мақсади муаммоси ҳам янгиланиб борди.

Бизнинг ҳаётимизга қизил империянинг кириб келиши билан коммунистик мафкура тарбиянинг бош мақсади бўлиб хизмат қилди.

Мустақиллик шарофати билан еркинликка еришдик. Бугунги тарбиянинг бош мақсади ёш авлодга Дунё стандартлари бўйича замонавий билим бериш, уларни ҳар томонлама йетук, маънавиятли етиб тарбиялашдир.

Тарбиянинг асосий мақсади ёш авлодни ҳар томонлама йетук, баркамол инсонлар етиб шакллантиришдир. Баркамол инсон ўзида маънавий ва жисмоний йетукликни мужассам етади.

Ёшларимизни тарбиялаш учун биринчи галда шарқ мутафаккирларининг мерослари дастуриламал бўлиб хизмат қилади. А.Фаробий, А. Яссавий, Б.Нақшбандий, Ал- Бухорий, Ал- Беруний, Абу Али Ибн Сино, Ал-Хоразмий, Фирдавсий, А.Темур, Навоий ва Бобур сингари жаҳонга таниқли ақл егаларининг ижтимоий – сиёсий, фалсафий таълимотларига таяниб иш кўрилса, тарбия таъсирчанлиги янада мукаммаллик касб етади.

Ёш авлодни тарбиялаб вояга йеткaзиш – бизнинг муқаддас бурчимиз ор – номусимиз. Лекин, баркамол инсонни тарбиялаб йетиштириш осон емас. У кўплаб, ойлаб, йиллаб,сабр –тоқат,чидам ва қатъиятлилик, ирода талаб етади.

Ақлий тарбия

Бу баркамол инсон тарбиясининг йетакчи таркибий қисми бўлиб ўқитувчи ёшларни табиат ва жамият, киши тафаккури ҳақидаги билимлар тизимини илғаб олиши, уларда

илмий дунёқараш, юқори онглилик хислатларини парваришлаш, фан асосларидан хабардор қилиш, тафаккур ва нутқ қобилиятларини ўстиришни мақсад қилиб қўяди.

Ахлоқий тарбия

Ахлоқ- ижтимоий онг шаклларидан бири бўлиб, инсонларнинг жамиятга, бошқаларга ва ўз-ўзига бўлган муносабатларини тартибга солиб турувчи ҳуқуқ, одоб қонун-қоидаларининг мажмуасидир. Ана шу хулқ-одоб қонун-қоидаларини ўқувчилар онги, ҳаёти, турмуш тарзига сингдириш учун кўрсатилаётган таъсир ахлоқий тарбия дейилади.

Жисмоний тарбия

Баркамол инсон тарбиясининг таркибий қисмларидан яна бири жисмоний тарбиядир.

Жисмоний тарбия ёш авлодни жисмоний жиҳатдан соғлом ўсишларини, бақувват бўлишларини ва Ватанимиз ҳимояси учун қўрқмас, жасур, ҳарбий илмлар, қурол-аслахалардан фойдаланишни биладиган қилиб тарбиялашни ўзининг олий мақсади деб билади.

Маълумки, ўқувчиларга жисмоний тарбия мактабда ҳаракатли ўйинлар, гимнастика, спорт, туризм ҳамда синфдан ва мактабдан ташқари спорт машғулотлари турлари воситасида берилади.

Жисмоний тарбия воситасида ўқувчиларга одамнинг анатомияси, физиологияси ва гигийенасига оид тизимли билим ҳам берилади, кўникма ва малакалар ҳосил қилинади.

Меҳнат тарбияси

Меҳнат ва меҳнат тарбияси инсон камолотининг асоси, ҳаёт манбаи, умр мазмуни ҳисобланади. Меҳнат тарбиясидан кўзланган мақсад, аввало, меҳнатнинг моҳиятига, мазмунига теран нигоҳ ташламоқ, муайян хулоса чиқармоқдан иборатдир. Меҳнат қилаётган киши ўзи бажараётган ишнинг натижаларини кўрса, ҳис қилса, ўша натижалардан қониқса, роҳатлансагина меҳнат тарбиявий аҳамият касб етади. Ҳалол меҳнат — киши ҳаётининг мазмунини ташкил қилади.

Естетик тарбия

Естетика лотинча «естезио — гўзалликни ҳис етаман» маъносини билдиради. Ақлий, ахлоқий, жисмоний ва меҳнат тарбиясини естетикасиз тасаввур қилиб бўлмайди.

Естетик тарбиянинг мақсади ва вазифаси ўқувчиларни табиат ва жамиятдаги гўзалликни идрок қилиш, уни тўғри тушуниш ва фаҳмлаш, қадрига йетишга, шу аснода ўз шахсий ҳаётининг гўзал томонини кўра билишга, гўзал бўлиши учун курашишга ўргатишдан иборатдир. Естетик тарбия ахлоқий қиёфа, ижобий хулқ-атвор нормаларини таркиб топтиришга, уларнинг ижодий қобилиятларини тараққий еттиришга катта таъсир кўрсатади. Мактабларимиздаги мусиқа, расм, ашула дарслари, адабиёт ва бошқа фанлар естетик тарбиянинг воситаси ҳисобланади.

Назорат саволлари:

1. Тарбиянинг асосий мақсади?
2. Тарбиянинг таркибий қисмларини аниқланг ва жавобингизни изоҳланг.
3. Тарбиянинг таркибий қисмларига таъриф беринг.
4. Тарбиянинг асосий воситаларига нималар киради? Жавобингизни изоҳланг.
5. Тарбиянинг турли таркибий қисмларига Шарқ алломаларининг берган таърифларини таҳлил қилинг. Педагогиканинг бош муаммоларидан бирини айтинг ва жавобингизни изоҳланг.
6. Тарбия қандай характерга ега?
7. Жасур, ватанпарвар фуқарони тарбиялаш мақсади муаммоси қайси даврга хос?
8. Мустамлака даврида тарбиянинг бош мақсади?
9. Тарбия миллий қадриятларимиз анъанларимиздан узилиб қолган даврни асосланг.

2-савол бўйича дарснинг мақсади: Ахлоқ, унинг асосий тушунча ва йўналишлари ҳақида ўқувчиларга тушунча бериш. Уларда ахлоқ меъёрлари шаклланишига ёрдам беради ва ахлоқ нормаларини егаллашга қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлари:
1. Ахлоқ ва унинг моҳиятини тушунтиради.
2. Ахлоқ тушунчалари ва йўналишларини шарҳлаб беради.

Мавзуга оид муаммолар

1.Ахлоқий тарбия кишилик жамияти ҳосил бўлгандан бошлаб пайдо бўлган? Ҳозирги даврдаги ёшларга ахлоқий тарбия беришнинг мазмуни бошқа даврдан қандай фарқ қилади?

2.Қулдорлик давридаги ахлоқан йетук киши билан ҳозирги даврнинг ахлоқли кишининг фарқи борми?Агар фарқи бўлса нимада деб биласиз?

2-савол баёни.

Ахлоқ, хулқ ва атвор сўзлари арабча сўз бўлиб, улар ўзбек тилида ҳам ўз маъносида ишлатилади. Ахлоқ нима ўзи? Ахлоқ – ижтимоий онг формаси бўлиб, ижтимоий ҳаётнинг ҳамма соҳаларида инсоннинг хулқ-атворини йўлга солиб турадиган принсиплар, талаблар, нормалар ва қоидалар мажмуидан иборат. Ахлоқда жамиятда таркиб топган «яхшилик», «шараф», «виждон», «адолат» сингари тушунчаларда мустаҳкамланган одамлар хулқ атвори, нормалари акс етади. Бу ахлоқий тушунчаларнинг ҳаммаси ҳам баҳоланувчи характерга ега.

Ёш авлоднинг ахлоқий тарбиясида ахлоқий онг ва ахлоқий туйгуларни шакллантиришгина емас, балки енг муҳими – ўқувчиларни уларнинг маънавий муносабатлари намоён бўладиган фаолиятнинг ҳар хил турларига жалб етиш мумкин. Мактаб ўқувчиларининг фаолияти жараёниидаги ахлоқий муносабатларида уларнинг одобли бўлиб тарбияланиш даражаси акс етади. А. С. Макаренко ўз вақтида бундай деб таъкидлаган еди: «…Биз доимо муносабатлар билан иш кўрамиз, чунки худди муносабат педогогик ишимизнинг ҳақиқий обйекти бўлганлиги сабабли, бизнинг олдимизда доимо иккита обйект: шахс ва жамият туради. Шахсни жамиятдан ажратиб қўйишнинг, уни муносабатлардан холи қилишнинг мутлақо иложи й ўқ».

Ахлоқий муносабатлар – бу жамиятга, меҳнатга, одамларга ва қолаверса ҳар бир кишининг ўзига муносабатидир.

Жамият тараққиёти тарихи шуни кўрсатадики, фақат маънавий кенг кулоч ёйган илм тараққий етган мамлакатдаги адолатли жамият қуриш ва унда бир бирига меҳр оқибатли камолотли инсонлар шакилланиши мумкин. Бундай жамиятда халқнинг ертанги кунга ишончи ва бунёдкорлик, яратувчилик ишига езгуликка интилиши кучли бўлади .

Ахлоқ инсоният маънавий маданиятининг кўринишларидан бири бўлиб ,у кишиларнинг тарихий таркиб топган хулқ атвори ва юриш туришини ифодалайдиган уларнинг бир-бирига ва жамиятга муносабатини акс еттирадиган муайён қоидалар йигиндисидир.

Назорат саволлар:
1. Ахлоқ қандай тушунча?
   Ахлоқ тушунчаларидан қайсиларини биласиз?
2. Ахлоқ тушунчаларни изоҳлаб беринг.
3. Ахлоқий йўналишларни шарҳлаб беринг.
4. Ахлоқ ва унинг асосий тушунчаларини таққосланг.
5. Ахлоқ ва унинг асосий тушунчаларини асосланг.
6. Ўзингиз билган,таниган бирон-бир кишининг ахлоқий сифатларини ифодалаб беринг.

3-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга меҳнат тарбиясининг моҳиятини очиб бериш. Талабаларда меҳнат тарбияси малакаларини ошириш ва уларда меҳнат тарбиясининг моҳиятини мукаммал ўрганишга қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.Меҳнат тарбиясининг моҳиятини тушунтириб беради.

2.Меҳнат тарбиясининг мазмунини шарҳлаб беради.

3-савол баёни:

Меҳнат бутун моддий ва маънавий маданиятнинг, шунингдек, ижтимоий тараққиуотнинг негизидир.Меҳнат ва меҳнат тарбияси инсон камолотининг асоси ,ҳаёт манбаи умр мазмуни ҳисобланади. Меҳнат тарбиясидан кўзлаган мақсад авволо меҳнатнинг моҳиятига мазмунига теран нигоҳ ташламоқ, муайян хулоса чиқармоқдан иборатдир. Меҳнат қилаётган киши ўзи бажараётган ишнинг натижаларини кўрса, ҳис қилса ўша натижалардан қониқса, роҳатлансагина, меҳнат тарбиявий аҳамият касб етади. Ҳалол меҳнат киши ҳаётининг мазмунини ташкил қилади. Шуни алоҳида такидлаш керакки, меҳнациз келган бойлик ҳар қандай кишини ҳар қандай оилани бузади. Ҳар қандай нарсани қадрсизлантиради. Меҳнат жараёнида кишиларда дўстлик, биродарлик, маданият барча тарбиявий сифатлар шаклланади, камол топади.Меҳнат орқали инсон ўз қадрини билади. Уни ел, юрт улуғлайди.

Меҳнат маданияти деганда бажарилаётган ишнинг самарали бўлишига еришиш, меҳнат жараёнини пухта режалаштириш, вақтдан унумли фойдаланиш, иш жойини озода ва сарамжон тутиш, иш қуролларига ехтиёткорлик билан муносабатда бўлиш, бошланган ишни охирига йетказиш кабиларни тушунмоқ лозим. Меҳнатнинг хусусиятлари унинг бир неча турда бўлишини тақозо етади. Одамнинг доимо бажарадиган меҳнат турларига ақлий меҳнат, жисмоний меҳнат ва ижодий меҳнат турлари киради.

Назорат саволлар:

1. Меҳнат қандай тушунча?
2. Меҳнат тарбиясининг енг асосий вазифаси нимадан иборат?
3. Меҳнат маданияти деганда нимани тушунасиз?
4. Менат тарбиясининг моҳиятини тушунтириб беринг.
5. Меҳнат тарбиясининг турларини аниқлаб, уларнинг бир-бирига боғлиқлигини ёзма равишда изоҳланг.
6. Меҳнатнинг самарасини қандай изоҳлайсиз?

4-савол бўйича дарснинг мақсади: Иқтисодий тарбиянинг моҳиятини талабаларга тушунтириш. Уларда иқтисодий тарбия кўникмаларини ҳосил қилишга ёрдам бериш ва қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Иқтисодий тарбиянинг моҳиятини тушунтиради.
2. Мактабда иқтисодий тарбия мазмунини шарҳлаб беради.

4-савол баёни.

Мактабда ўқувчиларга иқтисодий таълим ва тарбия бериш таълим жараёнининг муҳим томонидир.Аввал иқтисодий тарбия ҳақида мукаммал тушунчага ега бўлмоқ даркор.Иқтисодий тарбия ўқувчиларда тежамкорлик, меҳнацеварлик, ташаббускорлик, ишбилармонлик, иқтисодий ҳисоб -китоб каби қобилиятларни таркиб топтиришдир. Иқтисодий тарбия мазмуни.

Иқтисодий тарбия - жамиятнинг шахсга мустақил фаолиятида самарали кўрсаткичларни таъминловчи аниқ иқтисодий тушунчалар иқтисодга боғланган. Сиёсат, қонунлар,

қонуният асослари ва уларнинг амалда фойдаланиши йўл-йўриқларнинг йиғиндисини ўзлаштиришга имкон берувчи изчил мақсадга мувофиқ таъсиридир.

Иқтисодий таълим - ижодкор шахсининг шаклланишига таъсир етувчи иқтисодий билимлар, кўникма, малака йиғиндиси, узлуксиз изчил мақсадга кўра шахснинг еҳтиёж имкониятларини ҳисобга олиб, турли услуб, аниқ дастурлар, методикалар билан йетказиш жараёнидир.

Бошланғич синфларда "Иқтисод алифбоси " фани ўқитилмоқда. Китоб расмлардан иборат, чунки ўқувчи кўрганини яхши еслаб қолади.

Юқори синфларда "иқтисодий билимлар асослари" деган дарс ўтилмоқда. "Бозор", "Ишлаб чиқариш технологиясини ўстириш" ,"Маҳсулотларнинг тан нархи", "товарларни чет еллар билан турли йўллар орқали айрибошлаш" каби мавзулардаги машгулотлар ҳаётий тусда ўтказилса ўқувчи онгида чуқур из қолдиради.

<u>Назорат саволлар:</u>

1. Иқтисодий тарбия нима?
2. Мактабларда иқтисодий тарбия беришда қандай фанлар киритилган?.
3. Иқтисодий тарбиянинг моҳиятини тушунтириб беринг.
4. Мактабда иқтисодий тарбия бериш моҳиятини изоҳлаб беринг
5. Мактабда иқтисодий тарбия беришнинг мазмунини асослаб беринг.
6. Синфдан ва мактабдан ташқарида иқтисодий тарбия қандай берилиши мумкин?

<u>5-асосий савол бўйича дарснинг мақсади:</u> Талабаларга нафосат тарбиясининг моҳиятини тушунтириш, нафосат ҳақида илмий тушучаларини изоҳлаб бериш, жамиятдаги ва кишилар фаолиятидаги гўзалликни ўргатиш, дид, фахм-фаросатни шакллантириш.

<u>Идентив ўқув мақсади.</u>
1. Нафосат ва нафосат тарбияси тушунчаларининг мазмунини фарқлайди.
2. Нафосат тарбиясининг моҳиятини сўзлаб беради.
3. Нафосат тарбиясининг асосий воситаларини таққослаб кўради.

5-асосий савол баёни:

Нафосат тарбияси – борлиқдаги ва санъатдаги гўзалликни тушуниш, улардан завқланиш ва уни яратишга интилишни таркиб топтириш.
Инсон ҳар доим гўзалликка интилади, ундан маънавий озуқа олади.Ўз ҳаётини, фаолиятини, турмуш шароитини, ўзини ўраб турган атроф- муҳитни гўзалроқ бўлишига ҳаракат қилади.

Бу ҳол ўз навбатида унинг дилини, нозик ҳис-туйғуларини шакллантиради.
Одамларни ўзига ром етувчи гўзаллик намуналари ҳаётнинг турли жабҳаларида намоён бўлади.

Шунинг учун болага жуда ёшлигидан оилада, мактабгача тарбия муассасаларида, айниқса мактабда нафосат тарбияси алоҳида еътибор билан берилади.

Нафосат тарбияси ҳар бир даврда, ҳар бир халқда турлича бўлсада, уни амалга оширишнинг асосий воситалари, табиат гўзаллигини санаб ўтади. Бу воситалар бир-бирини тўлдириб,бойитиб беради.

Барчасидан тўла бахраманд бўлган кишининг маънавий бой, юксак дидли бўлсагина завқли ҳаёт кечириши мумкин.

Табиат ўзига хос гўзалликларга ега бўлиб, маълум қонуниятлари асосида ўзгариб, жилолашади. Йил фаслларнинг алмашинуви табиатнинг рангларини, шаклларининг хушбўй ҳидлару, турли, жонзотларнинг ёқимли товушини инсон шу ўринга тортиқ етади.Улар ҳар бир кишини бахтиёр поклик,беғуборлик оламига олиб киради.
Нафосат тарбиясининг яна бир тарбияси бадиий ижод намуналари ҳисобланади. Айрим педагогик адабиётларда бадиий тарбия деб номланиб, ўз ичига бадиий адабиёт,мусиқа,қўшиқ ва рақс саънатини,театр ва кино саънатини, тасвирий санъатнинг,

хайкалтарошлик, меъморчилик, халқ амалий саънати ва бошқаларни олади. Бу санъат асарларининг қиймати дунёвий бойликларда имкониятлари чексиздир. Айрим саънат асарларининг қиймати дунёвий бойликларда ниҳоят даражада устун турганидек, бадиий тарбия ҳам одамларнинг маънавий бойишларида тенги йўқ таъсир кучига егадир. Дунёнинг йетти мўжизаси саналган Миср фиръавнларининг еҳромлари, Бобилнинг осма боғлари, Ефесдаги Артемида ибодатхонаси, Родосский ҳайкали ва Форс оролидаги маёқ ҳайратомуз гўзаллик намуналари саналади. Ёшларга нафосат тарбияси беришда инсон шахсиятидаги гўзаллик намуналари саналади. Ёшларга нафосат тарбияси беришда инсон шахсиятидаги гўзалликка ега бўлади.

Рус ёзувчи А.Чехов »Инсонда ҳамма нарса гўзал бўлиш керак» деган еди, аммо уларнинг орасида алоҳида ажралиб турадигани маънавий гўзалликдир.

Шунинг учун ҳам миллий истиқлолга еришгандан кейин халқнинг маънавиятини шакллантиришга катта еътибор берилмоқда.

Назорат саволлар:

1. Нафосат ва нафосат тарбияси тушунчаларининг мазмунидаги фарқини ажратиб чиқинг.
2. Нафосат тарбиясининг асосий воситаларни таққослаб кўрсатинг.
3. Инсон шахсидаги гўзаллик намуналарини таҳлил қилинг.
4. Ўзингизнинг ва яқин кишиларингизнинг нафосат хусусиятларини қиёслаб чиқинг.

Мавзу бўйича илмий хулосалар:

1. **Тарбиянинг асосий йўналишлари ҳақида умумий тушунча маълумот бериш.**
2. **Ахлоқий тарбияни асосий тушунчаларини ўргатиш.**
3. **Меҳнат тарбияси асосида кўникма ҳосил қилиш.**
4. **Иқтисодий ва екологик тарбиянинг ўрни.**
5. **Нафосат ва жисмоний тарбиянинг комил инсон тарбиясидаги ўрни.**

Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Ўқувчи ёшларда ватанга муҳаббат туйғусини шакллантиришнинг илмий-амалий асосларини ишлаб чиқиш.
2. Ахлоқ нормалари ва уларнинг инсон камолотида тутган ўрни.
3. Баркамол инсонни тарбиялашда ахлоқий тарбиянинг тутган ўрнини аниқлаш.
4. Ёшларни ўз ва ўзгалар меҳнатини қадрлашга ўргатиш.
5. Иқтисодий муаммоларни йечишда иқтисодий тарбиянинг самарали шакл, метод ва воситаларидан фойдаланиш йўлларини аниқлаш.
6. Екологик муаммоларни ҳал етиш мақсадида жамият аъзоларида екологик тафаккурни шакллантириш.

5-МАВЗУ: БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИНИНГ КАСБ ТАРБИЙАСИ, ТАРБИЙАЧИ ВА СИНФ РАҲБАРИНИНГ ЎҚУВЧИЛАР ЖАМОАСИ БИЛАН ИШЛАШ УСУЛЛАРИ.

Асосий саволлар:

1. Касб тарбияси ва унинг моҳияти. Синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладиган талаблар.
2. Мактабда тарбиявий ишларни режалаштириш ва ўтказиш тартиби.
3. Ўқувчилар жамоасини шакллантиришда синф раҳбари ва тарбиячининг роли.
4. Ўқувчилар жамоасининг тарбия жараёнидаги ўрни.
5. Ўқувчилар жамоасини ривожлантириш босқичлари;

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:

Синф, жамоа, ўқувчилар жамоаси, тарбиявий иш режа, тарбиячи, ўқувчи ва ўқитувчи ўртасидаги ҳамкорлик, тарбиявий соат, ота-оналар қўмитаси, педагогик ҳамкорлик,

формал жамоа, ноформал жамоа, умуммактаб жамоаси, жамоада шахс тарбияси, жамоа фаоллари, топшириқлар, жамоанинг ривожланиш босқичлари, ўз-ўзини бошқариш, истиқболли режалар, параллел тарбиявий таъсир, анъаналар, ягона талаб.

1-асосий савол бўйича дарснинг мақсади: Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйиш тушунтирилади. Тарбиявий ишларни тўғри режалаштириш ва ўтказиш тартибини ўрганиш орқали талабаларда раҳбарлик ва тарбиячилликка қизиқиш уйғотади.

Идентив ўқув мақсадлари:
1. Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйишни тушунтиради
2. Мактабда тарбиявий ишларни режалаштириш ва ўтказиш тартибини асослайди.

Мавзуга оид муаммолар:
1. Тарбиявий ишларни йўлга қўйиш учун умумтаълим мактабларига мўлжалланган намунавий иш режалари мавжуд. Бу режадан келиб чиққан ҳолда синф раҳбарлари йиллик тарбиявий иш режаларини ишлаб чиқадилар. Синф раҳбари иш режасини тузишда нималарга еътибор қаратиши лозим? Синф раҳбарининг иш режасида дарсдан ташқари тарбиявий ишларни белгилашда нималар муҳим саналади? Фикрингизни далилланг.
2. Педагогларнинг иш тажрибасидан келиб чиққан ҳолда мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйишнинг бир неча усуллари аниқланган. Уларни ўз хусусиятига қараб кетма-кетликда жойлаштиринг. Қайси усул тарбиявий таъсир кўрсатишда таъсирлироқ ҳисобланади? Жавобингизни изоҳланг.
3. Ўқитувчи ва синф раҳбарлари миллий тарбиянинг умумий мақсади ҳар томонлама камол топган шахсни тарбиялашни рўёбга чиқариш билан боғлиқ барча вазифаларни амалга оширадилар. Бундай вазифаларга нималарни киритасиз? Улардан қай бири устувор ҳисобланади?

1-асосий савол баёни:

Мактабда таълим-тарбия ишларини талабга мувофиқ уюштирилиши кўп жиҳатдан мактабнинг тўғри бошқарилишига ўқувчилар жамоасининг, мактаб директори раҳбарлигида уюшқоқлик билан ишлашига боғлиқдир.

Мактабда таълим тарбия ишларини ягона режа асосида ташкил қилиш ва олиб бориш, тўғри бошқарув услубининг ажралмас қисмидир.

Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйиш учун умумтаълим мактаблари учун шартли равишда қабул қилинган иш режалари мавжуд.

1. Мактабнинг маълум истиқболи даврига мўлжаллаб тузилган иш режаси.
2. Мактабнинг бир ўқув йилига мўлжаллаб тузилган иш режаси.
3. Жорий иш режаси.

Мактабнинг тарбиявий ишларига режа асосида раҳбарлик қилиш мактабда тарбиявий ишларни қўйишда тарбиявий ишлар бўйича мактаб директорининг ўринбосари раҳбарлик қилади. Мактабнинг иш режаларидан келиб чиққан ҳолда синф раҳбари ҳам раҳбарлик қиладиган синфи учун иш режа тузади.

1) Ўқувчиларни ўрганиш. Синфга раҳбарлик қилиш одатда синфни ва алоҳида ҳар қайси ўқувчини ўрганишдан бошланади.
2) Синф ўқувчилар жамоасини ташкил етиш ва тарбиялаш. Синф ўқувчилар жамоасини уюштириш ва тарбиялаш синф раҳбари ишининг асосий қисмларидан биридир.
3) Ўқувчилар билими сифатини ошириш ҳамда уларнинг тартиб-интизомини мустаҳкамлаш. Билимларнинг юксак даражада бўлиши ва онгли интизом синфда таълим-тарбия ишларини тўғри йўлга қўйишнинг енг муҳим кўрсаткичларидандир.
4) Дарсдан ташқари тарбиявий ишларни ташкил етиш ва уларни ўтказиш.
5) Ўқувчиларнинг ота-оналари билан иш олиб бориши.

Синф раҳбарининг тарбиявий иш режаси қуйидаги тартибда тузилади:

1. Синф жамоасининг шаклланганлик даражаси ва у билан олиб бориладиган тарбиявий ишнинг мазмуни.
2. Ўқувчиларнинг ўзлаштиришини яхшилаш тадбирлари.
3. Ўқувчиларни маънавий тарбиялаш.
4. Синф фаоллари билан ишлаш.
5. Оммавий маъданий ишлар.
6. Синфда жисмоний тарбия ва спорт ишлари.
7. Ота-оналар, ишлаб чиқариш вакиллари ҳамда жамоатчилик билан ишлаш.

Мактаб тарбиясида тарбиявий ишларни ташкил етишнинг усуллари таркиб топиб, муваффақиятли қўлланилиб келмоқда. Ўқувчилар билан ялписига ҳамда якка ва гуруҳларга бўлиб иш олиб борилади.

Педагогларнинг тарбиявий иш тажрибасига асосан тарбия беришни йўлга қўйиш усулларининг қуйидагича шакллари мавжуд:

А) Ялпи ёки ҳамма ўқувчилар билан иш олиб бориш ёки тўгарак ишлари.
Б) Индивидуал иш олиб бориш.
В) Гуруҳларга бўлиб иш олиб бориш.

Бу иш шаклларининг ҳаммасида қуйидагича усуллар мавжуд:

А) Оғзаки иш усуллари
Б) Амалий иш олиб бориш усуллари
В) Кўргазмали иш олиб бориш усуллари.

Назорат саволлар:

1. Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйиш ҳақида тушунча беринг ва изоҳланг.
2. Мактабда тарбиявий ишларни режалаштиришнинг моҳиятини очиб беринг.
3. Мактабда тарбиявий ишларни ўтказиш тартибини шарҳлаб беринг.
4. Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйиш,режалаштириш ва ўтказиш тартибини асослаб беринг.

2-савол бўйича дарснинг мақсади: Синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладигавн талаблар ҳақида тушутиради. Уларни мукаммал ўрганишга қизиқиш уйғотади.

Идентив ўқув мақсади:

1. Синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладган талабларни тушунтиради.
2. Синф раҳбари ва тарбиячининг мақсад ва вазифаларни асослаб беради.

2-асосий савол баёни:

Ўқитувчи ва синф раҳбарлари миллий тарбиянинг умумий мақсади ҳар томонлама ривожланган шахсни тарбиялашни рўёбга чиқариш билан боғлиқ барча вазифаларни амалга оширадилар. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида кўрсатиб ўтилганидек мактаб ўқувчиларида миллий мафкуравий дунёқараш асосларини, меҳнацеварликни, билимдонлик ва ижтимоий фаолликни шакллантириш, ёш авлодни тарбиялашнинг асосий вазифаларидан ҳисобланади.

Ўқитувчи-тарбиячи тарбияга тизимийлик ва изчиллик билан ёндашган ҳолда ўқувчиларнинг ақлий,ғоявий-сиёсий, меҳнат, ахлоқий естетик ва жисмоний тарбиясини амалга оширади. Бунда ахлоқий, ғоявий-сиёсий, меҳнат ва бошқа тарбиянинг уйғунлиги муҳим ўрин тутади. Бундан ташқари ўқитувчи тарбиячилар болалар жамоасини яратиш вазифасини бажарадилар, ота-оналар билан тизимли ва ҳар хил иш олиб борадилар. Ўқувчилар жамоасига услубий ёрдам кўрсатадилар.

Ўқитувчи-тарбиячининг вазифаси жуда ранг-баранг. Улардан муҳимлари қуйидагилардир:

- Болалар тарбиявий жамоасини ташкил етиш ва яратиш.
- Ўқувчиларни ўрганиш ва ўқувчилар билан якка тартибда ишлаш.
- Хилма-хил синфдан ташқари ишларни ташкил етиш ва ўтказиш.
- Ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини ошириш.

- Ўқувчиларнинг фан ўқитувчилари билан ҳамкорликда ишлаши.
- Ота-она ва жамоатчилик билан ишлаши.
- Ўқувчиларни меҳнатга, бўлажак касбини танлаш ишларига жалб қилиш.
- Ўқувчиларда касбий маданий муносабатларни шакллантириш.

Ҳар бир синфда тарбиявий ишлар олиб бориш учун синфда дарс берувчи тажрибали ўқитувчилардан синф раҳбари тайинланади. Унинг вазифаси шу синф ўқувчиларининг таълим тарбия ишларини бирлаштириб йўлга солади. Ўқувчиларни ҳар томонлама камолга йетказиш вазифаларини ҳал етади.

Назорат саволлар:

1. Синф раҳбари ва тарбиячига қўйилган талабларни тушунтириб, очиб беринг.
2. Синф раҳбари ва тарбиячига қўйилган талабларни сиз ўқиган мактабда қандай бажарилганлигини таҳлил қилинг.
3. Турли мактабдаги синф раҳбари ва тарбиячига қўйилган талабларнинг усулларини кузатинг. Улар ўзларига қўйилган талабларни қандай бажармоқда, уларни бир-бир таққосланг.

3-асосий савол бўйича дарснинг мақсади: Ўқувчилар жамоасининг моҳиятини баён етади. Жамоанинг пайдо бўлиши ва таркиб топишида топшириқларнинг аҳамиятини очиб беради.Жамоанинг ўқувчи шахсига таъсири ва тарбиявий имкониятларини тушунтиради. Талабаларнинг ўз жамоаларида тутган ўрни ва мавқеини англашга йўналтиради.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Жамоа ва ўқувчилар жамоасининг моҳиятини айтиб беради.
2. Жамоанинг ўқувчи ёшларни тарбиялашдаги имкониятларини изоҳлайди.
3. Жамоанинг жипслашувида топшириқларнинг аҳамиятини шарҳлайди.

3-асосий савол баёни:

Педагогика фани ўқувчилар жамоасини ташкил етиш ва шакллантиришга тарбия назарияси ва амалиётининг марказий масалаларидан бири деб қарайди. Жамоада, жамоа орқали ва жамоа учун тарбиялаш тарбия назариясининг муҳим принсипларидан бири ҳисобланади. Инсон боласи дунёга келганидан умрининг охиригача турли жамоаларнинг аъзоси бўлиб яшайди. Оила жамоаси, мактабгача тарбия, мактаб жамоаси, ишлаб чиқариш жамоалари узоқ давом етадиган фармал жамоалар ҳисобланади.

Фармал жамоа аниқ тартиб-қоидалар асосида маълум муддат давомида бирлашган кишилар уюшмасидир.

Нофармал жамоа- қисқа, тасодифий ёки вақтинчалик бирлашган кишилар йиғиндисидир. Бунда ҳар бир кишининг ўзига яраша мақсади асосий рол ўйнайди.

Нофармал жамоанинг узоқ вақт давом етадиган ва шахсга кучли таъсир кўрсатиши мумкин бўлган шакли ўртоқлар гуруҳи (улфатчилик) ҳисобланади.

Бола шахсига тарбиявий таъсир етувчи жамоа ўқувчилар жамоасидир. Жамоа дейилганда умумий мақсад (ижтимоий фойдали аҳамият касб етган) ва биргаликдаги фаолият учун жипслашган ўқувчиларнинг бирлашмалари тушунилади. Болаларнинг жамоадаги ўзаро муносабати, шахсий жавобгарликни ҳис етиши, ҳуқуқдан фойдаланиш ва вазифаларни бажаришда барча аъзоларнинг тенглиги билан белгиланади. Жамоанинг асосини бошланғич жамоа ташкил етади. Бошланғич жамоа А.С.Макаренко таъбири билан айтганда «шахс билан алоқада бўлиши асбоби»дир, чунки, унда ўқувчилар ўзаро яқин муомалада бўладилар, ҳамма вақт биргаликда ҳаракат қиладилар, бутун жамоага қўйилган мақсадни ҳал етишда қатнашадилар. Ҳар бир бошланғич жамоа (синф) ўз таркибий қисмларига ега бўлсада, умумий жамоанинг бир қисми ҳисобланади. Бу жамоа мақсадларининг бирлиги ва умумий ишларни ташкил етиши билан боғлиқ бўлади.

<u>Назорат саволлар:</u>

1. *Жамоа ва ўқувчилар жамоасининг моҳиятини айтиб беринг.*
2. *Жамоанинг ўқувчи ёшларни тарбиялашдаги имкониятларини таҳлил қилинг.*
3. *Жамоанинг жипслашувида топшириқларнинг аҳамиятини аниқланг.*
4. *Фармал ва нофармал жамоанинг бир-бирига ўхшашлик ва фарқини изоҳланг.*

<u>4-асосий савол бўйича дарснинг мақсади:</u> Ўқувчилар жамоасининг ривожланиш босқичларини бирма-бир талабаларга тушунтириб беради. Ҳар бир босқичда жамоа қандай ҳолатда бўлишини изоҳлайди.

Талабаларни жамоа таркибида фаол бўлишга одатлантиради.

Жамоани ҳурмат қилишга ва унинг барча талабларини бажаришга ўргатади.

<u>Идентив ўқув мақсадлари:</u>

1. Ўқувчилар жамоасининг босқичларини сўзлаб беради.
2. Ҳар бир босқичнинг ўзига хос хусусиятларини ажратиб кўрсатади.
3. Жамоа фаолларининг хусусиятларини тавсифлайди.

<u>4-асосий савол баёни:</u>

Ўқувчилар жамоаси синф ташкил топган кундан бошлаб шаклланиб боради. Аммо, дастлабки даврларда ҳали жамоа жипслашмаган, алоҳида ўқувчилар гуруҳи сифатида мавжуд бўлади.

Ўқитувчининг, умуммактаб жамоасининг ва синф ўқувчиларининг саъй-ҳаракатлари билан секин-аста жамоа тартиб-қоидалари намоён бўлиб бора бошлайди.

Бу жараён бир-бирига узвий боғлиқ бўлган бир қанча босқичларда ўз такомилига йетади.

<u>Биринчи босқич:</u> ўқувчилар билан ишлашнинг дастлабки даврида – ҳали жамоа ташкил етилмаган, фаоллар шаклланмаган вақтда, шахсга нисбатан жамоанинг талаби бўлмайди, ҳар бир ўқувчи ўзи учун жавоб беради, ўқувчилар ҳали ўз ўртоқлари олдига ҳам бирор талабни қўя олмайдилар.

<u>Иккинчи босқич:</u> фаоллар билан астойдил ишлаш, уларни жипслаштириш ва биргаликда ишлашага ўргатиш, жамоа ишларини ташкил қилиш билан характерланади. Бунинг учун еса фаолларни тез-тез йиғиш, улар билан айрим муҳим масалалар бўйича семинарлар ўтказиш, ўз мактабининг ишлари ҳамда истиқболлари ҳақида суҳбатлашиш, улар билан биргаликда кундалик масалаларни ҳал қилиш, фаоллар ичида раҳбарлик ишига лаёқатли болаларни танлаш (сайлаш) зарур.

<u>Учинчи босқич:</u> жамоа ҳаётининг барқ уриши ўзаро муносабатларнинг шаклланиши жамоанинг шахсга таъсири билан характерланади.

Фаоллар ҳамда ўз-ўзини бошқариш органлари томонидан ташкил етиладиган ижтимоий фаолиятнинг хилма-хил турлари таъсирида жамоа ривожланади. Учинчи босқичда ўқитувчи ва фаолларнинг талабларини кўпчилик ўқувчилар қўллаб қувватлайдилар. Ўқитувчининг педагогик мавқеи яширин шаклга кириб боради.

Ўқитувчи шахсга синф жамоаси орқали таъсир етади. Бундай таъсир кўрсатиш натижасида ҳам шахс ҳам жамоа тарбияланиб боради. Бундай метод параллел педагогик таъсир кўрсатиш методи деб ҳисобланади.

<u>Тўртинчи босқич:</u> бу даврда педагогик вазифалар мураккаблашади. Жамоанинг айрим шахсга таъсир доираси кенгаяди. Ҳар бир ўқувчининг ахлоқига ва жамоатчилик ўртасидаги ўзини тута билишига бўлган талаби кучаяди. Бу босқичда барча масалаларни шу билан бирга ахлоқий ўзлаштириш, турмуш масалаларини ҳам, бунинг устига фақат хатти-ҳаракатларнигина емас, балки шу хатти-ҳаракатларги ундовчи мотивларни ҳам жамоа муҳокамасига қўйиш мумкин. Шахснинг ўзига қўйган талаби бошқаларга қўйган

талабига қараганда юқорироқ бўлади. Бу босқичда ўқувчилар жамоаси катталар жамоалари билан ҳамкорлик ўрнатадилар. Педагог жамоа ривожланишининг қонунини билса, жараённи тезлаштиради, билмаса секинлаштириб юбориши мумкин.

Назорат саволлар:

1. *Жамоа фаолларини танлашда еътибор бериладиган хусусиятларни аниқланг ва ёзма баён етинг.*
2. *Фаолларга ёндошишда бола шахсини ҳурмат қилиш ва имкони борича талабчан бўлиш қоидасига амал қилишнинг моҳиятини тушунтириб беринг.*
3. *Жамоа фаолларининг ахлоқий фазилатлари қандай бўлиши керак. Қачон уларни барча ўқувчилар тан оладилар. Фикрингизни изоҳланг.*

5-асосий савол бўйича дарснинг мақсади:

Ўқувчилар жамоасини шакллантиришнинг методикасини талабаларга тушунтириш. Жамоа олдига ва айрим ўқувчиларга талаблар қўйишнинг усуллари, истиқболли режалар қабул қилиш ва бажариш йўллари, анъаналарга тайёргарлик кўриш ва нишонлаш методикаси ҳақида маълумот берилади. Талабалар иштирок етиши мумкин бўлган жамоаларда ўз ўрнини топишга, фаоллик кўрсатишга одатлантирилади.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. *Ўқувчилар жамоасини мустаҳкамлашда талаблар қўйишнинг самарали йўлларини қайд қилади.*
2. *Ўқувчилар жамоасини шакллантиришнинг турли йўлларининг фарқини кўрсатади.*
3. *Талаб қўйиш, истиқболли режалар тузиш ва бажариш, анъаналарни нишонлаш усулларини таққослайди.*

5-асосий савол баёни:

Жамоани шакллантиришда ўқувчиларга қўйиладиган ягона талабнинг аҳамияти каттадир. Мактабнинг «ягона талаби» – бу ҳар хил шароитларда ўқувчиларнинг хатти-ҳаракатини тартибга солувчи бир неча ўнлаб бандларни ўз ичига олувчи ҳужжатдир. Ягона талаб ўқувчиларнинг дарслардаги, танаффус, синфдан ташқари ишлар вақтидаги жамоат жойларида, уйдаги маданий хулқ-атвор қоидаларини ўз ичига олади. Педагоглар жамоаси томонидан қўйилган талаблар қуйидаги шароитлардагина ижобий натижа беради:

1. ***Ўқувчиларга қўйиладиган талаблар ўқувчини хурмат қилишни ўз ичига олиш керак.***
2. ***Педагоглар жамоаси ягона талабларни муайян мактабнинг, синфнинг аниқ шароитини ҳисобга олган ҳолда қўйилиши керак.***
3. ***Талаблар аниқ бўлиши керак. Ўқувчилар ўзларидан нима талаб қилинаётганлигини аниқ тушунишлари лозим.***

Ўқувчиларга талаблар қўйиш методикаси болаларни талаблар мазмуни билан таништириб, уларнинг аҳамиятини тушунтириши,тажриба орттириши ҳамда уларни мунтазам суръатда назорат қилиб боришдан иборат.

Ўқувчилар жамоаси шундай ишларни танлаб олиши керакки, бу ишлар барча ўқувчилар ҳамда ҳар бир ўқувчининг қизиқишига жавоб берсин. Бундай истиқбол режалар қабул қилиш ва бажариш мақсадга мувофиқдир.

Истиқбол режалар белгилашнинг икки асосий методи борлигини кўрсатиш ўринлидир.

1) *Ўқитувчининг ўзи ўқувчилар олдига вазифа қўяди, бунда у ана шу вазифаларни ҳал етиш йўлларини кўрсатади ва ўқувчиларни қизиқтиришга интилади.*
2) *Ўқувчиларнинг ўзлари қизиқарли тадбирдларни илгари сурадилар, ўқитувчи бу ташаббусни қўллаб-қувватлайди ҳамда амалга ошириш усулларини топишда ёрдам беради.*

Биринчи метод ўқувчилар жамоасини таркиб топтиришнинг дастлабки босқичида, иккинчиси эса анча юқорироқ босқичда, ўқитувчи томонидан қўйилган талабни синф фаоллари қўллаб қувватлайдиган даврда қўлланилади.

Ўқитувчининг вазифаси ўқувчилар жамоаси фаолиятини ўзлашатиришни юқори кўтариш учун курашга йўналтиришдан иборат.

Белгиланган ишлар қуйидаги шароитларга риоя қилингандагина яхши натижа бериши мумкин:

А) Ишларни бажаришга пухта тайёргарлик кўриш;

Б) Тайёргарлик ишларида иложи борича кўпроқ ўқувчининг қатнашиши.

Ўқувчилар жамоасини шакллантиришда анъаналар муҳим ўрин тутади. Анъана ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолиятининг шундай шаклики унда муносабатлар характери ҳамда ижтимоий фикр ёрқин ифодаланади. Мавжуд анъаналарни шартли равишда икки гуруҳга ажратиш мумкин.

А. Кундалик турмуш анъаналари.

Б. Байрам анъаналари.

Кундалик турмуш анъаналари ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини, меҳнат фаолиятини ва бошқа фаолиятларни ўз ичига олади.

*Байрам анъаналари*га давлат томонидан белгиланган кунларни нишонлаш, битирувчилар кечаси, пахта байрами ўтказиш, «алифбе куни» ва бошқалар киради.

Назорат саволлар:

1. *Фаоллар билан ишлашда қуйи синф ўқувчилари, ўрта ёшдаги ўқувчилар ҳамда юқори синф ўқувчиларига мўлжалланган иш усулларини таҳлил қилинг.*
2. *Истиқбол режалар қабул қилиш ва бажаришнинг тарбиявий аҳамиятини сўзлаб беринг. Уларнинг ютуқларини изоҳланг.*
3. *Қисқа, ўрта ва узоқ муддатли истиқбол режаларга мисоллар келтиринг. Уларнинг қабул қилиниши, бажарилиши ва якунланишини таққослаб кўринг.*
4. *Параллел таъсир етиш принсипининг моҳиятини тушунтириб беринг ва унинг аҳамиятини изоҳланг.*

Мустақил иш топшириқлари:

Мактабнинг маълум даврга мўлжаллаган истиқбол иш режасининг моҳиятини ўрганиш.

Синф раҳбарининг тарбиявий иш режасини таҳлил қилиш.

Мактаб тарбиясида тарбиявий ишларни ташкил етиш усулларининг бугунги кундаги аҳамиятини қиёсий таҳлил қилинг.

Синф раҳбари ва тарбиячига қўйилган талабларни асослаб беринг.

Ўқитувчи –тарбиячининг вазифаси ранг–баранг, улардан муҳимларини ажратиб кўрсатинг.

Мавзу бўйича илмий хулосалар:

Касб тарбияси ва унинг моҳияти. Синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладиган талаблани тушунтириш.

Мактабда тарбиявий ишларни режалаштириш ва ўтказиш тартибини аниқлаш.

Ўқувчилар жамоасини шакллантиришда синф раҳбари ва тарбиячининг роли

Ўқувчилар жамоасининг тарбия жараёнидаги ўрни

Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:

Ўқувилар жамоасининг тарбиявий имкониятларини аниқлаш.

Ўқувчилар жамоасининг бошқа жамаолар билан алоқасини мустаҳкамлаш шарт-шароитини белгилаш.

Жамоада шахснинг шаклланиш динамикасини ўрганиш.

Талаб қўйиш, истиқбол режалар тузиш ва бажариш, анъаналарни нишонлаш усулларини такомиллаштириш.

Синф раҳбари олиб борадиган асосий тарбиявий ишларнинг самарадорлик даражасини ошириш меъёрларини аниқлаш.

Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйиш, режалаштириш ва ўтказиш тартибини ўрганиш.

Турли синфларда ўтказиладиган тарбиявий тадбирларнинг ўқувчилар ёш хусусиятларига, қизиқиш ва еҳтиёжларига мослигини аниқлаш.

Асосий адабиётлар:

И.А.Каримов Баркамол авлод –Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. 1997 й.,32 б.

Педагогика А.К.Мунавварованиң таҳрири остида.Т 1996й ,24 б.

А.С. Макаренко «Бола тарбияси ҳақида суҳбатлар»Т 1978й, 72 б.

Қўшимча адабиётлар:

Педагогика. Т.А.Илина таҳрири остида. М., 1984. 45 б.

6-МАВЗУ: ДИДАКТИКА ҲАҚИДА ТУШУНЧА. ТАъЛИМ ЖАРАЙОНИНИНГ МОҲИЙАТИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.

Асосий саволлар:

1. Дидактиканинг тараққиёти ва асосий муаммолари.
2. Таълим жараёни моҳияти ва вазифалари.
3. Билимларни ўзлаштириш босқичлари.
4. Таълим қонуниятлари ва принсипларининг таснифи.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:

Ўқитиш, ўқиш, таълим икки томонлама жараён, билиш фаолияти турлари, таълим жараёнининг фалсафий асоси, билиш назарияси, билишнинг уч босқичи, таълим жараёнининг функсиялари, таълимда қарама-қаршиликлар, билимларни ўзлаштириш босқичлари, ўқув мотивлари. Дидактика, билим, таълим, билиш, фаолият, ўқитувчи, ўқувчи, «буюк дидактика»

Мавзуга оид муаммолар

1.Я. А. Коменский яшаган даврдан етибораn дидактика замирида
мактаб ўқувчиларини нимага ва қандай қилиб ўқитиш
ҳақидаги билимларнинг илмий тизими тушунилади.Сизнингча
дидактикага оид тушунчалар ибтидоий жамоа тузими
даврида ҳам бўлганми?

2. Дидактика ўқитиш жараёни тушунчаси ва моҳияти, ўқитиш принсиплари, ўқитиш методлари, ўқитишнинг ташкил етилиши каби категорияларни ўз ичига олади.Ҳозирги даврда дидактиканинг ушбу категорияларнинг мазмуни ўзгарганми? Агар фарқи бўлса нимада деб биласиз?

3.Таълим ўқувчилар ижтимоий тараққиётининг ҳозирги талабларига мувофиқ даражада билим ва тарбияга ега бўлишларини таъминлайдиган фаолиятдир.Сизнингча, бу фаолиятнинг жамият тараққиётига таъсири борми?

4.Ўқитиш жараёни ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятини ўз ичига олади. Сизнингча бу фаолиятдаги билим, кўникма ва малакалар фақат ўқувчига йўналтирилганми?

1-савол бўйича дарс мақсади: Дидактиканинг моҳиятини талабаларга тушунтириш. Уларга дитактика тушунчасини чуқур егаллашига ёрдам бериб, ўқитувчилик касбига қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Дитактиканинг моҳиятини тушунтиради.
2. Дидактиканинг мазмунини шарҳлаб беради.

3. Дидактиканинг моҳиятини асослаб беради.

1-савол баёни.

"Дидактика " термини юнонча " дидактикос " деган сўздан келиб чиққан бўлиб, таълим берувчи деган маънода таржима қилинади.

Я. А. Коменский яшаган даврдан еътиборан дидактика замирида мактаб ўқувчиларини нимага ва қандай қилиб ўқитиш ҳақидаги билимларнинг илмий тузуми тушунилади. Ҳозирги вақтда " дидактика" термини билан биргаликда кенг маънода ўқитиш назарияси таълим бериш назарияси ишлатилади.

Дидактика қуйидаги категорияларни ўз ичига олади. Ўқитиш жараёни тушунчаси ва моҳияти, ўқитиш принсиплари, ўқитиш методлари, ўқитишнинг ташкил етилиш шакллари

Дидактика системасини изчил тарзда ўзлаштириш ўқув-тарбия жараёнининг барча жиҳатларини тушунишга, ижодий ёндашишни ва маҳоратни таъминлашга ёрдам беради. Дидактика ўзига хос тушунчалари ва терминларига ега. Улар асосан педагогика фанининг шу бўлимида қўлланилади. Ўқитиш, таълим олиш, ўрганиш мустақил равишда ўқиш илмийлик, системалик, кўргазмалилик, таълим олиш, ўқувчиларнинг онглилиги ва фаоллиги, таълим олишнинг индивидуаллаштириш ва дифференциялаштириш, дарс, синф, амалий ва лаборатория машғулотлари,ўқув екскурсиялари, ўзлаштириш ва шу кабилар анча кўп қўлланадиган терминлардир.

Демак, дидактика педагогиканинг «нимага ўқитиш», «нимани ўқитиш», ва «қандай ўқитиш» каби саволларига жавоб излайди. Умумий дидактика еса ўз навбатида айрим ўқув фанларига оид усуллар билан жуда мустаҳкам боғланади. Шу усуллар маълумотига таяниб, ўқитишнинг умумий қонуниятларини йечиб боради. Айни вақтда ҳар бир ўқув фанининг ўқитиш усуллари учун умумий асос бўлиб хизмат қилади.

Шарқу-Ғарб маънавий мероси асосида педагогик жараёндан марказий ўрин олган дидактика доимо ривожланиб борди. Буюк алломаларимиз Ал-Хоразмий, Абу Райхон Беруний, Абу Али ибн Сино, Алишер Навоий кабилар тиббиёт, мантиқ, мусиқа, адабиёт, география, риёзиёт каби илмларни ўқитиш воситасида авлодларни тарбиялаш ғоясини олға сурдилар. Улар дунёвий таълимни кенг ривожлантиришга катта ҳисса қўшдилар.

Ўзбекистонда дидактик таълимнинг ташкил топиши ва ривожланиши А.Авлоний, Х.Х.Ниёзий, М.Расулий, К. Ниёзий, О.Шарафиддинов каби педагог ва олимларнинг номлари билан боғлиқ. Педагогик фаолиятдаги формализмнинг қатъиян олдини олиш, ўқитишдаги муқобил усул, шакл ва воситаларини танлаш, педагогика фани ютуқларини амалга жорий қилиш вақти йетди. Усулий ишларни жонлантириш, ўқитувчиларнинг ташаббусларини, ижодий изланишларини ҳар томонлама ривожлантириш, илғор педагогик тажрибани чуқур ўрганиш лозим.

Лекин бу дастурни амалга оширишда ҳеч бир ҳолда авваллари педагогика ҳамда дидактикада яратилган асарларни, халқ педагогкасининг нодир меросларини четтага суриб қўйиш мумкин емас. Педагоглар бир қанча авлодларнинг меҳнати билан қўлга киритилган, педагогика фани еришган барча қимматли ютуқлар, замон синовидан ўтган жамики илғор қарашларни авайлаб асраши ва ўша меросдан фаол равишда фойдаланишлари керак.

Назорат саволлари:

1.Дидактика педагогиканинг бошқа таркибий қисмидан алоҳида ривожланиш мумкинми?

2.Нима учун айнан ХВИИ асрда дидактика илмий-назарий жиҳатдан асосланган?

2-савол бўйича дарс мақсади: Дидактиканинг тарихи, асосий дидактик муаммолар ва ривожини талабалар онгига йетказиш, уларда таълим назариясини ўрганишга қизиқиш уйғотиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Дидактиканинг пайдо бўлиши мазмунини сўзлаб беради.
2. Дидактиканинг тараққиёти ва асосий дидактик муаммолар ҳақида шарҳлаб беради.
3. Дидактикани педагогиканинг ажралмас таркибий қисми еканлигини асослайди.

2-савол баёни.

Ўқитиш тўғрисидаги фикрларни ўтмишдаги файласуфлар ва олимлар қадим-қадимлардаёқ билдиришган.Ўқитиш назариясини илмий билимлар системаси сифатида педагогика фани педагогик тафаккур тарихини биринчи бўлиб Я.А. Коменский ХВИИ-асрда яратди, фалсафий фикрларга, ўша даврдаги мактаблар иш тажрибасини назарий таҳлилига таяниб у ўзининг машҳур "Буюк дидактика" (1658 й) деган асарини ёзди.

Кишилик жамияти тараққиётининг дастлабки даврларида ўқитиш иши тарбия билан бир бутун ҳолда,узвий боғланган еди. Таълимнинг мазмуни у қадар мураккаб бўлмай кўпинча боланинг катта ёшдагиларга тақлид қилиши, улар билан бирга ишлаши тарзида амалга оширилар еди. Бола каттага тақлид қилиб, унинг ишларидан наъмуна олиб, тажрибасини ўрганар ва ўзлаштирар еди. Жамиятнинг тарихий тараққиётида ўқитиш иши маълум даражада тус олди. Билимлар мураккаблашди ва билим фаолиятини махсус равишда ташкил етишни талаб қилди. Иккинчидан, ижтимоий ишлаб чиқаришдаги мулоқот ва тақсимот айрим касбларнинг мутахассисларини тайёрлаш вазифасини ўртага қўйди. Ўқитиш иши таълимнинг ўзига хос мақсадларининг мазмунини ва ташкил етилишини акс еттирувчи мустақил характерга ега бўлди.

Билиш жараёни каби таълим жараёнида ҳам ўқувчи билмасликдан билишга, нотўғри ва ноаниқ билишдан тўлиқроқ ва аниқроқ, чуқурроқ билишгача бўлган йўлни босиб ўтади. Бу жараёнда ҳиссий идрок етиш ҳам, абстракт тафаккур ҳам, амалда синаб кўриш ҳам бўлади. Билиш икки паллага- назария ва амалиётга бўлинади. Назария янги билимни, янгича билишни ифодаловчи тизимли фикрдир. Назарияда ғоя шаклланади. Амалий билимларнинг ҳақиқийлигини кўрсатувчи мезондир. Кузатиш тажриба, ўзгартириш, яратиш – булар амалиёт шаклига киради. Таълим билиш фаолиятининг тури сифатида педагогика фанида бир неча асосий маънони англатади. Бу ўқувчиларда билим, малака ва кўникмаларни ҳосил қилиш, уларда дунёқараш, фикр ва еътиқодларни шакллантириш, ўқувчиларнинг муайян даражада ўқимишли, фикрли, маданиятли, тарбияли, чин инсон бўлишига еришиш, уларнинг қобилиятларини ўстиришдан иборатдир.

Таълим инсоният тажрибасининг маълум томонларини, яъни ўқувчилар ижтимоий тараққиётининг ҳозирги талабларига мувофиқ даражада билим ва тарбияга ега бўлишларини таъминлайдиган фаолиятдир. Таълим жараёнининг мазмунини билим, кўникма ва малакалар ташкил қилади.

Таълим жараёни ўқитувчи билан ўқувчиларнинг бирликдаги фаолияти бўлиб, икки томонлама характерга ега.

Ўқитувчининг фаолияти таълим жараёнининг ташқи томонини ташкил қилади. Чунки у ўқитади, таълим беради.

Ўқувчи фаолияти ички жараённи ташкил етади. Чунки у ўқитувчи берган билимни ўқиб тушуниб олади.

Ўқитиш жараёнининг ички томони ўқувчининг фаолияти бўлиб, у ўқув фани материалларини ўзлаштиришдан иборат. Ўқитиш билишдан фарқли ўлароқ муаллим раҳбарлигида амалга оширилади. Таълимнинг асосий мақсади, вазифаси ёш авлодни илмий билимлар, кўникма ва малакалар билан қуроллантиришдан иборатдир.

Ўқувчиларнинг билиш фаолияти учта босқичда олиб борилади.

Билимларни ўзлаштириш, воқеъликдаги нарса ва ҳодисаларни сезиш ва идрок қилиш билиш фаолиятининг биринчи босқичидир.

Ўқувчиларнинг билиш фаолиятидаги иккинчи босқичи- билимларни тушуниш ва умумлаштириш.

Учинчи босқич мустаҳкамлаш ва қўллашдир.

Билим, кўникма ва малакаларни муваффақиятли егаллаб олиш воситаларидан бири аввал ўзлаштириб олинган билимларни амалда қўллашдир. Амалиёт жараёнида билимлар тўлдириб борилади. Уларни амалда қўлланиш кўникмаси ҳосил қилинади. Амалий вазифаларни ҳал қилиш вақтида билимларга еҳтиёж пайдо бўлади, бу еса янги билимларни егаллаш учун туртки беради.

Ўқувчиларни ривожлантириш ва тарбиялашнинг, ўқув тарбия жараёнини такомиллаштиришнинг катта имкониятлари мавжуддир. Умумий ўрта таълим ва ўрта махсус касб-ҳунар таълими ихлос қилишини асосий йўналишларида диққат еътибор ҳозирги замон ижтимоий ишлаб чиқариш ва фан техника тараққиёти шароитларида ёшларни касб танлашга йўллаш,юқори малакали кадрлар тайёрлашни таъминлашдан иборатдир. 1997- йил 29-августда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида" ги қонуни ва кадрлар тайёрлаш "Миллий дастури"дан келиб чиққан ҳолда ҳозирги яшаб турган жамиятимизга юқори малакали кадрлар тайёрлаш ҳозирги демократик жамиятда ёшларни еркин фикрга ўргатиш ,ёшларни ўз қобилияти, ҳаваси, кийинишига мос, ҳаётда ўзига муносиб ўрнини топишини таъминлаш олдимизга қўйилган вазифамиздан бири ҳисобланади.

Бу борада йетук мутахассислар ўз тажрибаларига таянган ҳолда назарий жиҳатдан асосланган бу билимларни амалга татбиқ етишмоқдалар .

Назорат саволлари:

1.Я.А.Коменский дидактикани илмий-назарий жиҳатдан қандай асослаган деб биласиз?

2.Ҳозирги даврда дидактик муаммолар ўз йечимига егами? Агар ега бўлмаса сизнингча булар нималарда деб биласиз?

3-савол бўйича дарс мақсади:Таълим икки томонлама жараён, билиш фаолият тури еканлигини, унинг асосий функсияларини ёритиб бериш, талабаларни ўқув-тарбия жараёнига нисбатан қизиқишларни ошириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.Таълимнинг бош мақсадини айтиб беради.

2.Таълимнинг икки томонлама жараён еканлигининг моҳиятини очиб беради.

3.Билиш жараёнининг асосий босқичларини изоҳлайди.

4.Таълим жараёнининг асосий функсияларини ажратиб кўрсатади.

3-савол баёни.

Таълим билиш фаолиятининг тури сифатида педагогика фанида бир неча асосий маънони англатади. Яъни бу: ўқувчиларда билим, кўникмалар ва малакалари ҳосил қилиш; уларда дунёқараш, фикр ва еътиқодларни шакллантириш; ўқувчиларнинг муайян даражада ўқимишли, маданиятли, тарбияли чин инсон бўлишига еришиш; уларнинг қобилиятларини ўстиришдан иборат.

Таълим—инсоният тажрибасининг маълум томонларини, яъни ўқувчилар ижтимоий тараққиётнинг ҳозирги талабларига мувофиқ даражада билим ва тарбияга ега бўлишларини таъминлайдиган фаолиятдир.

Таълим жараёнининг мазмунини билим, кўникма ва малакалар ташкил қилади.

Демак, ўқувчилар ўқиш орқали билим билан қуролланадилар.

Бунда билимнинг ўзи кифоя қилмайди. Уни ҳаётда кўп унум берадиган қилиб қўллай билиш лозим. Бунинг учун еса ўқитувчида кўникма ва малака ҳосил қилиш лозим.

Кўникма машқ қилиш натижасида бериладиган ҳаракатлар йиғиндисидир. Иқтидор ва кўникма машқ қилиш ва такрорлаш орқали малакага айланади.

Билим асосида кўникма, малака ҳосил бўлади. Билим баҳсда керак бўлса, кўникма меҳнатда, дунёни ўзлаштиришда зарур. Шу жиҳатдан ўқув юртларида, мактабларда ўқувчилар ўртасида баҳслар, беллашувлар, ўткир зеҳнлилар мушоираси, қувноқлар ва зукколар беллашувини ташкил етиш фойдалидир.

Таълим жараёни ўқитувчи билан ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолияти бўлиб, икки томонлама характерга егадир. Ўқитувчининг фаолияти туфайли таълим пухта ўйлаб чиқилган мақсад, мазмун ва дастурлар асосида. олиб бориладиган жараёнга айланиб, кутилган натижаларни беради.

Бола мактабгача тарбия ёшидаёқ ўқув иши билан шуғуллана бошлайди. У сонлар, ҳарфлар билан, матнли ўқиш жараёни билан танишади, содир бўлаётган табиий ҳодисаларнинг муҳим хусусиятларини ота-онаси ва тарбиячилари ёрдамида билиб олади, ҳикоя ва ертаклар тинглайди ҳамда уларни бошқаларга айтиб беришни ўрганади.

Аммо мактабгача тарбия ёшидаги боланинг асосий фаолияти ҳамон ўйин бўлиб қолади, шунинг учун ҳам унинг фикрлаш фаолиятида ҳис қилиб билиш кўпроқ аҳамиятга егадир.

Таълимнинг бошланғич даврида ўқитувчи анализ-синтездан кўпроқ фойдаланади. Анализ нарса ва ҳодисаларни таркибий қисмларга ажратишдир. Синтез жараёнида ўқувчилар ўрганилган нарсалар ва ҳодисаларнинг айрим қисмларини, елементларини бир бутун қилиб бирлаштирадилар. Синтез, анализ, таққослаш, индукция каби усуллар орқали ўқувчилар ўзларида тушунча ҳосил қилиш имконига ега бўлишади.

<u>Назорат саволлари:</u>

1.Таълим жараёни деганда нимани тушунасиз?

2.Қандай ҳолатда таълим жараёни содир бўлади?

3.Моддий дунёни билиш таълим жараёнининг ҳаракатлантирувчи кучи сифатида еканлигини тушунтиринг.

<u>4-савол бўйича дарснинг мақсади</u>:Таълим жараёнининг таркибий қисмлари ва ўзлаштириш босқичларини тушунтириш.Таълимнинг асосий вазифаларини талабалар онгига йетказиш.Таълим қонуниятлари ва зиддиятлари ҳақида тушунча ҳосил қилиш.Таълим беришга қизиқиш уйғотиш.

<u>Идентив ўқув мақсадлари:</u>

1.Таълим жараёнининг таркибий қисмлари ва ўзлаштириш босқичларини сўзлаб беради.

2.Таълим жараёнининг вазифалари ва билим олишга руҳий тайёргарликни таҳлил қилади.

3.Таълим жараёнининг қонуниятларини изоҳлайди.

4.Таълим жараёни зиддиятларини таҳлил қилади.

4-савол баёни.

Ўқитиш жараёни икки фаолият — ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятини ўз ичига олади. Ўқитувчинннг фаолияти ўқув материалларини баён қилишдан, ўқувчиларда фанга қизиқишни таркиб топтиришдан, ўқувчиларнинг мустақил машғулотларига раҳбарлик қилишдан, уларнинг билим, кўникмаларини текшириш, ўқув ишларига мойиллигини уйғотиш, рағбатлантириш, билим даражаларини холис баҳолашдан иборатдир.

Ўқитувчннинг фаолияти таълим жараёнининг ташқи томонини ташкил қилади, чунки у ўқитади, таълим беради. Ўқувчи фаолияти ички жараёнини ташкил етади, чунки у ўқитувчи берган билимни ўқиб, тушуниб олади.

Ўқитиш жараёнининг иккинчи томони ўқувчининг фаолияти бўлиб, у ўқув фани материалларини ўзлаштиришдан иборат. Ўқитиш билишдан фарқли ўлароқ муаллим раҳбарлигида амалга оширилади. Таълимнинг асосий мақсади, вазифаси ёш авлодни илмий билимлар,кўникма ва малакалар билан қуроллантиришдан иборатдир. Илмий билимларни егаллаш — муайян фанлар ўртасидаги боғланишларни идрок қилиш, уларни изоҳлай билиш, мустақил равишда умумлаштириш, хулосалар чиқариш демакдир. Булар асосида ўқувчиларда кузатувчанлик, тафаккур, хотира каби билиш қобилиятлари ўсиб боради, уларда еътиқод тарбияланади.

Бундай ўқиш жараёнида инсоният еришган барча билимларни ўрганиш керак, деган хулоса асло келиб чиқмайди. Таълим жараёнида фаннинг енг зарурий, енг муҳимлари — асоси ўрганилади. Бунинг учун ўқитувчи ўқувчига билим берар екан, уни соддадан мураккабга, умумийдан хусусийга йетаклайди, хулосалар чиқаришга, ҳаётда, ишлаб чиқаришда қўллай билишга ўргатади. Ўқитувчи ўз фанини қанчалик содда усулда баён қилмасин, у чуқур илмий бўлиши лозим.

Муаллим билимларни ўргатар екан, ўша жараёнда болаларнинг имкониятларини ўрганади, қийинчиликларини кўради, уларни бартараф етиш чораларини излайди. Ижодий ишловчи ўқитувчи материални ўзида ҳам, уни ўқитиш усулларида ҳам янги жиҳатларини очади. Худди ана шундай иш жараёнида педагогнинг ўзига хос усули шаклланади.

Ўқитувчи мактаб ўқувчиларини янги билимларни фаол идрок қилишга, уни ҳаётда қўллай олишга тайёрлайди. Бу тасодифий ҳодиса бўлмай, ўқув жараёнининг мантиқи шуни тақозо етади. Ўқувчиларнинг ўқитувчи сабоғини ўзлаштириш жараёни билимларни идрок қилиш, тушуниш, мустаҳкамлаш ҳамда уларни амалда қўллаш босқичларидан иборат бўлади.

Билимларни ўзлаштириш воқеъликдаги нарса ва ҳодисаларни ёзиш ва идрок қилишдан бошланади. Билимларни ўзлаштиришда бу босқичларнинг аҳамияти ниҳоятда каттадир.

Идрок — борлиқни одам онгида акс етишидир (биз дарахтни, одамни, ҳайвон ва бошқаларни идрок қиламиз).

Идрок ўқувчиларнинг билимлари, амалий тажрибаси даражасига қараб муайян мақсадни кўзловчи жараён бўлмоғи керак. Ўқитувчи идрокни ёки бевосита кузатишни йўлга қўяётганида кузатиш манбаларини синчиклаб танлайди.

Ўқувчиларнинг билиш фаолиятидаги иккинчи босқич — билимларни тушуниш ва умумлаштириш. Тушунчаларнинг ҳосил бўлиш жараёнида индукция ва дедукция каби фикрлаш масалалари катта ўрин тутади. Индукция — хусусий ҳоллардан умумий қоидага борадиган, дедукция еса — умумийдан хусусийга борадиган фикр юритиш йўлидир.

Ўқувчиларнинг билиш фаолиятидаги учинчи босқич — билимларни мустаҳкамлаш ва қўллаш.

Мустаҳкамлашнинг моҳияти янги материални идрок қилиш вақтида ҳосил бўлган муваққат боғланишларни пухталашдир. Мазкур жараёнда бўш ва беқарор боғланишлар мустахкамланиб боради.

Ўқувчилар фаоллигини ошириш учун материални дастлабки мустаҳкамлаш вақтида материалга оид саволлар қўйиш билангина кифояланмаслик керак. Бунинг учун ўқувчининг китоб ва дарсликлар билан мустақил ишлашдан, турли хил машқлар, амалий машғулотларни бажариш, кўрсатмали қуроллар, компютерлар устида ишлашларидан ҳам фойдаланиш мумкин. Материалнинг кейинги мустаҳкамланиши уй вазифаларини бажариш жараёнида давом етади. Материалнинг ҳар бир кейинги дарсда такрорланиб бориши, мавзу ёки бўлимнинг охирида умумлаштирувчи такрорлаш ўтказилиши ҳамда ўқув йилининг охиридаги такрорлаш мустаҳкамлашнинг зарурий елементидир.

Билим, кўникма ва малакаларни муваффақиятли егаллаб олиш воситаларидан бири аввал ўзлаштириб олинган билимларни амалда қўллашдир. Амалиёт жараёнида билимлар тўлдириб борилади, уларни амалда қўлланиш кўникмаси ҳосил қилинади. Амалий вазифаларни ҳал қилиш вақтида билимларга еҳтиёж пайдо бўлади, бу еса янги билимларни егаллаш учун туртки беради.

Назорат саволлари:

1.Таълим жараёнининг таркибий қисмларига нималар киради?
2.Таълим жараёнининг вазифаларини изоҳланг.
3.Таълим жараёни қандай зиддиятларга ега еканлигини тушунтириб беринг.
4.Билимларни ўзлаштириш нимадан бошланади?
5.Билим олишга руҳий тайёргарлик деганда нимани тушунасиз?

Мустақил иш топшириқлари:

Дидактиканинг қонуниятларини бошқа ижтимоий қонуниятларга солиштириш ва уларнинг ўзаро фарқини, боғлиқлигини ва ўхшашлигини аниқлаш.

Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойиллари мазмунини аниқлаш ва таҳлил қилиш.

Дидактиканинг категорияларини ўрганиш, таҳлил қилиш ва улар ўртасидаги боғлиқликни аниқлаш.

Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойилларини ўқувчи шахсини шакллантиришдаги ўрнини амалда аниқланг.

Мавзу бўйича илмий хулосалар:

1. Дидактиканинг тараққиёти ва асосий муаммолари.
2. Таълим жараёни моҳияти ва вазифалари.
3. Билимларни ўзлаштириш босқичлари.
4. Таълим қонуниятлари ва принсипларининг таснифи.

Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Ҳозирги даврдаги дидактиканинг тараққиёти учун ўз ҳиссасини қўшган мутафаккирлар илмий-назарий фикрларини аниқлаш.
2. Дидактиканинг методологик асосларига янгича ёндашувни илмий далиллаш.
3. Билимларни ўзлаштириш босқичларини асослаш.
4. Таълим қонуниятлари ва принсипларининг таснифини илмий далиллаш.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997 16 б.
2. Мунавваров А.К. – Педагогика, Т., “Ўқитувчи” 1996 37 б.
3. Мавлонова Р.А., Тўрайева О.Т., Ҳоликбердийев К.М. Педагогика, Т.,Ўқитувчи,1999 56 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Баркамол авлод орзуси. Т., 1999.11 б.
2. Обшийе основў педагогики. М., 2002. 75 б.

7-МАВЗУ: МАКТАБДА ТАъЛИМНИНГ МАЗМУНИ ВА МЕТОДЛАРИ.

Асосий саволлар:

1. Мактабда таълимнинг мазмуни ҳақида тушунча.
2. Таълим мазмуни акс еттирувчи давлат ҳужжатлари.
3. Таълим методлари ва уларнинг таснифи.
4. Таълим методларидан самарали фойдаланиш йўллари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:

Ўқув режа, ўқув дастур,дарслик, ўқув-тарбиявий иш, табиий фанлар, ижтимоий фанлар,мавзу,ўқув материал,кўргазмали қуроллар.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Ўқув режа ва ўқув дастурнинг ўхшашлик тарафлари борми? Уни таҳлил қилинг изоҳланг.
2. Таълим мазмунида акс етаётган ҳужжатларни санаб ўтинг. Уларнинг бир-бирига боғлиқлик томонларини ва фарқларини таҳлил қилинг.
3. Таълим методлари билан тарбия методларини бирма-бир айтинг.
4. Таълим методларини сиз қандай таърифлайсиз? Ўз таърифингизни изоҳланг.

1 – савол бўйича дарснинг мақсади:

Талабаларга мактабда таълимнинг мазмуни ҳақида тушунча беради ва уни мукаммал ўрганишга қизиқиш уйғотади.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Мактабда таълимнинг мазмунини тушунтиради.
2. Мактабда таълимнинг мазмунини асослайди.

1 – саволнинг баёни:

Мактабда таълимнинг мазмуни деганда ўқувчилар ўқув фанларини ўрганиш жараёнида егаллайдиган билимлар, кўникмалар ,малакалар тушунилади. Мактабда таълимнинг мазмуни бевосита унинг мақсадидан келиб чиқади. Мактабда ўрганиладиган ҳар бир фан инсоният ижтимоий – тарихий тажрибасининг бир томони, қисмидир.Таълим мазмуни деганда, ўқувчиларнинг ўқиш жараёнида егаллаб олиши лозим бўлган ҳамда тизимга солинган билим, малака ва кўникмаларнинг аниқ белгиланган доираси тушунилади.

Таълимнинг мазмуни бир қатор еҳтиёжларни ҳисобга олиш билан белгиланади:

А. Ижтимоий ишлаб чиқаришнинг енг зарур еҳтиёжлари, ижтимоий тузумнинг хусусиятлари;

Б.Давлатнинг халқ таълими ва муайян турдаги ўқув юрти олдига қўядиган мақсад ҳамда вазифалари;

В.Ўқитиш қоидаларидан келиб чиқадиган ва ўқувчиларнинг имкониятларини еътиборга олувчи дидактик талаблар.

Мактабда бериладиган таълимнинг мазмуни тарихий ҳамда синфий хусусиятга егадир.

Жамият тарихий тараққиётининг ҳамма босқичларида мактабларда ёшларга бериладиган таълимнинг мазмуни, ҳажми ўша ижтимоий тизимнинг иқтисодий талаб ва еҳтиёжлари, фан ва техника тараққиёти даражаси билан белгилаб келинган.

ХИХ асрнинг иккинчи ярми ва ХХ асрнинг бошларига келиб, педагогика тарихида «мактабда бериладиган маълумотнинг мазмунини бола ҳохишига бўйсундириш" »га қаратилган назария кенг ёйилди. Мазкур назариянинг кўзга кўринган вакили Америкалик файласуф-педагог Жон Дюидир. Унинг қарашича, мактаб азалдан мавжуд бўлган табиий лаёқатларни, қизиқиш ва одатларни ривожлантиришга хизмат қилмоғи лозим. Шундай

екан, мактабларда ҳамма ўқувчилар учун умумий бўлган ўқув режаси ва дастурларнинг бўлиши ҳам шарт емас, балки алоҳида-алоҳида шахслар лаёқатига мосланган маълумотлар берилиши лозим.

Октябр тўнтарилишигача бўлган даврда Ўзбекистон ҳудуди ВИИ-ВИИИ асрлардан бери давом етиб келган ески-“усули қадимия”, ХИХ асрнинг охири ва ХХ асрнинг бошларида пайдо бўлган – “усул савтия” мактаблари, хат савод ўргатадиган диний мактаблар бўлган.

1905 йилдан сўнг, ўлканинг баъзи йирик шаҳарларида “жадид” мактаблари пайдо бўла бошлади. Мазкур мактабларда савдо-сотиқ ишлари учун зарур бўлган айрим фанлар (ҳисоб, тиббиёт, география ва бошқалар) ўқитилар еди. Шундай қилиб, мактабларнинг ҳаммаси Ўша ижтимоий тузум-муҳит талабларидан келиб чиқди ва шу давр иқтисодий, маънавий мақсадлари учун хизмат қилди.

Ҳозирги замон мактабларида таълимнинг мазмуни умуминсоний фазилатларга ега бўлган имонли, еътиқодли ёшларни тарбиялаб, йетиштиришдан иборатдир.

Бундан ташқари, мактабларда ёшларга қуруқ илмий билимлар берилмасдан уларга турмушда зарур бўлган халқ ҳунармандчилиги, табобат асослари, одоб-ахлоқ йўналишларидаги фанларни кўпроқ ўқитиш талаб етилмоқда.Мактабларда “одобнома” , “ислом тарихи ва маданияти”нинг ўқитилиши жорий етилган.

Халқ таълимидаги бундай жумбоқларнинг ижобий йечими, жамиятга, ўқув – тарбия ишига катта фойда келтириши табиий.

Таълим мазмуни ўқув режаси, дастури ва дарсликларда ифодаланган.

Назорат саволлари:

1. Мактабда ўрганиладиган фанларнинг мазмуни нимадан иборат?
2. Мактабда таълимнинг мазмун моҳиятини изоҳланг.
3. Мактабда таълимнинг мазмунини ўз тажрибангизга асосланиб тушунтириб беринг. Фикрингизни ёзма баён етинг.
4. Мактабда таълимнинг мазмун моҳиятини асосланг.

2-савол бўйича дарснинг мақсади: Мактабда ўқув режа, ўқув дастур ва дарсликлар ҳақида тушунтиради. Уларнинг мазмунини ўрганишга қизиқиш уйғотади.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Мактабда ўқув режа, ўқув дастур ва дарсликлар ҳақида тушунча беради.
2. Мактабда ўқув режа, ўқув дастур ва дарсликларнинг моҳиятини асослайди.

2-саволнинг баёни:

ЎҚУВ РЕЖАСИ давлат ҳужжатидир. Ўқув режаси-барча ўрта умумий таълим мактабларида сўзсиз амал қилинадиган давлат ҳужжатидир. Унда синфлар бўйича ўрганилиши лозим бўлган ўқув фанлари ва ўша фанлар учун ажратилган ўқув соатлари кўрсатилган бўлади.

Мактабнинг ягона ўқув режаси халқ таълими вазирлиги томонидан тасдиқланади.

Ўқув режаси деб, ўқитиладиган фанлар, ўқитиш учун ажратилган соатлар ва ўқув йилининг тузилишини белгилаб берувчи давлат ҳужжатига айтилади.

Ўқув режасини тузишда қуйидаги омилларга асосланилади:

Ўқув режаси ўқув-тарбия ишининг мақсад ва вазифаларига асосланади. Мақсад-илмий билимлар бериш, олган билимларни ҳаётда қўллай олишга ўргатишдир.

Мактабларнинг бирлиги ўз қоидаларига асосланади.(бошланғич таълим 1-4 синфлар, умумий ўрта таълим 1-9 синфлар).

Умумий ўрта мактабларида ўқувчиларга бир бутун тугал билим берилади.

Ўқув режасига киритилган фанларнинг ҳажми қайси синфда ўқитилиши, ажратилган соати, болаларнинг билим савиясига қараб берилади. Фаннинг ҳажми, оғир-йенгиллиги, дидактик аҳамияти ҳам еътиборга олинади.

Ўқув режасига киритилган фанлар биринчи навбатда умуминсоний тарбиянинг мақсад ва вазифаларини амалга оширишга қаратилгандир. Унда таълимнинг илмийлиги, ғоявийлик ҳамда Ўзбекистоннинг келажагига муносиб баркамол инсонни тарбиялаб, вояга йетказиш назарда тутилади. Шунинг учун ҳам унда табиат ва жамият ҳақидаги илмий билимлар, ишлаб чиқариш асослари, санъат ва жисмоний тарбия, соғлом авлоднинг маънавий қиёфаси асосий ўринннни егаллайди.

Ўқув режасида табиий фанлар – табиий жуғрофия, биология, физика, астраномия, химия, математика ва информатика марказий ўринни егаллайди.

Ижтимоий фанлар – тарих, тил ҳақидаги илмий билимлар – она тили, инглиз тили, рус тили ва бошқа чет ел тиллари, бадиий ва санъат асослари– адабиёт, тасвирий санъат, мусиқа ва ашула; жисмоний тарбия асослари билан бир қаторда ҳамма синфларда меҳнат таълимини ўқитиш учун соатлар ажратилади.

Булардан ташқари ўқув режасида айрим табиий фанлар, айниқса, математика, информатика, физика фанлари, айрим гуманитар фанлар бўйича ҳам ўқувчиларнинг қизиқиши, ҳохишларини кўниктириш, қобилиятини ривожлантириш мақсадида ўтказиладиган факултатив машғулотлар кўрсатилган бўлади.

ЎҚУВ ДАСТУРИ. Ҳар бир ўқув фани учун ўқув дастури тузилади. Ўқув дастури ўқув режаси асосида ишлаб чиқилади. Ўқув дастури ҳар бир ўқув фанининг ўқитиш учун ажратилган билим ҳажми, тизими ва ғоявий-сиёсий йўналишини аниқлаб берадиган давлат ҳужжатидир.

Ўқув дастурида ўқув йили давомида ҳар қайси синфда алоҳида фанлар бўйича ўқувчиларга берилган илмий билим, кўникма ва малакаларнинг ҳажми белгилаб берилади. Дастурда ҳар қайси ўқув фанларининг мазмуни изчиллик билан ёритилади ва маълум мавзулар орқали кўрсатилади.

Маълум мавзу юзасидан ўқувчи ўзлаштириши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар қисқача ифодалаб берилади.

Ўқув дастури қуйидаги бир қатор қоидаларга амал қилган ҳолда тузилади:

1. Дастурнинг қатъийлиги. Ўқув дастурлари жамиятимиз тараққиётининг ҳар бир босқичида фан, техника, ишлаб чиқариш ҳамда ижтимоий муносабатлар соҳасида еришилган даражани акс еттириши лозим. Бу улар ҳар йили кўриб чиқилиши керак деган гап емас, аксинча, ҳамма ўқув фанларига оид дастурларнинг бир неча йиллар мобайнида қатъий бўлишига еришмоқ даркор. Дастурнинг қатъийлиги қатъий дарсликлар ишлаб чиқиш учун катта аҳамиятга егак,. бу дарсликлар узоқ яшаши ва ўқув жараёнида узоқ фойдаланилиши керак.

2. Ўқув дастурида илмийлик қоидаси. Дастурга борликни аниқ, ҳаққоний акс еттирган илмий жиҳатдан текширилган, ишончли материаллар киритилади.

3. Ўқув материаллари мазмунини тўғри танлаш, фан материалларини танлашда унда исботлар, мисоллар, мантиқий умумлашма ва хулосаларнинг тўғри уйғунлашувига алоҳида еътибор беради.

4. Назариянинг амалиёт билан бирлиги қоидаси. Ўқув дастурида назариянинг амалиёт билан бирлиги қоидаси биринчи навбатда, енг аввало, илмий билимларнинг турмушда, ишлаб чиқариш амалиётида тутган ўрни кўрсатиб берилади.

5. Ўқув дастурларида тарихийлик қоидаси. Ўқув дастурлари тарихийлик қоидасига асосланган ҳолда тузилади. Бунда ўқув фанларининг характери назарда тутилади. Масалан, тарих фанини ўқитишда тарихий воқеалар изчиллик ва хронологик тарзда баён етилса, математика, информатика, физика ва бошқа қатор фанларни ўқитишда фан

оламидаги маълум бир илмий ҳодиса, қоида ва қонуниятларнинг пайдо бўлиши, унинг келажак истиқболларига оид маълумотлар бериб ўтилади.
6. Дастур икки усул билан: кетма-кет ва марказлашган тарзда жойлаштирилиши мумкин. Кетма-кет жойлаштирилган ўқув материалларнинг ҳар бир кейинги қисми аввалги қисмининг давоми бўлади.

Дастурнинг марказлашган тузилишида мазкур фанга тегишли ўқув материали ўқилишнинг кейинги босқичларида мураккаблашган кўринишда такрорланади.Умумий ўрта таълим ва ўрта махсус касб-ҳунар таълими дастурлари тузилиши уч бўлимдан иборат бўлиб, биринчи бўлимда мазкур дастурга амал қилиш юзасидан йўл-йўриқлар – қисқача уқтириш хати; иккинчи бўлимда ўқув материалларининг мазмунини; учинчи бўлимда еса ўқувчиларнинг қўшимча равишда ўрганишлари лозим бўлган адабиётлар рўйхати берилади.

ДАРСЛИК- ўқув жараёнининг зарур қисми. Кўп вақтлардан бери у ўқитишнинг енг муҳим воситаси ҳисобланади. Дарслик – ўқувчиларнинг иккинчи «муаллими». Чунки у, аввало, ўқувчи учун зарур қўлланмадир.Ҳар бир ўқув фанининг мазмуни дарсликда батафсил ёритилади. Дарслик тегишли фанга оид илмий билим асосларини дастурга ва дидактика талабларига мувофиқ равишда баён қилувчи китобдир. Дарсликлар билан бир қаторда, айрим ўқув фанлари юзасидан ўқув қўлланмалари ҳам тузилади. Масалалар ва машқлар тўплами, хрестоматиялар, атласлар, луғат китоблари ва ҳ.к. лар шулар жумласидандир.Ўқувчилар дарслик ва ўқув қўлланмалари билан ҳам дарсда, ҳам уй шароитларида мустақил иш олиб борадилар. Дарслик материали катта тарбиявий аҳамиятга ега. У билан ишлаш ўқувчиларнинг ақлий тарбиясига, улардаги илмий дунёқарашнинг, ахлоқ-одобнинг шаклланишига, тафаккури ва нутқининг, ишдаги мустақиллигининг ривожланишига ёрдам беради. Мактаб ислоҳоти ва халқ таълимини қайта қуриш дарслик яратувчилари олдига бир қатор талаблар қўяди:

1. Ҳар қайси ўқув фани учун яратиладиган дарсликда илмий билимлар тизими ва унинг ҳажми дастур талабларига ҳамда шу синф ўқувчиларининг ёш хусусиятларига мос келадиган даражада бўлиши керак.
2. Дарсликда баён қилинган илмий билимларнинг назарий асослари ва ғоявий йўналиши тизимли ва изчил бўлиши, дарсликда келтирилган далилларнинг ишончли бўлиши, улар тўғри таҳлил, аниқ таъриф етилиши, тегишли хулосалар чиқарилиши ҳамда шу орқали ўқувчиларда илмий дунёқараш, енг яхши инсоний фазилатлар таркиб топишини таъкидлаши лозим.
3. Назарий билимлар ишлаб чиқариш амалиёти билан боғланган бўлиши керак.
4. Дарсликда баён қилинаётган материалнинг характерига боғлиқ ҳолда тегишли қоида ва таърифлар берилиши, далиллар келтирилиши ҳамда дарслик яхши безатилган бўлиши, баъзи материаллар расм, схема, диаграмма ва бошқа иллюстрациялар билан бойитилиши талаб етилади.
5. Дарсликлар ўқувчилар тушуниши осон бўлган жонли тилда ёзилиши, айни замонда фикрлар аниқ ва қисқа бўлиши керак.
6. Дарсликнинг ташқи кўриниши, безаги, ўша синф ўқувчиларининг естетик дидларига мос келадиган бўлмоги лозим.

Илгариги даврларда Оврупода ва ғарбда мактаб, дорилфунунларда илоҳиёт асосий фанлардан бири ҳисобланган. Мана шулар асосида ёшларга яхшилик ва ёмонлик, гуноҳ ва савоб, саховат ва разолат каби енг муҳим ахлоқий, ҳаётий, фалсафий тушунчалар ўргатилган. Ҳозирги даврда бизнинг мактабларда, ўрта ва олий ўқув юртларида ўқитиладиган ахлоқ-одоб фани ўша илоҳиёт дарсларининг асосини ташкил етган.

Маориф – таълим соҳасидаги минг йиллик маданиятимиз хазиналарини жамлаган ески ёзувни ўрганиш ҳам дидактик таълим мазмунидаги янгиликдир.

<u>Назорат саволлари:</u>

1. Ўқув дастури қандай ҳужжатга асосланиб ишлаб чиқилади?
2. Дарслик яратувчилар олдига қўйиладиган талаблар неча хил?
3. Мактабда ўқув режа, ўқув дастур ва дарсликнинг моҳиятини изоҳланг.
4. Мактабда ўқув режа, ўқув дастур ва дарсликнинг моҳиятини таққосланг.
5. Мактабда ўқув режа, ўқув дастур ва дарсликнинг моҳиятини асосланг.

Мустақил иш топшириқлари:

Мутахассислик фанидан ўқув режа, ишчи дастур тузинг.
Дарслик ва ўқув қўлланмага қўйиладиган талабларни аниқланг.
Таълим методларини ўрганиб амалий тажрибангизда синаб кўринг.
Таълим методларининг шахс камолотидаги ўрнини изоҳланг.
Таълим методларининг турларини илмий асослаган олимларнинг илмий ишларини ўрганинг.
Ҳар бир таълим методини амалда татбиқ етиб кўришни ўрганинг.
Ҳар бир таълим методини бошқа методлар билан амалда таққосланг.
Таълим методларини ўқувчи шахсини шакллантиришдаги ўрнини амалда аниқланг.

Мавзу бўйича илмий хулосалар:

1. Мактабда таълимнинг мазмуни ҳақида тушунчани намунали дастур беради.
2. Таълим мазмунини акс еттирувчи давлат ҳужжатларига ўқув режа, дастур, дарслик киради.

Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Мактабда таълимнинг мазмуни миллий ва умуминсоний тарбия технологиясининг илмий ва амалий асосларини ишлаб чиқиш.
2. Таълим мазмунини акс еттирувчи педагогика фанининг ривожига ҳисса қўшган шарқ алломаларининг таълимотларини илмий таҳлил етиш.
3. Илмий-тадқиқот методларидан фойдаланиш кўникмасини шакллантиришнинг илмий асосларини яратиш.

Асосий адабиётлар:

1.Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997 38 б.
2.Мунавваров А.К. – Педагогика, Т., “Ўқитувчи” 1996 75 б.
3.Мавлонова Р.А., Тўрайева О.Т., Ҳоликбердийев К.М. Педагогика, Т., Ўқитувчи, 1999 75-85 б.

Қўшимча адабиётлар:

1.Баркамол авлод орзуси. Т., 1999.17 б.
2.А.Авлоний.Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. Т.1992й.64б.

8-МАВЗУ: ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЕТИШНИНГ ШАКЛЛАРИ

Асосий саволлар:

1. Таълимни ташкил етишнинг шакллари ҳақида тушунча.
2. Дарс ва унга қўйиладиган талаблар.
3. Дарс турлари ва таркибий қисмлари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:

Талимни ташкил етиш шакллари, синф дарс тизими, асосий шакллар, дарс, дарс турлари, таркибий қисмлари, ноанъанавий дарс, ўқув ишларини режалаштириш, календар мавзу режаси, режа- матн, дарс кузатиш ва таҳлил.

Мавзуга оид муаммолар:

Мактабнинг тарихан тараққий етиш даврида таълимни ташкил қилиш шакллари турлича бўлган. Таълимни ташкил етиш шакллари маълум ижтимоий тузум ва шу тузумнинг манфаатларига мос ҳолда шаклланган. Турли даврлардаги таълимни ташкил етиш юзасидан баён қилинган қарашларни, назарияларни ўрганиб чиқинг. Уларни бир-бири билан таққосланг. Сиз енг маъқул қараш деб қай бирини ҳисоблайсиз? Бугунги кунда таълим шакллари қайси олимнинг назарияларига асосланган ҳолда ташкил етилмоқда? Фикрингизни изоҳланг.

Таълимни ташкил етиш шакллари турлича бўлиб, синф-дарс тизими асосий шакли деб еътироф қилинади. Ендиликда мустақил жумҳуриятимиз халқ таълими олдига қўйган талаб ва еҳтиёжлардан келиб чиққан ҳолда мактаб таълимини ташкил қилишнинг янги-янги шакллари яратилмоқда. Таълимни ташкил етишнинг яна қандай шаклларини биласиз? Уларни келтириб ўтинг. Бир-бирига таққослаб, афзаллик томонларини ва камчиликларни таҳлил қилинг. Сизнингча замонавий дарс нимаси билан бошқаларидан фарқ қилиши лозим?

1-савол бўйича дарснинг мақсади: Таълимни ташкил етиш шакллари муаммосининг педагогика фанида илмий асосланишини тушунтириш, талабаларда дарсни ташкил етиш ва ўтказишга қизиқиш ҳосил қилиш, таълимнинг қўшимча шаклларини дарсга боғлаган ҳолда баён етиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Таълимни ташкил етишнинг шакллари ҳақида асосий тушунчаларни айтиб беради.
2. Синф дарс тизимини изоҳлайди.
3. Таълимни ташкил етишнинг асосий ва қўшимча шаклларини таққослайди.

1-саволнинг баёни:

Таълимни ташкил етиш шакллари турли даврларда турлича бўлган. ХВИ-асрнинг охири ва ХВИИ-асрнинг бошларида буюк чех педагоги Я.А.Коменский тарихда биринчи бўлиб мактаб таълимида синф-дарс тизимини яратди.

Синф-дарс тизими шарқ мамлакатларига, жумладан Марказий Осиёдаги ески мусулмон мактабларига татбиқ бўлмади. Уларда октябр тўнтаришига қадар ўрта аср мактабларига хос таълим тизими давом етиб келди.

Синф ёши ва билими жиҳатидан бир хил бўлган маълум миқдордаги ўқувчилар гуруҳидир. Дарс деб бевосита ўқитувчининг раҳбарлигида муайян ўқувчилар гуруҳи билан олиб бориладиган таълим машғулотларига айтилади.

Дарс- ўқув ишларининг асосий ташкилий шакли.

Дарс- ўқув ишларининг марказий қисми.

Ҳозир мактабларимизда қўлланилаётган синф- дарс тизими қуйидаги ташкилий шаклларда олиб борилади:

1. Ҳар қайси синф ёши ва билимига кўра бир хил даражадаги болаларнинг доимий гуруҳига ега бўлади.

2. Дарс машғулоти асосан 45 дақиқага мўлжалланган бўлиб, қатъий жадвал асосида олиб борилади.

3. Дарс бевосита ўқитувчининг раҳбарлигида жамоа ва якка шаклда олиб борилади.

4. Дарс ўтилаётган материалнинг мазмунига қараб хилма-хил усул билан олиб борилади, таълим тизимининг бир қисми сифатида албатта тугалланган билим беради ва навбатдаги билимларни ўзлаштириш учун замин яратадиган қилиб уюштирилади.

Айни пайтда, мактабларимизда таълимни ташкил қилиш шакллари икки турда олиб борилмоқда:

1. Синф-дарс шаклидаги олиб бориладиган машғулотлар.

2. Амалий ва тажриба ишлари шаклида олиб бориладиган машғулотлар.

Синф-дарс шаклида олиб бориладиган машғулотлар ўқитувчининг кундалик ўқув материалини тизимли баён қилиб беришни, хилма-хил усуллардан фойдаланишни, ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини изчиллик билан ҳисобга олиб боришни ўқувчиларни мустақил ишларга ўргатишни ўз ичига олади.

Амалий ва тажриба ишлари шаклида олиб бориладиган машғулотлар синф шароитидан ташқарида, ўқув устахонаси, тажриба участкалари ва майдонларида ишлаш, екскурсиялар ўтказиш йўли билан олиб борилади.

Таълимнинг қўшимча шаклидан бири амалий-тажриба машғулотларидир. Бу машғулот синф-дарс тизими шаклида олиб борилмайдиган машғулот тури бўлиб, у махсус жиҳозланган хона ёки алоҳида ажратилган тажриба учаскасида олиб борилади. Бу машғулот икки йўл билан олиб борилади:

Амалий тажриба.

Екскурсия.

Таълимнинг қўшимча шакллари семинар ва амалий тажриба машғулотлари бирор фанни чуқурроқ ўрганиш учун ёки бирор янги соҳани ўрганиш учун ўтиладиган қўшимча дарс машғулотидир.

<u>Назорат саволлари:</u>

Турли даврлардаги олимларнинг таълимни ташкил етиш юзасидан қарашларини ўрганиб чиқинг.

Синф-дарс тизими таълимни ташкил етишнинг асосий шакли сифатида еканлигини изоҳланг.

Таълимни ташкил етишнинг қўшимча шакллари ва уларнинг аҳамиятини айтиб беринг.

<u>2- савол бўйича дарснинг мақсади:</u>

Дарс ҳақида тўла маълумот бериш, унга қўйиладиган асосий талабни тушунтириш. Дарснинг ижодий жараён еканлигини ва унда ўқитувчи ҳамда ўқувчиларнинг ўрнини кўрсатиб бериш. Дарсни ижодий ташкил етишга қизиқиш ҳосил қилиш.

<u>Идентив ўқув мақсадлари:</u>

1. Дарснинг ўқитувчи ва ўқувчилар ҳамкорликда фаолият юритиш жараёни еканлигини тушунтиради.
2. Дарсга қўйиладиган талабларни аниқлаб беради.
3. Дарсга қўйиладиган талабларнинг аҳамиятини изоҳлайди.

<u>2-саволнинг баёни:</u>

Дарс ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакалар егаллашларида улкан аҳамиятга ега бўлган машғулот шакли ҳисобланади. Унда ўқитувчи ва ўқувчилар ҳамкорликдаги фаолиятларини юритадилар. Ўқитувчи қанчалик фаоллик кўрсаца, ўқувчилар ҳам шу даражада онгли иштирок етишлари зарур. Олимлар, илғор ўқитувчилар дарсини ижодий жараён деб ҳисоблаган ҳолда, уни доимий такомиллашиб боришини таъкидлайдилар. Ҳар бир дарсда мавзунинг характеридан келиб чиқиб халқимизнинг бой педагогик меросига мурожаат қилиш ва ундан фойдаланмоқ имкониятини изламоқ лозим.

Турли- туман фикр ва мулоҳазаларни ҳисобга олган ҳолда дарс қуйидаги умумий дидактик талабларга жавоб бериш лозим дейиш мумкин:

1. Ҳар бир дарс маълум бир мақсадни амалга оширишга қаратилган ва пухта режалаштирилган бўлмоги лозим.

2. Ҳар бир дарс мустаҳкам ғоявий-сиёсий йўналишга ега бўлмоғи лозим .

3. Ҳар бир дарс турмушга амалиёт билан боғланган бўлмоғи лозим.

4. Ҳар бир дарс хилма-хил усул, услуб ва воситалардан унумли фойдаланган ҳолда олиб борилмоғи лозим.

5. Дарсга ажратилган ҳар бир соат ва дақиқаларни тежаб, ундан унумли фойдаланмоқ лозим.

6. Ҳар бир дарс ўқитувчи ва ўқувчиларнинг фаоллиги бирлигини таъминламоғи лозим**.**

7. Дарсда ўқув материалларининг мазмунига оид кўрсатмали қуроллар, техника воситалари ва компютерлардан фойдаланиш имкониятини яратмоқ лозим.

8. Дарс машғулотини бутун синф билан ёппасига олиб бориш билан ҳар қайси ўқувчининг индивидуал хусусиятлари, уларнинг мустақиллигини ошириш ҳисобга олинади.

9. Ҳар бир дарсда мавзунинг характеридан келиб чиқиб, халқимизнинг бой педогогик меросига мурожаат қилиш ва ундан фойдаланмоқ имкониятини изламоқ лозим.

Назорат саволлари:

1. Дарсда ўқитувчи ва ўқувчининг ҳамкорлигини изоҳлаб беринг.
2. Дарсга қўйиладиган талабларни баён қилинг.
3. Дарсни ташкил қилишда ўқитувчининг ролини ифодалаб беринг.
4. Замонавий педагогик технологиялар асосида дарсни ташкил қилиш юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларингизни тушунтиринг.

3-савол бўйича дарснинг мақсади:

1. Дарс турлари ва таркибий қисмлари тўғрисида тўла маълумот бериш.
2. Ҳар бир дарс туридан намуналар келтириш ва мисоллар билан далиллаш.
3. Дарсни таҳлил қилишга ва баҳолашга ўргатиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Фаннинг хусусиятлари ва мавзунинг моҳиятидан келиб чиққан ҳолда турли кўринишдаги дарслар бўлишини фарқлайди.
2. Дарс турлари ва мақсадларининг узвий боғлиқлигини аниқлайди.
3. Ҳар хил дарс турлари режаларини солиштириб кўради.

3- саволнинг баёни:

Синф-дарс шаклидаги дарс турлари ва уларнинг тузилишини қуйидагича изоҳлашимиз мумкин:

1 соатлик дарсга мўлжалланган дастур материалларининг мазмунини баён қилиш учун дидактик мақсад ва талабаларга мувофиқ равишда ташкил қилинган машғулот тури **дарс турлари** деб юритилади. Таълим тизимида енг кўп қўлланиладиган дарс турлари қуйидагилардир:

1. Янги билимларни баён қилиш дарси.
2. Ўтилган материалларни мустаҳкамлаш дарси.
3. Ўқувчиларнинг билим, малака ва кўникмаларини текшириш ва баҳолаш дарси.
4. Такрорий-умумлаштирувчи ва кириш дарслари.
5. Аралаш дарс (юқоридаги дарс турларининг бир нечтаси бирга қўлланилиши)

Маълум бир дарс тури билан олиб бориладиган машғулотларда иккинчи, ҳатто учинчи бир дарс турининг унсурлари бўлиши мумкин.

Масалан, мактабларимизда енг кўп қўлланиладиган дарс турларидан бири янги билимларни баён қилиш дарсидир. Бу дарс тури қуйидагича тузилади:

а) Янги билимларни баён қилиш.

б) Янги билимларни мустаҳкамлаш.

в) Янги билимлар устидан машқ қилиш.

г) Янги билимларга боғлиқ ҳолда уй вазифаларини топшириш.

Демак, дарс бошдан-оёқ бир дарс тури билан олиб борилмайди, балки шу дарсда янги билимларни баён қилиш билан бирга уни мустаҳкамлаш, янги билимлар устидан машқ ўтказиш уйга вазифа каби бошқа унсурларнинг бўлиши ҳам мумкин. Шунга қарамай, дарсдан кўзланган мақсад ўқувчиларга янги билим беришга қаратилган бўлса, бутун дидактик усуллар шунга бўйсундирилади. Шунинг учун ҳам бундай дарс янги билим бериш дарси деб аталади.

Маълум дарс тури билан иш олиб борилаётганда бошқа бир унсурлари асосий дарс туридан ўрин олиши ва айни пайтда асосий дарс турининг тузилишини ташкил қилиши мумкин. Демак, дарс тузилиши у ёки бу дарс турининг тузилишини, унинг қисмларини англатади.

Назорат саволлари:

1. Дарс турларини таҳлил қилинг.
2. Ҳар бир дарснинг таркибий қисмларини ўрганиб чиқинг. Улар ўртасидаги боғлиқликни баён қилинг.
3. Дарс босқичларини изоҳланг.
4. Ҳар бир босқич кейингисидан нимаси билан фарқ қилишини ифодалаб беринг.

Мустақил иш топшириқлари:

1. Дарс ва амалий машғулотларни таққослаб кўринг. Ўхшаш ва фарқ қиладиган томонларини таҳлил қилинг.
2. Синф ва унда олиб бориладиган дарсларнинг таълим-тарбиявий моҳиятини асослаб беринг.
3. Дарсга қўйиладиган талабни ўз фикрингиз билан ёзма ифодалаб беринг.
4. Дарсга қўйиладиган талаблар кўпроқ кимга (ўқитувчи ёки ўқувчи) дахлдор еканлигини тушунтириб беринг.
5. Дарсда таълим ва тарбиянинг миллий асосларига қандай қилиб амал қилишни маъқул кўрасиз.

Мавзу бўйича илмий хулосалар:

1. Таълимни ташкил етишнинг шакллари ҳақида тушунчани талабаларга ўргатиш .
2. Дарс ва унга қўйиладиган талабларни билиш.
3. Дарс турлари ва таркибий қисмларини аниқлаш .

Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Таълимни ноанъанавий ташкил етиш юзасидан илмий-методик тавсиялар яратиш.
2. Дарсни ташкил қилишда педагогик технологияларнинг ўрнини кўрсатиб бериш.
3. Замонавий педагогик технологиялар асосида дарсни ташкил қилишнинг тизимини ва лойиҳасини ишлаб чиқиш, афзалликларини аниқлаш.
4. Дарснинг замонавий шаклларини қўллашнинг илмий асосларини яратиш.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т., 1998. 27 б.
2. Махмутов М. Ҳозирги даврда дарс. М. 1986.12 б.
3. Мунавваров А.К. Педагогика . Т., "Ўқитувчи " 1996.44 б.
4. Турсунов И., Нишоналийев У. Педагогика курси. Т., 1997. 48 б.

Қўшимча адабиётлар

1. Илина Т.А. Педагогика, М., 1985.44 б.
2. Р.Мавлонова, О.Тўрайева. Педагогика. Т., 2002. 52 б.

9-МАВЗУ: ЎҚУВЧИЛАР БИЛИМИНИ ТЕКШИРИШ, НАЗОРАТ ҚИЛИШ ВА БАҲОЛАШ

Асосий саволлар:

1. Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг аҳамияти.
2. Мактабда баҳо меъёрлари ва рейтинг тизимининг моҳияти

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:

Билим, баҳо, баҳолаш, билимларни жорий текшириш, билимларни оралиқ текшириш, билимларни якуний баҳолаш, баҳолаш шакллари.

Мавзуга оид муаммолар:

Ўқувчилар билим, кўникма ва малакалари текширилиб, баҳоланиб борилади. Ўқувчи фанни, мавзуни, қандай ўзлаштирганини, ютуқ ва камчиликларини билиб боради. Баҳо (обйектив) ҳаққоний қўйилгандагина таълим-тарбиявий аҳамиятга ега бўлади.

Ўқитувчининг ҳар қандай қўйган баҳосини ҳаққоний деб ҳисоблайсизми? Агар ноҳақлик бўлса, у қандай кўринишларда зоҳир бўлади?

Анъанавий таълим тизимида ўқувчиларнинг билими 5 баллик баҳо меъорлари билан ўлчанган. Ҳозирги пайтда рейтинг баллари жорий етилди. Қайси бири ўқувчилар билимини аниқлик ва ҳаққонийлик асосида баҳолай олади? Икки хил баҳолашнинг ютуқ ва камчиликларини изоҳланг.

Ўқитувчи бир ўқувчининг баҳосини асоссиз тарзда юқори кўтарар, бошқа бир ўқувчининг баҳосини пасайтирар еди. Сиз бу адолацизликка қандай қарайсиз? Ўқитувчидан тўғри баҳо қўйишни талаб қилган бўлар едингизми? Агар талаб қилсангиз қандай шаклда бажарасиз.

1-асосий савол бўйича дарснинг мақсади: Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг аҳамиятини талабаларга тушунтиради. Уларда педагоглик касбига қизиқиш уйғотади.

Идентив ўқув мақсадлари:

Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг аҳамиятини тушунтиради.

Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг аҳамиятини асослаб беради.

1-саволнинг баёни:

Билимларни текшириш ва баҳолашнинг таълим бериш аҳамияти шундан иборатки, бунда ўқув материалининг ўзлаштирилганлиги ҳақида ўқитувчи ҳам, ўқувчи ҳам ижобий характеристикага ега бўлади. Ўқитувчига ўқувчи нимани билиш ва нимани тушунмаслиги, қайси материал яхши ўзлаштирилган-у, қайси бири йетарли даражада ўзлаштирилмаганлиги ёки умуман ўзлаштирилмаганлиги маълум бўлади. Бу

ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ташкил етиш ва уни бошқариш учун асос бўлиб ҳисобланади. Шунингдек, ўқувчига ўқув материалида у нимани яхши, нимани қониқарли ва нимани ёмон ўзлаштиргани тушунарли бўлади. Текшириш ўқувчининг ўрганилаётган материални тушуниш, есда сақлаб қолиш, англаб олиш даражасини аниқлайди. Ўқувчи ўз билимларининг ижобий характеристикасига, мактабда ва уйдаги ишининг услубини такомиллаштириш, билимлари, малака ва кўникмаларидаги ижобий томонларни ривожлантириш, камчиликларни тугатиш имкониятига ега бўлади.

Билимларни, малака ва кўникмаларни текшириш ва баҳолашнинг тарбиявий аҳамияти шундаки, бунда ўқувчиларда ўқишга, ўз ютуқлари ва муваффақиятсизликларига нисбатан муносабат шаклланади. Қийинчиликларни йенгиш истаги туғилади. Баҳо унда ҳамиша ўқувчи сифатида, шахс сифатида ўзига нисбатан муайян бир муносабатни ҳосил қилади. Ўқувчининг ўзига нисбатан бу муносабатини, туйғуларини ўқитувчи унинг фел-атворидаги иродалилик, ўзаро бир-бирига ёрдам бериш каби сифатларни шакллантириш борасида усталик билан ишлатади.

<u>Назорат саволлари:</u>

1. Ўқувчилар билимини текшириш ва баҳолашнинг таълим беришдаги аҳамияти нимадан иборат?
2. Билимларни текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг ўзлаштиришдаги аҳамиятини тушунтиринг.
3. Билимларни текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг аҳамиятини шарҳлаб беринг.
4. Ўқувчиларнинг билимларни текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг таълимий ва тарбиявий аҳамиятини асослаб беринг.

<u>2-савол бўйича дарснинг мақсади:</u> Билимларни текшириш турлари ва мактабда баҳо меъёрлари ҳақида талабаларга тушунча беради. Уларда ўқитувчилик касбига қизиқиш уйғотади.

<u>Идентив ўқув мақсадлари:</u>

- *Ўқувчилар билимини текширишнинг моҳиятини тушунтиради.*
- *Назорат турларини фарқлайди.*
- *Билимларни баҳолашнинг аҳамиятини кўрсатади.*
- *Мактабда баҳо меъёрларини шарҳлаб беради.*
- *Ўзлаштирмасликнинг сабабларини тушуниб йетади.*

<u>2-савол баёни:</u>

Билимларни текширишнинг қуйидаги турлари бор:

Ҳар дарсда текшириш. Ўқитувчи ҳар бир дарсда ўқувчиларнинг янги билимларни ўзлаштиришга тайёрлигини текширади, болаларнинг бутун дарс давомида ўқув материали мазмунини қандай ўзлаштираётганликларини назорат қилиб туради.

Тематик текшириш бутун темани ўзлаштирилишини назорат қилиб боришни таъминлайди. Ўқув дастурининг ўрганилган мавзуларидан бирининг мазмуни текширилади. Бу хилдаги текшириш материални тизимийлаштиришда жуда катта аҳамиятга егадир. Дарсда қисқа вақт мобайнида шунақа саволлар бериш ёки шунақа вазифаларни таклиф етиш керакки, ўқувчи ўзини уларда мавзунинг асосий мазмунини, асосий ғояларини кўриб тургандай ҳис қилиш керак.

Якунловчи текшириш ўқувчиларнинг ўқув йилининг маълум даврида - бир неча ҳафта, ўқув чораги, ярим йил, бир йил ичида, бир неча йил давомида ва тўққиз йиллик ёки ўрта маълумот бўйича олган билимлари текширилади. Якуний баҳо мактаб ўқувчисининг чорак ёки йил давомидаги ишининг натижасини акс еттиради.

Мактабда баҳо нормалари

Ҳозирги вақтда бизнинг мактабимизда беш баллик системаси қабул қилинган.

«5» (аъло) баҳо – дастур материалини чуқур ва тўла тушунган, ўрганаётган қоидаларни мустақил равишда тушунтириб бера олган, саволга мантиқий ва адабий тўғри формада, ишонарли ва равшан жавоб берган, хато қилмаган ўқувчига қўйилади.

«4» (яхши) баҳо - дастур материалини чуқур ва тўғри ўзлаштирган, аммо жавобида ноаниқликларга ҳамда жавобининг мазмунида ва тузилиши шаклида унга муҳим бўлмаган хатоларга йўл қўйган ўқувчиларга қўйилади.

"3" (ўрта) баҳо - ўқув материалини ўзлаштирган, лекин тушунтирганда хатога йўл қўйган ўқувчига қўйилади.

"2" (қониқарсиз) баҳо - билимни, ўқув материалини ўзлаштирмаган ўқувчиларга қўйилади.

«1» (жуда ёмон) баҳо - қачонки, ўқувчи дастурдаги материални билмаган ва тушунмаган, мазмунда қўпол хатоларга йўл қўйган ҳолларда қўйилади.

<u>Ўзлаштирмасликнинг бир қанча сабаблари мавжуд:</u>

1. *Болада иш қобилиятининг, интилишнинг ва диққат еътиборнинг йетишмаслиги.*
2. *Билимларни пухта ўрганмай ўтказиб юборганлиги.*
3. *Материалдаги муҳим белгиларни ажрата олмаслик, асосий ва иккинчи даражали нарсанинг фарқига бормаслик.*
4. *Мазкур ўқув фанига қизиқиш йўқлиги.*
5. *Ўқувчининг оилада ёки ўз тенгқурлари орасида ноқулай аҳволда қолиши.*

Билимларни назорат қилиш, текшириш ва баҳолашнинг янги моҳияти.

Давлатимиз мустақилликка еришгандан сўнг таълим соҳасида бирмунча ўзгаришлар рўй берди. Таълим соҳасига ўқувчилар билимларини тест- рейтинг синови орқали баҳолаш усули кириб келди. Ўқувчиларнинг олган билимларини тест орқали билиш, билим даражасини текшириш яхши самара берди. Йил мобайнида бу самара тажриба мактабларига жорий қилинмоқда. Тест рейтинг назорати орқали ўқувчиларни баҳолашда ўқувчининг ҳар томонлама ривожланишига еътибор берилади. Ўқувчи, ўқитувчи фаолиятини жипслаштиради. Ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини яхшилайди. Кундалик назоратдан кейин ўқувчи фанларни ўзлаштиришга қизиқиш уйғонади. Ўқитувчи учун якуний баҳолаш, баҳо бериш кундалик назоратларини якунидан келиб чиққан ҳолда бўлади. Бунда ўқувчи аниқ баҳога ега бўлади.

<u>Назорат саволлари:</u>

1. Билимларни жорий текширишнинг моҳиятини ёритиб беринг.
2. Билимларни якуний текшириш ва баҳолашнинг аҳамиятини баён етинг.
3. Ўқувчиларнинг ўзлаштиришини баҳолаш мезонини ёзма равишда изоҳлаб беринг.

Мустақил иш топшириқлари:

Билимларни жорий, тематик ва якуний текширишнинг кенг тарқалган шаклиларини (якка тартибда ва ёппасига сўраш) шарҳлаб беринг.
Билимларни текшириш турларининг моҳиятини асослаб беринг.
Билимларни текширишнинг талабларини ёзма равишда изоҳлаб беринг.
Ўқувчиларнинг билимларини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг таълимий ва тарбиявий аҳамиятини тушунтиринг.

Мавзу бўйича илмий хулосалар:

7. Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг аҳамияти дастур асосида ҳосил қилинади.
8. Мактабда баҳо меъёрлари ва рейтинг тизимининг моҳиятини изоҳлаш.

Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:

Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолаш юзасидан илмий тавсиялар ишлаб чиқиш.
Билимларни баҳолашнинг янги, кулай меъёрларини жорий қилиш.
Ўқувчилар ўзлаштириш мезонларини аниқлаш бўйича методик кўрсатмалар яратиш.
Баҳолашнинг янги, замонавий усулларини кашф етиш.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т., 1998.18 б.
2. Махмутов М. Ҳозирги даврда дарс. М. 1986. 24 б.
3. Мунавваров А.К. Педагогика . Т., "Ўқитувчи " 1996.,58 б.
4. Турсунов И. Нишоналийев У. Педагогика курси. Т., 1997. 44 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Илина Т.А. Педагогика, М., 1985.65 б.
2. Р.Мавлонова, О.Тўрайева. Педагогика. Т., 2002.42 б.

10-МАВЗУ: МАКТАБНИ БОШҚАРИШ ВА УНГА РАҲБАРЛИК ҚИЛИШ.

Асосий саволлар:

1. Бошқариш ҳақида тушунча
2. Таълим тизимини бошқаришда ваколатли давлат органларининг ҳуқуқлари
3. Мактабни бошқариш тизими

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:

Бошқариш, раҳбарлик қилиш, ваколатли ташкилотлар, бошқариш омиллари, ички бошқариш, назорат қилиш, маслаҳатли бошқариш.

Мавзуга оид муаммолар:

Бошқарув ҳар қандай жамиятга хос бўлган, ҳаёт ва турмуш заруратидан келиб чиқадиган фаолиятдир. Бошқарув жараёнида бир неча услублар, омилларга таяниб иш кўрилади. Бошқарув услубларини, омилларини ўрганиб чиқинг. Ҳар бир услубни таҳлил қилинг. Сизнингча жамоани қайси услубда бошқариш маъқулроқ?

Бошқарув омилларини ўрганиб чиқинг. Ҳар бир омилни аҳамиятига қараб жойлаштиринг. Улар ўртасидаги боғлиқликни таҳлил қилинг. Жамоани демократик усулда бошқаришда бошқарув омилларининг ўрни нимада? Жавобингизни асосланг.

Бошқарувнинг самарали бўлиши бир неча қоидаларга боғлиқ. Бу қоидалар нималардан иборат бўлиши мумкин? Уларнинг аҳамиятини таҳлил қилинг.

1-асосий савол бўйича дарснинг мақсади: халқ таълими тизимини бошқариш ҳақида талабаларга тушунча беради. Ўзбекистонда халқ таълимининг ривожланиш хусусиятларини тушунтиради. Бошқаришга қизиқиш ҳосил қилдиради.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Халқ таълими тизимини бошқаришнинг моҳиятини тушунтиради.
2. «Таълим тўғрисида»ги қонунда халқ таълимини бошқариш ҳақидаги моддаларни изоҳлаб беради.
3. Таълим тизимини бошқаришнинг ваколатли ташкилотлари вазифаларини таҳлил қилади.

1- савол баёни:

Бошқарув ҳар қандай жамиятга хос бўлган, ҳаёт ва турмуш заруратидан келиб чиқадиган фаолиятдир. Бозор иқтисоди шароитида бу фаолият моҳияти янада такомиллаша боради. Бундан кўзланган асосий мақсад меҳнат аҳолининг моддий ва маънавий еҳтиёжларини қондириш учун ишлаб чиқаришни ва шу аснода барча ижтимоий муносабатларни тараққий еттиришдан иборат.

Бошқарув халқ манфаати кўзланган ҳолда демократик услуб негизида амалга оширилади. Ўз-ўзидан равшанки, бундай бошқарув жараёнида инсон омилига, хусусан, миллат манфаати ва миллий қадриятларни такомиллаштиришга алоҳида еътибор қаратади. Зотан, жамиятимиз ривожи учун бошқарув ҳал қилувчи кучга ега бўлмоғи лозим.

Таълим-тарбия жараёнини ташкил қилиш, таълим тизимини бошқариш Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонунида кўрсатиб берилган. Улар қуйидагилардир:

25–модда: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар махкамасининг таълим соҳасидаги ваколатларига қуйидагилар киради:

-таълим соҳасидаги давлат сиёсатини амалга ошириш:

-таълим муассасаларини аккредитациядан, педагог, илмий кадрларни аттестациядан ўтказиш тартибини белгилаш:

-бошқа давлатларнинг таълим муассасаларига Ўзбекистон Республикасининг ҳудудида таълим фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи рухсатномалар бериш

-қонун ҳужжатларига мувофиқ хорижий давлатларнинг таълим тўғрисидаги ҳужжатларини тан олиш ва бу ҳужжатларнинг еквивалент еканлигини қайд етиш тартибини белгилаш;

-давлат таълим стандартларини тасдиқлаш;

-давлат томонидан тасдиқланган намунадаги маълумот тўғрисидаги ҳужжатларни тасдиқлаш ва уларни бериш тартибини белгилаш;

-давлат грантлари миқдорини ва таълим муассасаларига қабул қилиш тартибини белгилаш:

-давлат олий таълим ректорларини тайинлаш:

-таълим олувчиларни аккредитация қилинган бир таълим муассасадан бошқасига ўтказиш тартибини белгилаш:

26-модда: Таълим бошқариш бўйича ваколатли давлат органларнинг ҳуқуқий доираси.

Таълимни бошқариш бўйича ваколатли давлат органларининг ҳуқуқий доирасига қуйидагилар киради:

-таълим соҳасида ягона сиёсатни рўёбга чиқариш;

-таълим муассасалари фаолиятини мувофиқлаштириш ва услубий масалаларда раҳбарлик қилиш;

-давлат таълим стандартлари, мутахассисларнинг билим савияси ва касб тайёргарлигига бўлган талаблар бажарилишини таъминлаш:

-давлат таълим муассасаларини молиялаш - Республика ва маҳаллий бюджетлар маблағлари, шунингдек, бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан амалга оширилади:

32-модда: Таълимни ривожлантириш фондлари.

Таълимни ривожлантириш фондлари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда юридик ва жисмоний шахсларнинг, шу жумладан чет ел юридик шахслар ва жисмоний шахсларнинг ихтиёрий бадаллари ҳисобидан ташкил етилиши мумкин. Халқ таълими вазирлиги Ўзбекистон Республикаси маорифига бевосита раҳбарлик қилади. У барча типдаги мактаблар, боғчаларга раҳбарлик қилади. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги барча университетларга, касб-ҳунар коллежларига, лицейларга, билим юртларига раҳбарлик қилади.

Назорат саволлари:

1. Бошқариш ва унинг жамият тараққиётидаги аҳамиятини тушунтириб беринг.
2. Таълимни бошқариш бўйича ваколатли давлат органларининг ҳуқуқий доирасига нималар киради?
3. Ўзбекистон Республикасида таълим соҳасини бошқарувчи ваколатли ташкилотларнинг вазифаларини ёзма ифодалаб беринг.

2-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга халқ таълимини бошқаришдаги муҳим омиллар ва мактабни ички бошқариш ҳақида тушунча бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Халқ таълимини бошқаришдаги муҳим омиллар ва мактабни ички бошқаришнинг моҳиятини тушунтириб беради.
2. Халқ таълимини бошқаришдаги муҳим омилларни изоҳлайди.
3. Бошқарувдаги қоидаларни таққослайди.
4. Бошқаришдаги муҳим омиллар ва мактабни ички бошқаришнинг моҳиятини шарҳлаб беради.

2-саволнинг баёни:

Ишлаб чиқаришни бошқариш омиллари деганда бошқарув меҳнатининг махсус турларини,бошқарилувчи объектларга таъсир кўрсатишнинг у ёки бу йўналишларини тушунмоқ керак. *Режалаштириш, ташкил қилиш, созлаш, назорат қилиш, ҳисоб-китоб қилиш омиллари бошқарув омиллари ҳисоблан*ади. *Режалаштириш*-бошқарилувчи объектларни ривожлантириш ва моделлаштиришни таҳлил қилишни ҳам ўз ичига олади. *Ташкил қилиш* еса ишлаб чиқариш объектининг тузилишини ва бошқарув тузилишини танлаш ҳамда шакллантиришдир. *Созлаш*-тиришнинг турли елементлари ўртасидаги нисбатни тутиб туришга, бошқарилувчи обйект ишлаётганда режа-топшириқлардан четга чиқиб кетишга йўл қўймасликка қаратилгандир. Бундан ташқари, ҳар бир ходимнинг фаолиятини созлаб боришни ҳам англатади. *Назорат қилиш*-ишлаб чиқаришнинг амалдаги жараёнини режага қанчалик мувофиқлигини кузатиб ва текшириб туришда, шунингдек, ҳар бир ходим фаолиятини текширишдан иборатдир.

Бошқаришда ижрони текшириш қоидаси. Бу бошқаришнинг муҳим шартларидан биридир. Бошқариш ташкилотчилик жуда катта аҳамият касб етади. Ташкилотчилик ижро билан диолектик бирликни ташкил етади. Ижрони текшириш юқори ташкилотлар томонидан берилган директив топшириқ ва ҳужжатларнинг қатъий ва сўзсиз бажарилишини таъминлайди. Бу еса ўз навбатида, у ёки бу қарорга зарур тузатишлар киритиш, бундан кейинги вазифаларни аниқлаш, мақсадга еришишнинг шакл, метод ва янги усулларини белгилаш имконини беради.

Бошқаришнинг режалилик қоидаси- бошқариш туридаги қоидаларнинг енг муҳими ҳисобланади. Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, мактаб бошқарувида муайян тури бўлиши керак. Бунинг маъноси аввало шундан иборатки, бу иш тасодифий бир – бирига алоқаси бўлмаган тадбирлар йиғиндисидан иборат емас.

Мактабда бошқарув меҳнати билан шуғулланувчи кишилар (Мактаб директори унинг ўринбосарлари, тарбиявий ишлар ташкилотчиси, услубий бирлашма раҳбарлари, касаба уюшмаси ташкилотининг раиси) бошқарувчилик жамосини ташкил етади.

Мактабда бошқариш тизими асосан иккига бўлинади:

Мактаб раҳбарлари ва ўқитувчилар, тарбиячилар ёшлар ташкилотчиси, синф раҳбарлари, услуб бирлашмаларининг аъзолари, техник ходимлар.

Мактабга ўқитувчи, тарбиячи ва техник ходимларни тўғри танлаш ва уларни жой-жойига қўйиш мактаб ички бошқарувидаги муҳим масалалардан биридир. Мактаб ходимларини танлаш бобида қуйидаги қоидаларга риоя қилиш бу борада муҳим аҳамият касб етади. **Мактаб ходимларини танлашда уларнинг сиёсий билимини, ҳалоллигини, ишини билишини ҳисобга олиш зарур.** Бу ўринда ишнинг кўзини билиш, ишчанлик, уюшқоқликни таъминлаш бошқарув аппарати ишидаги асосий вазифа еканлигини англаш лозим.

Демократиялаш қоидаси. Халқ таълими тириши ва мактабни бошқаришнинг енг муҳим қоидаси- демократиялаштириш. Ҳозирги мустақиллик даврида жамиятни янада демократлаштириш муҳим ва долзарб муаммолардан биридир.

Бошқаришнинг илмийлиги ҳозирги бозор иқтисоди шароитида ижтимоий тараққиёт қонунларини табора тўлароқ билиб бориш билан белгиланади.

Бошқаришнинг жамоатчилик қоидаси ва масъулиятлар тўғри бошқариш ва раҳбарлик қилишнинг олий босқичидир. Бу қоида бошқариш тизимида салмоқли ўринни егаллаши билан бирга омманинг ижодий фаолиятини ривожлантиришга ёрдам беради.

<u>Назорат саволлари:</u>

Бошқарув омилларини санаб чиқинг.
Ўзингиз билган мактаб директорининг бошқарувчилик фаолиятини кузатинг.
Фаолиятида қандай бошқарув услубларини қўллашини, бошқарув омилларига асосланишини таҳлил қилинг.
Бошқарув қоидаларининг аҳамиятини таҳлил қилинг.

Мустақил иш топшириқлари:

Гуруҳ раҳбарингизнинг фаолиятини кузатинг. Қандай услубда жамоани бошқаришини таҳлил қилинг.
Ўзингиз ўқиган мактаб фаолиятини кузатинг. Мактабни ички бошқариш тиришини таҳлил қилинг.
Ишлаб чиқаришда бошқарув омилларининг аҳамиятини изоҳланг.

Мавзу бўйича илмий хулосалар:

1. Бошқариш ҳақида тушунча ўргатиш.
2. Таълим ишини бошқаришда ваколатли давлат органларининг ҳуқуқлари таълим тўғрисидаги қонунга асосланади

Мавзу бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар:
1. Бошқарувнинг самарали йўлларини кўрсатиб берадиган тизим яратиш.
2. Бошқарув омилларидан фойдаланиш, қоидаларни қўллашнинг тизимиини яратиш.
3. Мактаб директорлари учун мактабни ички бошқариш юзасидан методик тавсиялар ишлаб чиқиш. Мактабда ўз-ўзини бошқаришнинг назарий асосларини яратиш.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т., 1998. 24 б.
2. Мунавваров А.К. Педагогика. Т., "Ўқитувчи " 1996.46 б.
3. Турсунов И. Нишоналийев У. Педагогика курси. Т., 1996. 24 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Илина Т.А. Педагогика, М., 1985.34б.
2. Р.Мавлонова, О.Тўрайева. Педагогика. Т., 2002. 68 б.

АМАЛИЙ МАШғУЛОТЛАР

1- АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ ПРЕДМЕТИ ВА АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАРИ.

Дарс мақсади: Педагогика фани, педагогика фанининг асосий тушунчалари, педагогиканинг методологик асоси, педагогика фанлар тизимии ва бошқа фанлар билан алоқаси ҳақида тушунча бериш, талабалардаги ўқитувчилик касбига бўлган иштиёқини ошириш, ҳар бир талабада комил инсон бўлиш учун йетарли имкон борлигига ишончни таркиб топтириш. Илмий-тадқиқот методларининг турларини шарҳлаб беради. Илмий-тадқиқотлар олиб боришга қизиқишни оширади

Идентив ўқув мақсадлари:
1. Педагогика фанининг моҳиятини тушунтиради.
2. Педагогиканинг мақсадини изоҳлайди.
3. Педагогиканинг вазифаларини умумлаштиради.
4. Ўқитувчилик касби ҳақида хулоса чиқаради.

5. Илмий-тадқиқот методларини таърифлайди.

Керакли жиҳозлар: дарслик, тест ишланмалари, халқ оғзаки ижоди намуналари, педагогик тушунчалар изоҳланган жадвал, махсус педагогика намуналари, кўргазмали қуроллар.

Ишни бажариш тартиби:

1. Миллий ва умуминсоний тарбиянинг боғлиқлиги ва ўзига хос жиҳатларини тизимга солиш;
2. Педагогиканинг ҳозирги шароитдаги ҳолатини тавсифлаш;
3. Педагогика фани ҳақида мавжуд бўлган тушунчаларни ёзма баён етиш;
4. Педагогика фани тараққиётида бошқа фанлар тараққиётининг ўрни ва таъсирини изоҳлаб бериш;
5. Ғарб ва Шарқ педагогикасини таққослаб, улар ўртасидаги фарқ ва ўхшашликларни изоҳлаш;
6. Ҳар бир методнинг ўзига хос хусусиятини таҳлил қилиш.
7. Турли методларни алоҳида ва бирга қўллаган ҳолда тажрибалар ўтказиш.
8. Машғулотга якун ясаш.
9.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997 й.,12 б.
2. Мунавваров А.К. – Педагогика, Т., “Ўқитувчи” 1996 й.,45 б.
3. Мавлонова Р.А., Тўрайева О.Т., Ҳоликбердийев К.М. Педагогика, Т., Ўқитувчи, 1999 й., 35 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Баркамол авлод орзуси. Т., 1999., 11 б.
2. Обшийе основў педагогики. М., 2002. 67 б.

2-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ЎЗБЕКИСТОНДА ТАъЛИМ Турининг ТАРАҚҚИЙОТИ.

Дарс мақсади: «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрдаш Миллий дастури ҳақида тушунча бериш, «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрдаш Миллий дастурини таҳлил қилишга ўргатиш ва бу қонунларнинг моҳиятини ёритиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг мазмунини ёритиб беради.
2. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг моҳиятини изоҳлайди.
3. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини таҳлил қилади.
4. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини таққослайди ва таҳлил қилади.

Керакли жиҳозлар: «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури, таълим ва тарбияга оид барча ҳужжатлар, қонунлар ва ҳ.з.

Ишни бажариш тартиби:

1. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини ўрганиш;
2. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини таҳлил қилиш;

3. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг мазмунини ёритиб бериш;
4. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини ҳаётга татбиқ етилишини исботлаш;
5. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини бошқа қонун, ҳужжатлар билан таққослаш;
6. Машғулотга якун ясаш.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод орзуси, Т., 1999. 16 б.
2. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори , Т., 1998. 28 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси , Т., 1992.
2. Ғайбуллайев ва бошқалар, Ижтимоийислоҳотлар ва таълим тарбия, Т., 1995. 50 б.

3-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ТАРБИЙА ЖАРАЙОНИ, ҚОНУНИЙАТЛАРИ ВА МЕТОДЛАРИ.

Дарс мақсади: Талабаларга тарбия қонуниятлари ва принсиплари ҳақида тушунча бериш, тарбия принсиплари ва қонуниятларини таҳлил қилишга ўргатиш, талабаларда касбига бўлган қизиқишини ошириш. Тарбия методларининг моҳиятини тушунтириш. Методларнинг назарий асосларини амалиётга боғланган ҳолда талабалар онгига йетказиш. Ўқитувчилик касбига бўлган қизиқишни кучайтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1) Тарбия қонуниятларини ўрганади.
2) Тарбия қонуниятларини таҳлил қилади.
3) Тарбия принсипларини ўрганиб, солиштиради.
4) Тарбия принсиплари ўртасидаги боғлиқликни, фарқни ва ўхшашликни аниқлайди.
5) Тарбия методларининг ўзига хос хусусиятларини сўзлаб беради.
6) Тарбия методларининг бошқа методлардан фарқини ажратиб кўрсатади.
7) Тарбия методларининг аҳамиятини таҳлил қилади.

Керакли жиҳозлар: дарслик, тест ишланмалари, халқ оғзаки ижоди намуналари, *кўргазмали қуроллар*, тарбия методларининг таснифи келтирилган плакатлар, тарқатма материаллар, ўқув қўлланмалари**.** *ва ҳ.к.*

Ишни бажариш тартиби:

- Тарбия қонуниятларини ўрганиб, таҳлил қилиш;
- Тарбия қонуниятларини бошқа қонуниятлар билан солиштириш;
- Тарбия принсипларини ўрганиш;
- Тарбия принсипларининг ўзаро боғлиқлигини аниқлаш;
- Тарбия принсипини ҳаётга татбиқ етилишини таҳлил қилиш;
- Тарбия методи тушунчасини ўрганиш;
- Тарбия методларининг моҳиятини аниқлаш;
- Тарбия методларини илмий асослаган олимларнинг илмий ишларини ўрганиш;
- Ҳар бир тарбия методининг таърифини ўрганиш;
- Ҳар бир тарбия методини бошқа методлар билан таққослаш;
- Тарбия методларини ўқувчи шахсини шакллантиришдаги ўрнини аниқлаш;
- Машғулотга якун ясаш;

Асосий адабиётлар:

1. Абу Райхон Беруний. Руҳият ва таълим - тарбия ҳақида Т.1992.,34 б.
2. Мунавваров А.К. Педагогика, 1996 й, 45 б.
3. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997 й., 28 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Каримов И.А. Буюк келажак сари Т.1998.,22 б.
2. 2. И.А.Каримов. Туркистон газетаси мухбирининг саволларига жавоблари 1999 йил. 3 феврал.
3. Баркамол авлод орзуси. Т. 1999 27 б.

4-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ ТАРБИЙАНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ.

Дарс мақсади: Талабаларга тарбияни асосий йўналишлари моҳиятини очиб бериш. Талабаларда ахлоқ нормаларига амал қилиш малакаларини оширади

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Ахлоқий тарбиянинг моҳиятини тушунтириб беради.
2. Ахлоқий тарбиянинг мазмунини шарҳлаб беради.
3. Иқтисодий ва екологик тарбиянинг моҳиятини тушунтиради.
4. Нафосат тарбияси ҳақида тушунча беради.
5. Жисмоний тарбиянинг шахс камолотидаги аҳамиятини аниқлайди.

Керакли жиҳозлар: ахлоқий тарбияга оид кўргазмали жиҳозлар. Иқтисодий ва екологик тарбияга оид ўқув материаллари, кўргазмали воситалар. Адабиёт намоёндаларининг асарларидан намуналар. Жисмоний тарбия ва спорт ҳақидаги давлат ҳужжатларидан намуналар.

Ишни бажариш тартиби:

- Ахлоқий тарбиянинг моҳиятини тушуниш;
- Мактабда ахлоқий тарбия бериш тизимини аниқлаш;
- Мактабда ўқувчиларни ахлоқий фазилатларга йўналтириш методикасини ўрганиш;
- Ахлоқий фазилатларга йўналтиришда ота-оналар қўмитасининг ролини аниқлаш;
- Иқтисодий ва екологик тарбиянинг аҳамиятини аниқлаш;
- Иқтисодий ва екологик муаммоларни ўрганиб чиқиш;
- Мактабда иқтисодий ва екологик тарбия бериш тизимини аниқлаш;
- Оилада иқтисодий тарбия бериш йўлларини аниқлаш;
- Миллий педагогиканинг ютуқларига таяниб, иқтисодий тарбия бериш йўналишларини ўрганиш;
- Мактабдан ташқари ишларда иқтисодий ва екологик тарбияни амалга ошириш методикасини ўрганиб чиқиш.
- Мактабда ўқувчиларга нафосат тарбияси беришнинг тизми аниқлаб олинади.
- Нафосат тарбияси беришга мўлжалланган махсус фанларни ўқитишнинг хусусиятларини қайд етадилар.
- Нафосат ва нафосат тарбияси тушунчаларининг мазмунини фарқлайди.
- Нафосат тарбиясини беришда табиат манзараларининг аҳамиятини таҳлил етиш.
- Ватанимизнинг гўзал табиат манзаралари таъсири остида нафосат ҳис-туйғуларини шакллантириш моҳиятини ўрганади.
- Тасвирий санъат музейлари ва кўргазма залларини кузатиб, естетик туйғуларини такомиллаштириб боради.
- Жисмоний тарбиянинг инсон камолотига таъсирини аниқлаш.

- Жисмоний тарбиянинг аҳамияти ҳақида қайси алломалар ибратли фикр айтиб берганлари таҳлил етилади.
- Машғулот якуни.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997 й. 23 б.
2. Мунавваров А.К. – Педагогика, Т., “Ўқитувчи” 1996 й.49 б.
3. Мавлонова Р.А., Тўрайева О.Т., Ҳоликбердийев К.М. Педагогика, Т., Ўқитувчи, 1999 й.55 б

Қўшимча адабиётлар

1. Каримов И.А. Баркамол авлод Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т. 1998. 26 б.
2. Каримов И.А. Баркамол авлод орзуси. Т. "Шарқ" 1999.
3. Авлоний А. Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ Т., 1994., 27 б.
4. Кодирий А. Ўтган кунлар Т., 1992.
5. Юсупов Е. Маънавият асослари. Т. 1998.18 б.

5- АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРИ: БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИНИНГ КАСБ ТАРБИЙАСИДА ТАРБИЙАСҲИ ВА СИНФ РАҲБАРИНИНГ ЎҚУВЧИЛАР ЖАМОАСИ БИЛАН ИСҲЛАСҲ УСУЛЛАРИ.

Дарснинг мақсади: Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйиш, синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладиган талаблари ҳақида тушунтиради.Тарбиявий ишларни тўғри режалаштириш ва ўтказиш тартибини ўрганиш орқали талабаларда раҳбарлик ва тарбиячилликка қизиқиш уйғотади. Ўқувчилар жамоасини шакллантиришнинг методикасини талабаларга тушунтириш. Жамоа олдига ва айрим ўқувчиларга талаблар қўйишнинг усуллари, истиқбол режалар қабул қилиш ва бажариш йўллари, анъаналарга тайёргарлик кўриш ва нишонлаш методикаси ҳақида маълумот берилади.

Идентив ўқув мақсади:

1. Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйиш, режалаштириш ва ўтказиш тартибини ўрганади.
2. Синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладиган талабларни шарҳлаб беради.
3. Синф раҳбарининг тарбиячилик фаолиятини таҳлил қилади.
4. Ўқувчилар жамоасининг тарбия жараёнидаги аҳамияти таҳлил етилади.
5. Ўқувчилар жамоасининг ривожланиш босқичлари орасидаги фарқ аниқланади.

Ишни бажариш тартиби:

- Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйишга аниқлик киритади.
- Мактабда тарбиявий ишларни режалаштириш ва ўтказиш тартибини таҳлил қилади.
- Синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладиган талабларни ўрганади.
- Синф раҳбари ва тарбиячи фаолиятининг моҳияти очиб берилади.
- Талабаларнинг ўз жамоаларида тутган ўрнини англашга йўналтириш.
- Формал ва нoформал жамоанинг бир-бирдан фарқларини қиёслаб чиқиш.
- Ҳар бир босқичнинг ўзига хос хусусияларни ажратиб кўрсатиш.
- Жамоанинг шахсга таъсири қайси босқичларда юқори бўлишини изоҳлаш.

- Ўқувчилар жамоасини шакллантиришнинг турли йўллари фарқини англаш
- Машғулотни якунлаш.

Асосий адабиётлар:

1. И.А.Каримов Баркамол авлод –Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. 1997 й.,33 б.
2. Педагогика А.К.Мунаввperованинг таҳрири остида.Т 1996й ,28 б.
3. А.С. Макаренко Бола тарбияси ҳақида суҳбатлар Т 1978й, 76 б.

Қўшимча адабиётлар:

Педагогика. Т.А.Илина таҳрири остида. М., 1984. 49 б.

6- АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ДИДАКТИКА ҲАҚИДА ТУШУНЧА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИНГ МОҲИЯТИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.

Дарс мақсади: Дидактика ҳақида тушунча. Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойиллари ҳақида тушунча бериш, талабалардаги ўқитувчилик касбига бўлган иштиёқини ошириш, ҳар бир талабада комил инсон бўлиш учун йетарли имкон борлигига ишончни таркиб топтириш. Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойилларини шарҳлаб беради.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Дидактиканинг моҳиятини тушунтиради.
2. Дидактиканинг мақсадини изоҳлайди.
3. Таълимнинг мақсадини изоҳлайди.
4. Дидактиканинг вазифаларини умумлаштиради.
5. Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойилларини шарҳлайди.

Керакли жиҳозлар: Дидактика, дарслик, тест ишланмалари, таълим жараёни тушунчалар Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойиллари.

Ишни бажариш тартиби:

1. Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойиллари тизимига солиш;
2. Дидактиканинг ҳозирги шароитдаги ҳолатини тавсифлаш;
3. Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойилларини ёзма баён етиш;
4. Дидактиканинг бошқа фанлар ўрни ва таъсирини изоҳлаб бериш;
5. Таълим жараёнининг моҳияти ва уни такомиллаштириш тамойилларини ўзига хос хусусиятини таҳлил қилиш.
6. Машғулотга якун ясаш.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997 й. 26 б.
2. Мунавваров А.К. – Педагогика, Т., “Ўқитувчи” 1996 й.47 б.
3. Мавлонова Р.А., Тўрайева О.Т., Ҳоликбердийев К.М. Педагогика, Т., Ўқитувчи, 1999 й. 66 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Баркамол авлод орзуси. Т., 1999.10 б.

2. Обшие основӯ педагогики. М., 2002. 70 б.

7- АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: МАКТАБДА ТАъЛИМНИНГ МАЗМУНИ ВА МЕТОДЛАРИ.

Дарс мақсади: Мактабда таълимнинг мазмуни ва методларининг моҳиятини тушунтириш Ўқув режа, ишчи дастур, дарслик, ўқув қўлланма. Методларнинг назарий асосларини амалиётга боғлаган ҳолда талабалар онгига йетказиш. Ўқитувчилик касбига бўлган қизиқишни кучайтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Мактабда таълим мазмуни ҳақида тушунча бериш.
2. Ўқув режа ва ишчи дастурларга қўйиладиган талаблар.
3. Дарслик ва ўқув режани таҳлил қилиш.
4. Таълим методларининг ўзига хос хусусиятларини сўзлаб беради.
5. Таълим методларининг бошқа методлардан фарқини ажратиб кўрсатади.
6. Таълим методларининг аҳамиятини таҳлил қилади.

Керакли жиҳозлар: ўқув режа, дастур, дарслик, таълим методларининг таснифи келтирилган плакатлар, тарқатма материаллар, ўқув қўлланмалари.

Ишни бажариш тартиби:

- Ўқув режа тушунчасини ўрганиш;
- Дастурнинг моҳиятини аниқлаш;
- Дарсликни илмий асослаган олимларнинг илмий ишларини ўрганиш;
- Таълим методи тушунчасини ўрганиш;
- Таълим методларининг моҳиятини аниқлаш;
- Таълим методларини илмий асослаган олимларнинг илмий ишларини ўрганиш;
- Ҳар бир таълим методининг таърифини ўрганиш;
- Ҳар бир таълим методини бошқа методлар билан таққослаш;
- Таълим методларини ўқувчи шахсини шакллантиришдаги ўрнини аниқлаш;

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997 й. 34 б.
2. Мунавваров А.К. – Педагогика, Т., “Ўқитувчи” 1996 й.78 б.
3. Мавлонова Р.А., Тўрайева О.Т., Ҳоликбердийев К.М. Педагогика, Т., Ўқитувчи, 1999 й. 78-80 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Баркамол авлод орзуси. Т., 1999.15 б.
2. А.Авлоний.Туркий гулистон ёҳуд аҳлоқ. Т.1992й.62б.

8- АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРИ:ТАъЛИМНИ ТАШКИЛ ЕТИШ ШАКЛЛАРИ.

Дарс мақсади:Таълимни ташкил етиш шакллари ҳақида маълумот бериш. Таълимни ташкил етишда синф-дарс турининг аҳамиятини ёритиб бериш. Дарсга қўйиладиган талабларни тушунтиради. Дарсни ташкил ета олиш кўникмасини ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Таълимни ташкил етиш шакллари ҳақида тушунчага ега бўлади.
2. Синф-дарс турининг моҳиятини таҳлил қилади.
3. Дарсга қўйиладиган талабларни аниқлайди
4. Дарс турларини фарқлайди.

Керакли жиҳозлар: дарсликлар, таълимни ташкил етишнинг моҳиятини ифодаловчи асарлар, моҳир педагогларнинг дарслари туширилган видеолавҳалар, кўргазмали қуроллар. Ҳар хил дарс турларининг ишланмалари. Дарс лойиҳалари, 1 соатлик дарснинг режа-матни

Ишни бажариш тартиби:

- Таълимни ташкил етиш юзасидан адабиётлар билан танишиш;
- Синф-дарс турининг моҳиятини ўрганиб чиқиш;
- Дарсга қўйиладиган талабларни аниқлаш;
- Дарс турларини ўрганиш;
- Дарснинг таркибий қисмларини ажратиш;
- Моҳир педагогларнинг дарсларини таҳлил қилиш;
- ЗПТ асосида бир соатлик дарсга режа-матн тайёрлаш;
- Бир соатлик дарсни ташкил қилиш;
- Дарсда йўл қўйилган хато-камчиликларини таҳлил қилиш;
- Машғулотни якунлаш;

Фойдаланилган адабиётлар:

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т., 1998. 25 б.
2. Махмутов М. Ҳозирги даврда дарс. М. 1986.12 б.
3. Мунавваров А.К. Педагогика . Т., "Ўқитувчи " 1996.45 б.
4. Турсунов И., Нишоналийев У. Педагогика курси. Т., 1996. 50 б.

Қўшимча адабиётлар

1. Илина Т.А. Педагогика, М., 1985.45 б.
2. Р.Мавлонова, О.Тўрайева. Педагогика. Т., 2002. 60 б.

9-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: ЎҚВЧИЛАРНИНГ БИЛИМИНИ ТЕКШИРИШ, НАЗОРАТ ҚИЛИШ ВА БАҲОЛАШ.

Дарснинг мақсади: Ўқувчилар билимини текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг аҳамиятини тушунтиради. Билимларни текшириш турлари ҳақида тушунча беради. Баҳо мезонларини тушунтиради. Ўзлаштирмасликнинг сабабларини кўрсатиб беради. Обиектив баҳолаш кўникмасини шакллантиради.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Билимларни текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг моҳиятини тушунади.
2. Билимларни текшириш турларини фарқлайди.
3. Баҳо меъёрларини ўрганади.
4. Баҳолашнинг янги моҳиятини таҳлил қилади.

Керакли жиҳозлар: Дарслик, ўқув қўлланмалар, рейтинг тизими бўйича амалий ишланмалар, тарқатма материаллар, кўргазмали қуроллар.

Ишни бажариш тартиби:

- Билимларни текшириш, назорат қилиш ва баҳолаш бўйича маълумотлар билан танишиш.
- Назорат турларини таҳлил қилиш.

- Билимларни текшириш турларини ўрганиш.
- Баҳо нормалари билан танишиб чиқиш.
- Ўзлаштирмасликнинг сабабларини аниқлаш.
- Рейтинг турининг моҳиятини таҳлил қилиш.
- Бирор курсдошининг маълум мавзуга берган жавобини баҳолаш.
- Машғулотни якунлаш.

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т., 1998.20 б.
2. Махмутов М. Ҳозирги даврда дарс. М. 1986. 23 б.
3. Мунавваров А.К. Педагогика . Т., "Ўқитувчи " 1996.,56 б.
4. Турсунов И. Нишоналийев У. Педагогика курси. Т., 1996. 40 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Илина Т.А. Педагогика, М., 1985.67 б.
2. Р.Мавлонова, О.Тўрайева. Педагогика. Т., 2002.45 б.

10-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ: МАКТАБНИ БОШҚАРИШ ВА УНГА РАҲБАРЛИК ҚИЛИШ.

Дарснинг мақсади: Мактабни бошқариш ҳақида маълумот бериш. Бошқарув омилларининг аҳамиятини кўрсатиш. Бошқарувчилик қобилиятини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Жамоа фаолиятида бошқарувнинг аҳамиятини ёритиб беради.
2. Бошқарув омилларини таснифлайди.
3. Бошқарув қоидаларини шарҳлайди.

Керакли жиҳозлар: Дарслик, ўқув қўлланмалар, бошқарув юзасидан тавсиялар, тарқатма материаллар, кўргазмали қуроллар.

Ишни бажариш тартиби:

- Бошқарув ҳақида тушунчага ега бўлиш;
- Бошқарув омилларини ўрганиш;
- Бошқарув қоидаларини таҳлил қилиш;
- Бирор гуруҳ раҳбари, ёки бирор мактаб директорининг фаолиятини кузатиш;
- Бошқарув қоидаларига ва омилларига қандай амал қилишини таҳлил қилиш;
- Мактаб фаолиятини кузатиб, ўз хулосаларини чиқариш;
- Машғулотни якунлаш;

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

Асосий адабиётлар:

1. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т., 1998. 34 б.
2. Мунавваров А.К. Педагогика. Т., "Ўқитувчи " 1996.56 б.
3. Турсунов И. Нишоналийев У. Педагогика курси. Т., 1996. 34 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Илина Т.А. Педагогика, М., 1985.34б.
2. Р.Мавлонова, О.Тўрайева. Педагогика. Т., 2002. 78 б.

ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШ ТОПШРИҚЛАРИ:

1-мавзу: Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг педагогика фани ривожидаги ўрни.

Иш режаси

1. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг қабул қилиниши ва долзарблигини изоҳланг.
2. «Таълим тўғрисида»ги қонунни ўрганинг ва мазмунига изоҳ беринг.
3. «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг қабул қилиниши ва мазмунини таҳлил қилинг.
4. Мавзуни матнлаштиринг.

Фойданилган адабиётлар.

1. Каримов.И.А. Истиқлол ва маънавият. -Т.; 1994.10 б.
2. Каримов И.А. Ирода ва имон еътиқодимиз синови, -Т.; 1999.23 б.
3. Каримов И.А. Ватан озодлиги-олий саодат- Т.; 1999. 34 б.
4. Баркамол авлод орзуси-Т.; 1999. 23 б.
5. Баркамол авлод- Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори-Т.; 1998 .
6. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси -Т.; 1992 .

2-мавзу: Баркамол авлод камолоти хусусиятлари ва унга таъсир етувчи омиллар

Иш режаси

1. Шахс камолоти ҳақида тушунча беринг.
2. Баркамол шахс камолотига таъсир етувчи омилларни таҳлил қилинг.
3. Турли ёш даврлар ва уларда боланинг ўсиши, ривожланишини изоҳланг.
4. Мавзуни матнлаштиринг.

Фойданилган адабиётлар.

1. Баркамол авлод орзуси-Т.;1999.
2. Педагогика. Мунавваров А. таҳрири остида -Т.;1996.45 б.
3. Педагогика курси Турсунов И., Нишоналийев-Т.; 1997.67б.
4. Сластенин В. Педагогика.79 б.

3-мавзу: Ахлоқий тарбия

Иш режаси

1. Ахлоқ-одоб ҳақида тушунча беринг.
2. Ёшларга ахлоқий тарбия беришнинг шакл ва усулларини аниқланг.
3. Комил инсон шаклланишида ахлоқий тарбиянинг тутган ўрнини изоҳланг.

Фойданилган адабиётлар.

1. Каримов И.А. Ирода ва имон еътиқодимиз синови -Т.;1999.
2. Каримов И.А.Ватан озодлиги-олий саодат-Т.; 1999.
3. Педагогика. Мунавваров А. таҳрири остида -Т.;1996.45 б.
4. Педагогика курси. Турсунов И., Нишоналийев У.-Т.; 1997.80 б.
5. Авлоний А. «Туркий гулистон ёхуд ахлоқ»-Т.;1992.

4-мавзу: Нафосат ва жисмоний тарбия

Иш режаси

1. Нафосат тарбиясининг асосий манбаларини изоҳланг.
2. Мактабда нафосат тарбияси беришнинг аҳамиятини ёритинг.
3. Жисмоний тарбия ва мактабда жисмоний тарбия бериш тартиби ҳақида тушунча беринг.

Фойданилган адабиётлар:

1. Баркамол авлод орзуси -Т.;1999.
2. Педагогика. Мунавваров А.-Т.;1996.56 б.
3. Турсунов И., Нишоналийев У.,Педагогика курси-Т.; 1997.60 б.
4. Мавлонова Р., Тўрайева О., Холиқбердийев К., Педагогика, - Т.; Ўқитувчи, 2001.67 б.
5. Жисмоний тарбия асослари -Т.;,Ўқитувчи, 1982.34 б.

5-мавзу: Мактабда таълимнинг мазмуни

Иш режаси

1. Мактабда таълим мазмунининг ўзгариб боришини изоҳланг.
2. Ўқув режаси ва унга қўйиладиган талабларни ўрганиш.
3. Ўқув дастури ва унинг тузилиш хусусиятларини таҳлил қилиш.

4. Дарслик ва унга қўйиладиган талабларнинг мазмун моҳиятини ёритиш

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Баркамол авлод орзуси- Т.;1999.
2. Педагогика. Мунавваров А., -Т.;1996.67 б.
3.Ўқув дастури ва ўқув режасининг намуналари
4. Оғайев С. Дидактика, Бухоро, 1998.56 б.

6-мавзу: Таълим методлари ва воситалар

Иш режаси

1. Методлар ҳақида умумий тушунча беринг.
2. Таълим методларига изоҳ беринг.
3. Таълим воситаларини турларга ажратинг.

Фойданилган адабиётлар

1. Баркамол авлод орзуси- Т.;1999. 13 б.
2. Педагогика. Мунавваров А., -Т.;1996.57 б.
3.Ўқув дастури ва ўқув режасининг намуналари
4. Оғайев С. Дидактика, Бухоро, 1998.70 б.

7-мавзу: Таълимни йўлга қўйишнинг шакллари

Иш режаси

1. Таълимни ташкил етиш шакллари ҳақида тушунча бериш.
2.Дарс ва унга қўйиладиган талабларни изоҳлаш.
3.Дарс турлари ва таркибий қисмларини таҳлил қилинг.
4.Таълимни ташкил етишнинг қўшимча шаклларига изоҳ беринг.

Фойданилган адабиётлар.

1. Баркамол авлод орзуси -Т.;1999. 22б.
2. Педагогика. Мунавваров А. таҳрири остида, -Т.;1996.50 б.
3. Турсунов И., Нишоналийев У. Педагогика курси-Т.; 1997.45 б.
4. Сластенин В. Педагогика. -Т.; 1990.70 б.

8-мавзу: Педагогиканинг илмий-тадқиқот усуллари

Иш режаси

1. Педагогик илмий -тадқиқот методларининг мақсад ва вазифалари.
2. Педагогик илмий-тадқиқот методларини тавсифланг.

Фойданилган адабиётлар

1. Баркамол авлод орзуси -Т.;1999.
2. Педагогика. Мунавваров А. таҳрири остида, -Т.;1996.90 б.
3. Турсунов И., Нишоналийев У. Педагогика курси-Т.; 1997.59 б.
4. Сластенин В. Педагогика. -Т.; 1990. 78б.

Методик тавсиялар:

Бугунги кунда педагогика фани «Таълим тўғрисидаги қонун», «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»да белгилаб берилганидек замонавий билим, кўникма ва малакаларга ега бўлган, ривожланган демократик давлатлар даражасидаги рақобатбардош кадрларни тайёрлашда муҳим аҳамиятга ега. Бу еса педагогика фани олдига, жумладан ўқитувчи-тарбиячи зиммасига катта масъулият юклайди.

Педагогика фани ўсиб келаётган ёш авлодни баркамол инсон қилиб таръбиялаш учун таълим-тарбиянинг мазмуни, умумий қонуниятлари ва амалга ошириш йўлларини ўргатувчи фандир.

Баъзан, педагогика фанининг нима кераги бор? Педагогикадан хабари йўқ, лекин болаларига яхши тарбия берган инсонлар кўпку? Уоки аксинча, педагогика фанини билган ҳолда хатто ўз болаларини рисоладагидек тарбиялай олмаганлар озмунчами, деган саволлар туғилади.

Шуни унутмаслик керакки, педагогика фани ютуқларисиз жамиятни олға силжитиш ғоят машаққатли кечади.

Агар педагогика фанидан хабарсиз бўлган кишилар педагогика фанини ўз вақтида ўрганиб, ютуқларидан самарали фойдаланганларида болаларни ҳам яхшироқ тарбиялаган бўлар едилар. Педагогикадан яхши хабардор кишилар еса ўз билимларини тажрибада ишлата олмаганликлари учун болаларни тарбиялашда муваффақиятга ериша олмаганлар.

Педагогика фанини ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан пухта ўрганиш лозим. Таълим-тарбиядан кўзланган мақадни англаш ва улар тизимда янги билимлар бериш — болаларни тўғи тарбиялаш шартидир. Бунда тарбиячининг беғараз меҳнати, болаларни севиши ва уларга жон фидо айлашлари тарбия самарадорлигини таъминлайди, ҳунар-техника билим юрти ва мактабдан ташқаридаги тарбия муассасалари ходимларини ҳам назарий, илғор тажрибалар билан қуроллантиради. Ота-оналарга ёшларни тўғри тарбия қилиш, ўқитишдаги маҳоратини янада такомиллаштириш йўлида амалий тавсиялар беради.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1-МАВЗУ

1. Таълим-тарбиянинг ҳаётий зарурат еканлигининг асосий сабаблари нимада?

а) Жамият тараққиётини белгиловчи омил еканлигида
б) ҳаммаси тўгри
в) Тажриба алмашишнинг кераклигида
г) Келажак–ёшларнинг қўлида бўлганлигида

2. Қайси даврга келиб Ўзбекистонда таълим-тарбия равнақ топди?

а) қулдорлик

б) ҳаммаси тўғри

в) феодализм

г) мустамлака

3. Педагогикага берилган таърифлардан бирини топинг.

а) Болаларнинг ўсиб-улғайишини ўрганади.

б) Ўқувчиларга билим бериш қонун-қоидаларини ўрганади.

в) Ўсиб келаётган ёш авлодни тарбиялаш муаммолари ҳақидаги фан.

г) Жамият аъзоларига таълим-тарбия беришнинг қонуниятлари ва хусусиятларини ўрганувчи фан.

4. Педагогиканинг предмети деганда нимани тушунасиз? Жавобингизни изоҳланг.

5. Педагогиканинг ҳозирги шароитдаги ҳолатини аниқланг.

6. Педагогика, педагог, муаллим, устоз, мураббий, тарбиячи тушунчалари орасидаги боғлиқликни аниқланг ва жавобингизни изоҳланг.

7. «Педагогика» сўзининг илк маъноси?

а) «дайдогогос»

б) тарбия

в) «бола йетакламоқ»

г) бола йетакловчи қул.

8. Бугунги кунда педагогика нималарни ўрганувчи фан?

а) таълим ва тарбиянинг мақсад ва вазифаларини

б) таълим ва тарбиянинг мақсадини

в) таълим-тарбия жараёни қонун-қоидаларини

г) таълим ва тарбиянинг вазифаларини

9. Дастлабки педагогик ғоялар нималарда ифодаланган?

а) Ёзма адабиёт намуналарида.

б) Халқ тажрибаси ва оғзаки ижод намуналарида.

в) Давлатнинг таълим –тарбия ҳақидаги ҳужжатларида.

г) ҳаммаси тўғри

10. Педагогиканинг фан сифатидаги тараққиётини даврлаштиринг?

11. Халқ оғзаки ижоди намуналарининг қайсиларида педагогик ғоялар кучли акс етган.

Намуналар келтиринг.

12. Методология қандай таълимот?

а) Фанда илмий тадқиқод олиб боришнинг методлар йиғиндиси.

б) Айрим фанни ўқитиш методикаси.

в) Таълим-тарбия методлари.

г) Фан учун илмий-назарий асос бўладиган таълимот ҳисобланади.

13. Педагогика қайси фан таркибида шаклланган?

а) фалсафа

б) психология

в) тарих

г) социология

14. Фаннинг тараққиётида методологик асоснинг аҳамиятини таҳлил қилинг.

15. Илмий-тадқиқодлар олиб боришда методологиянинг аҳамиятини тушунтиринг.

16. Таълим жараёнида методологиянинг аҳамиятини тушунтиринг.

2-МАВЗУ

1. "Таълим тўғрисида"ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастур» нечанчи йил ва қайерда қабул қилинди?

А. 1997 йил 19 август Олий мажлиснинг IX сессиясида.

Б. 1998 йил 29 август Олий мажлиснинг X сессиясида

В. 1997 йил 29 август Олий мажлиснинг ИХ сессиясида

Г. 1992йил 29 август Олий мажлиснинг ХИ сессиясида.

2. "Таълим тўғрисида"ги ва «Кадрлар тайёрлаш бўйича миллий дастур» қонунларининг ҳаётга татбиқ етилиши қандай аҳамиятга ега?

А. Халқ хўжалигини тубдан ислоҳ етилишини таъминлайди.

Б. Халқ хўжалигининг барча соҳаларини янги тараққиёт босқичларга кўтариш учун хизмат қилади.

В. Халқ хўжалигининг барча босқичларини тубдан ислоҳ етилишини таъминлайди.

Г. Олий, Ўрта махсус ва Халқ таълимини ислоҳ етилишини таъминлайди.

3. «Таълим тўғрисида»ги ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури қонунларнинг моҳиятини тушунтиринг.

4. «Таълим тўғрисида» ва «Кадрлар тайёрлаш бўйича Миллий дастур тўғрисида»ги қонунларнинг моҳиятини изоҳланг.

5. .«Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури нималарга асосланади.

А.«Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурига. Педагогиканиг асрлар давомида тўплаган бой илмий ва назарий таълимотларига.

Б. Ривожланган давлатларнинг педагогика тўплаган илмий назарий таълимотларига.

В. Давлат томонидан таълим соҳаси бўйича чиқарилган қонунларга ва Конституцияга.

Г. Вазирлар Маҳкамаси томонидан чиқарилган қонунларга.

6. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурда шахс, унинг жамиятдаги ўрни, илм-фан, ишлаб чиқариш ҳамда таълим тарбия муассасаларининг узвий боғлиқлиги қандай асосланганлигини ёзма равишда изоҳлаб беринг.

7. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини тушунтиринг.

8.«Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини шарҳлаб беринг.

9.Олий таълим босқичлари қайси қаторда тўғри кўрсатилган?

А. магистратура, аспирантура ;

Б. бакалавриат, магистратура;

В. докторантура, магистратура;

Г. илмий тадқиқотчи, магистратура аспирантура, бакалавриат, докторантура;

10.Таълим тури қандай бошқарилади?

А. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан;

Б. Халқ таълими вазирлиги томонидан;

В. Вазирлар Маҳкамаси томонидан;

Г. Таълимга раҳбарлик қилувчи давлат ташкилотлари томонидан.

11. Ўрта махсус, касб ҳунар таълимининг босқичлари қайси қаторда тўғри кўрсатилган.

А. бакалавриат, касб-ҳунар коллежи.

Б. бакалавриат ва магистратура.

В. академик лицей ва касб хунар коллежи.

Г. академик лицей, магистратура.

12.Таълимнинг қайси турлари мажбурий ҳисобланади.

А. ўрта, ўрта махсус касб-ҳунар таълим.

Б. олий таълим, олий ўқув юртидан кейинги таълим.

В. мактабгача таълим, умумий ўрта таълим.

Г. мактабдан ташқари таълим, умумий ўрта таълим.

13. «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг назарий ва амалий қийматини асослаб беринг.

14. «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастур»нинг биринчи босқичида амалга оширилган вазифаларни таҳлил қилинг.

15. “Таълим тўғрисида”ги қонунда таълимни бошқариш бўйича қонуний вакилларнинг ваколатларини изоҳланг.

16. «Кадрлар тайёрлаш Миллий модели»да шахснинг вазифаларини ифодалаб беринг.

17. Кадрлар тайёрлашнинг сифат босқичида амалга оширилиши лозим бўлган вазифаларни таҳлил қилинг.

3-МАВЗУ

1. Педагогиканинг бош муаммоларидан бири.

А) ўз предметини аниқлаш.

Б) тарбия мақсади муаммоси.

В) таълим мақсади муаммоси.

Г) тарбия ва таълим мақсади муаммоси.

2. Тарбия қандай характерга ега?

А) тарихий.

Б) миллий

В) анъанвий

Г) миллий ва миллий

3. Жасур, ватанпарвар фуқарони тарбиялаш мақсади муаммоси қайси даврга хос?

А) феодализм

Б) Қадимги Греция

В) Мустақил Ўзбекистон

Г) ҳаммаси тўгри

4. Мустамлака даврида тарбиянинг бош мақсади?

А) коммунистик мафкура

Б) қарам қилиш

В) ўзлигидан айириш

5. Тарбия миллий қадриятларимиз анъанларимиздан узилиб қолган даврни асосланг.

6. Тарбиянинг асосий мақсади?

А) Тарбиянинг асосий мақсади ёш авлодни ҳар томонлама йетук, баркамол инсонлар етиб шакллантиришдир.Баркамол инсон ўзида маънавий ва жисмоний йетукликни мужассам етади.

Б) Тарбиянинг асосий мақсади ўқувчиларга билим бериш ҳисобланади.

В) Тарбиянинг асосий мақсади ўқувчиларга естетик тарбия беришдир.

Г) Тарбиянинг асосий мақсади ўқувчиларга меҳнат тарбиясини беришдир.

7. Тарбиянинг таркибий қисмларини кўрсатинг.

А) Ақлий тарбия, ахлоқий тарбия, естетик тарбия, меҳнат тарбияси, иқтисодий тарбия, ҳуқуқий тарбия, жисмоний тарбия.

Б) Ақлий тарбия, ахлоқий тарбия, естетик тарбия.

В) Меҳнат тарбияси, иқтисодий тарбия, ҳуқуқий тарбия.

Г) Ҳуқуқий тарбия, жисмоний тарбия.

8. Тарбиянинг таркибий қисмларига таъриф беринг.

9. Тарбиянинг асосий воситаларига нималар киради? Жавобингизни изоҳланг.

1. Тарбиянинг турли таркибий қисмларига шарқ алломаларининг берган таърифларини таҳлил қилинг.
2. Тарбиянинг асосий вазифаларини таҳлил қилинг.
3. Тарбиянинг бугунги кундаги бош мақсадига еришувида қандай вазифалар бажарилишини кўрсатинг
4. Турли даврларда тарбиянинг мақсадини солиштириб, ўзаро қиёсланг.

3- МАВЗУ

1. Қонуният деганда нимани тушунасиз?

А. Қонуният жамият ўзгариши билан ўзгаришга мойил, зарурий у ёки бу ҳодисалар ва жараёнлар ўртасидаги зиддиятлардир.

Б. Қонуният - барқарор, зарурий, у ёки бу ҳодисалар ва жараёнлар ўртасидаги мутаносиблик ва муҳим алоқа.

В. Қонуният - ўзгарувчан, зарурий, у ёки бу ҳодисалар ва жараёнлар ўртасидаги муносабат ва муҳим восита.

Г. Қонуният мавжуд тузумга мослашган ҳодисалар ва жараёнлар ўртасидаги мутаносибликдир .

2. Ижтимоий қонуниятлар билан тарбия қонуниятларининг боғлиқлигини ҳаётий мисоллар келтириш йўли билан ёзма далиллаб беринг.

3. Тарбиянинг ижтимоий еҳтиёжига мос бўлиши қонуни деганда нимани тушунасиз?

А. Жамиятдаги ижтимоий ўзгаришлар асосида тарбия мақсади ва йўналишларининг мутаносиблиги;.

Б. Ижтимоий буюртманинг бажарилишини;

В. Ёшларнинг ҳар томонлама улғайишини;

Г. Тарбия ижтимоий жараёнлардан ҳоли амалга ошиши мумкин;

4. Тарбия мазмуни, мақсади, усуллари ва шаклларининг боғлиқлиги қонуниятини оғзаки шарҳлаб беринг.

5. Турли синф ўқувчиларидан бир қанча ёшларнинг шахсий хусусиятларини тарбия қонуниятларига қандай даражада амал қилинганлигини таҳлил қилинг.

Тарбия қонуниятлари билан принсиплари орасидаги богланишни изоҳланг.

6. Тарбия қонуниятларига амал қилмасдан яшаган кишиларни биласизми? Уларнинг турмуш тарзи, жамоатчилик орасидаги ўрни ҳақида мисоллар келтиринг.

7. Тарбия принсипларининг тарбия қонуниятларига боғлиқлигини ёзма равишда баён етинг.

8. Тарбия принсипини кўрсатинг.

А. Ибрат ва намуна.

Б. Тарбиянинг мақсадга қаратилганлиги.

В. Тарбиянинг мазмун ва шаклининг узвийлиги.

Г. Тарбиянинг давомийлиги.

9. Жамоада ва жамоа ёрдамида тарбиялаш:

А. Тарбия методи ҳисобланади.

Б. Тарбия шакли ҳисобланади

В. Тарбия воситаси ҳисобланади.

Г. Тарбиянинг таркибий қисми

10. Бола шахсини ҳурмат қилиш ва талабчанлик тарбиянинг методими ёки принсипими? Жавобингизни изоҳланг.

11. Тарбия принсипларини солиштиринг ва ўзаро боғлиқлигини, фарқини аниқланг.

12. Тарбия принсипларига амал қилишни мактаб, оила ва жамоатчилик мисолида изоҳлаб беринг.

4-МАВЗУ

1.Метод нима? Уни изоҳланг.

2.Методлардан қачон фойдаланилади?

3.Методнинг таърифи ва моҳиятини сўзлаб беринг.

4.Тарбия методларини таълим методлари ва илмий тадқиқот методларига таққослаб фарқини аниқланг.

5.Бир вақтда бир неча методлардан фойдаланишга мос тарбиявий лавҳа тайёрланг ва таҳлил қилинг.

6. Метод, восита ва шакл тушунчаларининг фарқини ажратиб изоҳланг.

7.Тарбия методлари таснифи нечта тоифага бўлинади ?

8.Тарбия методлари таснифи нечта тоифага бўлинади ?

9.Тарбия методларидан амалда фойдаланинг ва натижаларини ёзма ифодалаб беринг.

10.Фаолиятни тартибга солувчи методлар тоифасига қайси метод киради?

11.Комил инсоннинг қандай хусусиятлари шу методлар орқали шакллантирилади?

12.Бир йигит чекиш, ичиш ва безорилик йўлига кириб қолди. Ўртоғи бу йўлдан қайтишни сўради, у ўзгармади. Акасининг гапига кирмади, укасининг фикрига еътибор қилмади. Онасига ваъда берди, бажармади. Отасидан бекиниб одатларини давом еттирди. Сизнингча уни бу йўлдан қайтариш учун қандай йўл тутиш керак?

13. Бадиий ижод намуналаридан мисоллар келтириб, уларни оғзаки шарҳлаб беринг.

5-МАВЗУ

1) **Жамоа фаолларининг хусусиятларини тавсифланг, изоҳланг.**
2) **Ҳар бир босқичининг ривожланиш хусусиятларини изоҳланг.**
3) **Параллел педагогик таъсир кўрсатиш методи қайси босиқичда амалга оширилади?**
4) **Жамоа фаолларининг билимдонлиги ва ахлоқий фазилатлари қандай бўлиши керак?**
5) **Ўқувчилар жамоасини мустаҳкамлашнинг фойдали йўлларини аниқланг.**
6) **Ўқувчиларга қўйиладиган талаблар хусусиятларини аниқланг.**
7) **Мавжуд бўлган анъаларни аниқланг ва ҳар бирига мисол келтиринг.**
8) **Жамоа бўлишнинг асосий белгиси.**

А. Мақсад бирлиги.
Б. Руҳий яқинлик.
В. Яшаш учун қулай шароитга ега бўлиш.
Г. Зерикиб қолмаслик.

9. Фармал жамоани кўрсатинг.

А. Кино залида ўтириб томоша қилувчилар.
Б. Футбол кўриш учун стадионга йиғилганлар.
В. Футбол ўйнаётган команда аъзолари.
Г. Автобусдаги йўловчилар.

10. Нофармал жамоани аниқланг.

А. Оила жамоаси.
Б. Синф жамоаси.
В. Мактаб жамоаси.
Г. Ўртоқлар йигини.
Д. Тўгарак аъзолари.

11. Ўқитувчиларнинг бошланғич жамоаси

А. Ўқувчилар.
Б. Тарбияси қийин ўқувчилар.

В. Мактабнинг барча ўқувчилари.

Г. Бир кўчада (маҳаллада) яшовчи ўқувчилар.

12. Ўқувчилар жамоасига топшириқлар беришда нималар еътиборга олинади?

А. Ўқувчиларнинг ёш хусусиятлари.

Б. Ўқувчиларнинг бўш вақти.

В. Моддий манфаатдорлик.

Г. Ўқитувчиларнинг назорат қилишига қулайлик.

13. Топшириқнинг муҳим хусусияти.

А. Йенгил бажарилиши.

Б. Мураккаблиги.

В. Ўз вақтида бажарилиши.

Г. Бажарувчи учун фойдалилиги.

14. Ўқувчилар жамоаси (тўла шаклланганига қадар) неча босқичдан иборат бўлади?

А. Икки босқичдан.

Б. Беш босқичдан.

В. Уч босқичдан.

Г. Тўрт босқичдан.

15. Жамоа таркиб топишининг биринчи босқичида ким асосий ролни ўйнайди?

А. Мактаб директори.

Б. Тарбиявий ишлар бўйича муовини.

В. Синф фаоллари.

Г. Аълочи ўқувчилар.

16. Иккинчи босқичнинг характерли хусусияти.

А. Фаоллар ишини йўлга қўйиш ва биргаликда ишлаш.

Б. Муқобил режалар қабул қилиш ва бажариш.

В. Ўқитувчининг ўқувчилар шахсини ўрганиши.

Г. Мактаб маъмуриятининг буйруқларини бажариш.

17. Жамоанинг шахсга таъсири қайси босқичда кучаяди?

А. Тўртинчи босқичда.

Б. Учинчи босқичда.

В. Ҳамма босқичларда.

Г. Иккинчи босқичда.

18. Жамоа тараққиётининг тўртинчи босқичида аҳамиятли бўлган ҳолатини аниқланг?

А. Жамоа аъзоларининг бир-бирини ўрганиши.

Б. Жамоа фаолларини танлаш.

В. Катталар жамоалари билан ҳамкорлик ўрнатиш.

Г. Ўқитувчи таъсирининг ортиб бориши.

19. Ўқувчилар жамоасини мустаҳкамлашнинг фойдали йўлларидан бирини аниқланг.

А. Талабнинг аниқ бўлиши.

Б. Мунтазам назорат қилиш.

В. Жамоа аъзоларига кенг ерк бериш.

Г. Қаттиққўллик қилиш.

20. Мактабнинг «Ягона талаби» деганда нимани тушунасиз?

А. Директорнинг буйруқларини.

Б. Ўқитувчилар кенгаши қарорини.

В. Ўқитувчиларнинг хулқини тартибга солувчи қоидалар йиғиндиси.

Г. Синф мажлисининг қарорлари.

21. «Ўқувчилардан талаб қилишдан олдин, ўқитувчи ўзидан талаб қилишни ўрганиши зарур» деган фикрни ким билдирган.

А. Ҳ.Ҳ.Ниёзий.
Б. А.Авлоний.
В. А.Навоий.
Г. К.Д.Ушинский.

22. Мактабда нишонланадиган анъаналар неча гуруҳга бўлинади.

А. Икки гуруҳга.
Б. Уч гуруҳга.
В. Тўрт гуруҳга.
Г. Беш гуруҳга.

6-МАВЗУ

1. **Синф раҳбарининг тарбиявий иш режаси ким томондан тасдиқланади?**
2. **Мактабда тарбиявий ишларни йўлга қўйиш неча босқичда амалга оширилади?**
3. **Синф раҳбарининг тарбиявий иш режаси тартибни айтиб беринг.**
4. **Мактабда тарбиявий ишларни ташкил етиш методларни изоҳланг.**
5. **Педагогларнинг тарбиявий иш тажрибасига асосан тарбия беришни йўлга қўйиш усулларни таснифланг.**
6. **Синф раҳбари ва тарбиячининг мақсад ва вазифаларни асосланг.**
7. **Синф раҳбари ва тарбиячига қўйиладиган талабларини аниқлаш.**
8. **Қуйидагилардан қайси бири** ўқитувчи тарбиячи вазифаси ҳисобланади?

А. Мактаб тарбиявий иш режасини тузиш.
Б. Ўқувчиларни ўрганиш ва ўқувчилар билан якка тартибда ишлаш.
В. Мактаб истиқбол иш режасини тузиш.
Г. Мактабнинг бир ўқув йили учун тарбиявий иш режаси тузиш

9. Синф раҳбари олиб борадиган асосий тарбиявий ишларнинг қисмлари қайси қаторда тўғри кўрсатилган.

А. Ўқувчиларни ўрганиш синф ўқувчилар жамоасини ташкил етиш ва тарбиялаш, ўқувчилар билимини ошириш ҳамда интизомни мустаҳкамлаш дарсдан ташқари тарбиявий ишларни ташкил етиш ва ўтказиш, ўқувчиларнинг ота-оналари билан иш олиб бориш.

Б. Ўқувчиларни ўрганиш, ўқувчилар билимини ошириш ҳамда интизомини мустаҳкамлаш дарсдан ташқари тарбиявий ишларни ташкил етиш ва ўтказиш, ўқувчиларнинг ота-оналари билан иш олиб бориш.

В. Синф тарбиявий иш режасини тузиш, синф ўқувчилар жамоасини ташкил ва тарбиялаш, ўқувчилар билимини ошириш ҳамда интизомини мустаҳкамлаш, дарсдан ташқари тарбиявий ишларни ташкил етиш ва ўтказиш, ўқувчиларнинг ота-оналари билан иш олиб бориш.

Г. Ўқувчиларни ўрганиш, синф ўқувчиларни ташкил етиш ва тарбиялаш,ўқувчилар билимини ошириш ҳамда интизомни мустаҳкамлаш, дарсдан ташқари тарбиявий ишларни ташкил етиш ва ўтказиш, мактаб кенгаши билан ҳамкорлик ўрнатиш.

10. Қуйидагилардан қайси бир ўқитувчи тарбиячининг вазифаси ҳисобланади?

А. Мактаб тарбиявий иш режасини тузиш.
Б. Ўқувчиларни ўрганиш ва ўқувчилар билан якка тартибда ишлаш.
В. Мактабнинг истиқбол иш режасини тузиш.
Г Мактабнинг бир ўқув йили учун тарбиявий иш режасини тузиш.

11. Синф раҳбари ва тарбиячи мактабда қандай вазифани бажарадилар?

А. Ҳар томонлама ривожланган шахсни тарбиялашни рўёбга чиқариш билан боғлиқ барча вазифаларни амалга оширадилар.

Б Тарбия изчиллик билан ёндашган ҳолда амалга оширилади.

В. Болалар тарбия жамоасини яратиш вазифасини бажаради.

Г. Хилма-хил синфдан ташқари ишларни ташкил етади ва ўтказади.

7-МАВЗУ

1) **Синф- дарсини илмий асосланганга қадар таълим ишлари қандай ташкил етилганлигини сўзлаб беринг.**
2) **Синф-дарсини илмий асослаган олим:**

А. Унсурул Моалий Кайковус

Б. Алишер Навоий

В. И.Г.Песталоцци

Г. Я.А.Коменский

3. Таълимни йўлга қўйишнинг асосий шакли:

А. Тажриба синов машғулотлари

Б. Дарс

Г. Уйга вазифа ва маслаҳатлар

В. Юзма-юз мулоқот машғулотлари.

4. Таълимни ташкил етишнинг қўшимча шаклларини аниқланг.

А. Янги билим бериш.

Б. Уйга вазифа, маслаҳат, екскурсия.

В. Мустаҳкамлаш ва такрорлаш.

Г. Дарс.

5. Синф деганда нимани тушунасиз?

А. Мактаб ўқувчилари жамоаси.

Б. Ёши ва билимига кўра бир хил даражадаги ўқувчиларнинг доимий гуруҳи.

В. Ҳар хил ёшдаги, турли билимларни егалловчи болалар гуруҳи.

Г. Қобилиятли ва қизиқиши бир хил бўлган ўқувчилар.

6. Дарсда асосий фигура ким бўлиши керак?

А. Ўқитувчи ва ўқувчилар;

Б. Ўқитувчилар;

В. Ўқувчилар;

Г. Аълочилар;

7. Дарсга қўйиладиган асосий талабларни тушунтиринг.

8. Нима сабабдан дарслар ҳар-хил турларда ташкил етилишини тушунтириб беринг;

9. Ҳар бир дарс турини бир-бири билан солиштириб, ўзаро таққосланг. Ижобий ва салбий жиҳатларини кўрсатинг.

10. Янги билимларни баён қилиш дарсининг таркибий қисмини изоҳланг.

Таълимни ташкил етишнинг асосий шаклларини баён қилинг.

11. Синф дарс турини ишлаб чиққан олимларнинг назарияларини таҳлил қилинг.

12. Таълимни йўлга қўйишнинг қўшимча шаклларини тушунтиринг.

13. Дарс ва унинг асосий хусусиятларини таснифланг.

14. Дарсга тайёргарлик кўриш ва юқори савияда ўтказишнинг шартларини изоҳланг.

15. Бир соатлик дарснинг режа-матнига қўйиладиган талабларни таҳлил қилинг.

8-МАВЗУ

1. Билимларни текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг амалий аҳамиятини тушунтиринг.
2. Билимларни текшириш, назорат қилиш ва баҳолашнинг тарбиявий аҳамиятини изоҳланг.
3. Билимларни текшириш турларини баён қилинг.
4. Мактабда баҳо нормаларини таҳлил қилинг.
5. Текшириш турларини изоҳланг
6. Баҳолашнинг янги моҳиятини баён етинг.
7. Ўзлаштирмасликнинг сабабларини ёзма баён қилинг.
8. Билимларни жорий текшириш қачон ўтказилади?
9. Билимларни якуний текшириш қачон ўтказилади?
10. Билимларни якуний текшириш учун қанча вақт ажратилади?

11. Билимларни баҳолашнинг янги шаклини аниқланг.

А. 5 баллик тизим.
Б. Рейтинг тизими.
В. Тест.
Г. Оғзаки

12. Билимларни текширишнинг қандай турлари бор?

А. Жорий, оралиқ, якуний
Б. Ҳар дарсда текшириш
В. Тематик текшириш
Г. Якуний текшириш

13. Назорат турларини кўрсатинг

А. Тест
Б. Ҳамма жавоб тўғри
В. Оғзаки
Г. Ёзма

<u>9-МАВЗУ</u>

1. Бошқарувнинг жамият тараққиётидаги аҳамиятини тушунтиринг.
2. Бошқарув қоидаларининг аҳамиятини изоҳланг.
3. Бошқарув қоидаларини таърифланг
4. Бошқаришнинг муҳим омиллари тўғрисида ёзма баён қилинг
5. Бошқариш омилларининг моҳиятини изоҳланг.
6. Мактабни бошқаришда ваколатли давлат ташкилотларининг ҳуқуқий доираларини изоҳланг.
7. Мактаб директорининг ваколатларини ёзма баён етинг.
8. Мактабни бошқарув ташкилотининг таркибини тушунтиринг.
9. Мактабни ички бошқариш ҳақида тушунча беринг.

Мактабни ким бошқаради?

А. Вазирлар Маҳкамаси.
Б. Халқ таълими Вазирлиги.
В. Мактаб директори
Г. Педагогик кенгаш

10. **Қайси жавобда бошқариш соҳасидаги ижрочи ходимлар гуруҳи тўғри кўрсатилган?**

А. Мутахассислар ва бошқарув органи
Б. Мутахассислар ва техник ходимлар

В. Педагогик кенгаш ва техник ходимлар

Г. Педагогик кенгаш ва директор.

10-МАВЗУ

1. Халқ таълими турини бошқаришнинг объектларини аниқланг.

А. Ўқитувчилар жамоаси.

Б. Ота оналар ва жамоатчилик.

В. Барча турдаги ўқув юртлари, маориф муассасалари.

Г. Ишлаб чиқариш корхоналари, муассасалар.

2. «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг қайси моддасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг таълим соҳасидаги ваколатлари кўрсатиб берилган.

А. 15 моддада.

Б. 23 моддада.

В. 25 моддада.

Г. 30 моддада.

3. «Таълим тўғрисида»ги қонуннинг 26 моддасида нималар ифодаланган?

А. Талим турини тараққий еттиришнинг асосий тамойиллари.

Б. Таълим бошқариш бўйича ваколатли давлат ташкилотларининг ҳуқуқий доиралари.

В. Халқ таълимининг халқаро алоқалари.

Г. Таълимни молиялашнинг тартиби.

4. Давлат таълим стандартлари ким томонидан тасдиқланади?

А. Вазирлар Маҳкамаси томонидан.

Б. Халқ таълими вазирлиги томонидан.

В. Бош Вазир томонидан.

Г. Халқ таълими бошқармалари томонидан.

ЎТИЛГАН МАВЗУЛАР БЎЙИЧА ЙАКУНИЙ ХУЛОСАЛАР

1. Тарбиялаш ғоят нозик санъат бўлиб, унга жуда жиддий ёндошмоқ даркор. Айниқса, педагоглик ишини ўзига касб қилиб олган кишилар мазкур фанни чуқур ва пухта билишлари шарт. Акс ҳолда катта хатоларга йўл қўйишлари мумкин.
2. Ўзбек педагогикасининг вазифаси республикамизда яшовчи турли миллат-елатларнинг орзу-истакларига монанд таълим-тарбиянинг ҳам назарий, ҳам амалий муаммоларини миллий қадриятлар асосида тўғри ҳал етиб беришдир.
3. Педагогиканинг асосий категорияларига “таълим”, “тарбия”, “маълумот”, “ривожлантириш” каби тушунчалар киради, улар бир-бирини тўлдиради.
4. Фан учун илмий-назарий асос, таянч бўладиган таълимот шу фаннинг методологик асоси ҳисобланади. Бошқа фанлар сингари педагогика фани ҳам пайдо бўлибдики, ҳар доим ўзининг методологик асосига амал қилиб келади.
5. Ҳозирги шароитда педагогика учун «Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ҳам илмий-назарий асос бўла олади.
6. Педагогика фани фалсафа, тарих, иқтисод, психология, социология, етика ва естетика каби фанлар билан доим алоқадордир.
7. Махсус педагогика тузилишига: “олигофрено” педагогика (ақлий жиҳатдан орқада қолган болаларга таълим-тарбия бериш); “тифло педагогика” (кўр болаларни тарбиялаш); “сурдо педагогика” (кар-соқов болаларни тарбиялаш) каби фанлар киради.
8. 1997 йилнинг августида Олий Мажлиснинг ИХ сессиясида “Таълим тўғрисида”ги ва «Кадрлар тайёрлаш бўйича миллий дастур тўғрисида»ги қонунлари қабул қилинди. Мазкур қонунларнинг ҳаётга татбиқ етилиши халқ хўжалигининг барча

соҳаларини янги тараққиёт босқичига кўтариш учун хизмат қилади. Чунки, бу қонунлар жамиятнинг ҳар бир аъзосига қобилияти, қизиқиш ва интилишларига мос бўлган таълим–тарбия бериш, шахсий сифатларни тўла таркиб топтириш ҳамда намоён етиш имконини яратади.

9. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури педагогика фанининг асрлар давомида тўплаган бой илмий ва назарий таъминотларига таянган ҳолда ишлаб чиқилган.

10. Ҳозирги замон шароитида халқ таълими турини ривожлантиришнинг тамойиллари, узлуксиз таълим турини, унга кирган муассасаларнинг мақсад ва вазифалари аниқ белгиланган.

11. Тарбия ижтимоий ҳаётнинг ҳаётий ва узлуксиз тушунчаси бўлиб, тарихий характерга ега. Қадимги Грецияда ва Римда тарбиянинг мақсади ўсиб келаётган ёш авлодда яхши фазилатга фуқарони, ватанпарварликни, жасурликни, садоқатни, дўстликни ривожлантириш бўлган.

12. Тарбиянинг асосий мақсади – ёш авлодни ҳар томонлама йетук, баркамол инсонлар етиб шакллантириш. Баркамол инсон ўзида маънавий ва жисмоний йетукликни мужассам етади.

13. Шахс деганда муайян жамиятнинг аъзоси тушунилади. Одам шахс бўлмоги учун руҳий жиҳатдан тараққий етган, ўз хусусияти ва сифатлари билан бошқалардан фарқ қилиши лозим. Ҳар бир одам шахс сифатида турлича намоён бўлади. У ўзининг характери, қизиқиши ва қобилияти, ақлий ривожланганлик даражаси, еҳтиёжи ва меҳнат фаолиятига муносабати билан фарқланади.

14. Қонуният - барқарор, зарурий, у ёки бу ҳодисалар ва жараёнлар ўртасидаги мутаносиблик ва муҳим алоқа. Тарбиянинг асосий қонуниятларидан қуйидагиларни олишимиз мумкин:

15. Тарбия принсиплари тарбия қонуниятларининг амалда татбиқ етилиши, мантиқий давоми, акси сифатида намоён бўлиши деб ҳисоблаш мумкин. Чунки, тарбия қонуниятларига ҳам, принсипларига ҳам тарбия жараёнида амал қилинади **.**

ФАН БЎЙИЧА ЙЕЧИМИНИ КУТАЙОТГАН ИЛМИЙ МУАММОЛАР:

1. Миллий ва умуминсоний тарбия технологиясининг илмий ва амалий асосларини ишлаб чиқиш.
2. Оила педагогикасини илмий ва назарий асосларини ишлаб чиқиш.
3. Педагогика фанининг ривожига ҳисса қўшган шарқ алломаларининг таълимотларини илмий таҳлил етиш
4. Ўзбекистон Республикасида «Таълим тўғрисида» ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурига асосланган ҳолда тайёр кадрларни ўз мутахассислиги бўйича ишга тақсимлашнинг янги консепциясини ишлаб чиқиш.
5. Таълимни ноанъанавий ташкил етиш юзасидан илмий-методик тавсиялар яратиш.
6. Дарсни ташкил қилишда педагогик технологияларнинг ўрнини кўрсатиб бериш.
7. Замонавий педагогик технологиялар асосида дарсни ташкил қилишнинг турини ва лойиҳасини ишлаб чиқиш, афзалликларини аниқлаш.
8. Дарснинг замонавий шаклларини қўллашнинг илмий асосларини яратиш.

Асосий адабиётлар:

1. Каримов И.А. Буюк келажак сари Т.1998 й.
2. Каримов И,А. Баркамол авлод орзуси. Т. 1999 й.
3. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.1997 й.
4. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, Т., 1992 й.
5. Мунавваров А.К. – Педагогика, Т., “Ўқитувчи” 1996 й.
6. Мавлонова Р.А.,Тўрайева О.Т.,Ҳоликбердиев К.М.Педагогика,Т.,Ўқитувчи, 1999

7. Турсунов И., Нишоналийев У., Педагогика курси Т.1997,
8. А.Р. Рувинский Тарбиявий иш методикаси Т. «Ўқитувчи» 1991,
9. Маренко И.С. Мактабда тарбиявий ишларни ташкил етиш ва бошқариш. Т.,1978.

ҚЎШИМЧА АДАБИЙОТЛАР:

1) Ғайбуллайев ва бошқалар, Ижтимоий ислоҳотлар ва таълим тарбия, Т., 1995 й.
2) Абу Райхон Беруний. Руҳият ва таълим - тарбия ҳақида Т.1992 й.

ИНТЕРНЕТ сайтлар:

www.педагогика.ру.
www.педагогика.ком .
WWW.форма.орг.обучение.меси.ру

WWW.педагогика.маил.ру

МУНДАРИЖА

1. Сўзбоши 5
2. Фан бўйича ишчи дастур 6
3. Фан бўйича рейтинг ишланмаси ва баҳолаш мезони 10
4. Маърузалар курси 13
И-мавзу 13
ИИ-мавзу 21
ИИИ-мавзу 29
ИВ мавзу 38
В мавзу 45
ВИ-мавзу 53
ВИИ-мавзу 61
ВИИИ-мавзу 67
ИХ-мавзу 72
Х-мавзу 77
5. Амалий машғулотлар 86
6. Талабалар мустақил иш топшириқлари 91
7. Назорат саволлари 95
8. Ўтилган мавзулар бўйича якуний хулосалар 106
9. Фан бўйича йечимини кутаётган илмий муаммолар 107
10. Асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати: 108

11. Мундарижа 109

Педагогика
(ўқув – услубий мажмуа)

Дизайнер Л. Йўлчийев.

Компютерда таёрловчи Х. Толипова.

Теришга берилди: 12.11. 2008 йил.
Босишга рухсат етилди: 20.03. 2008 йил.
Қоғоз бичими 60 x 84 Офсет қоғози. Ҳажми – 7,4 б.т.
Адади 100 дона. Буюртма №

Гулистон ш, 4-мавзе,

Гулистон давлат университети

© “Университет” босмахонасида чоп етилди.